

Jolanta Kovalevskaitė
Erika Rimkutė
Jurgita Vaičenonienė

Lietuvių kalbos kolokacijos: vartojimas, mokymas(is) ir vertimas

Mokomoji priemonė

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Jolanta Kovalevskaitė
Erika Rimkutė
Jurgita Vaičenonienė

Lietuvių kalbos kolokacijos: vartojimas, mokymas(is) ir vertimas

Mokomoji priemonė

KAUNAS, 2022

Recenzentės:

Doc. dr. Rita Juknevičienė (Vilniaus universitetas)

Dr. Teresė Ringailienė (Vytauto Didžiojo universitetas)

Mokomoji priemonė apsvartyta ir rekomenduota leidybai Vytauto Didžiojo universiteto Lituanistikos katedroje 2022 m. birželio 8 d. (protokolo Nr. 5-1) ir Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Tarybos posėdyje 2022 m. birželio 16 d. (protokolo Nr. 5-1)

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-467-524-9 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/9786094675249>

© Jolanta Kovalevskaitė, 2022

© Erika Rimkutė, 2022

© Jurgita Vaičenonienė, 2022

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2022

Turinys

PRATARMĖ.....	5
ĮVADINĖS PASTABOS	6
Pastovieji žodžių junginiai ir jų atpažinimas	6
Kas yra arbitraliosios kolokacijos?	8
Kaip atrinktos čia pateikiamos arbitraliosios kolokacijos?	9
Kaip sudaryta ši mokomoji priemonė?	10
Kokie ištekčiai reikalingi atliekant užduotis?	12
Kokie vartojami sutrumpinimai?	13
Literatūra	14
PIRMA DALIS	
KOLOKACIJŲ MOKYMAS(IS)	15
ĮVADAS.....	15
Kolokacijos ir jų mokymas(is)	15
Pastoviųjų žodžių junginių mokymo strategijos	17
Kokias siūlome kolokacijų mokymo užduotis?	19
1. KOLOKACIJOS IR KITI PASTOVIEJI ŽODŽIŲ JUNGINIAI	22
Svarbiausias pastoviųjų žodžių junginių požymis	22
Reikšmė koncentruojasi ne tik žodyje	23
Kolokacijų ir frazeologizmų skirtumai	25
Kolokacijų ir samplaikų skirtumai	28
2. ARBITRALIOSIOS KOLOKACIJOS IR KITOKIOS KOLOKACIJOS	30
Tikros ir netikros kolokacijos	32
Arbitraliųjų kolokacijų požymiai	36
Sinonimų junglumo SKIRTUMAI	36
Arbitraliųjų kolokacijų daiktavardžiai	44
Kolokacijos rodo perkeltines žodžio reikšmes	45
Kolokacijomis reiškiamos metaforos	48
3. MOKYMU(I) SVARBIŲ KOLOKACIJŲ ATRANKA	52
Mokymui(si) svarbių pastoviųjų žodžių junginių atranka	52
Mokymui(si) svarbių kolokacijų atrankos kriterijai	55
4. KOLOKACIJŲ PAIEŠKA ĮVAIRIUOSE IŠTEKLIUOSE	59
Pastoviųjų žodžių junginių pateikimas ir paieška žodynuose	60
Pastovieji žodžių junginiai leksinėse bazėse	60
Kolokacijos <i>Lietuvių kalbos mokomajame žodyne</i>	60

Kolokacijos <i>Mokomajame lietuvių kalbos vartosenos leksikone</i>	61
Kolokacijų žodynai ir kolokacijų leksinės duomenų bazės	64
Žodynai ir kolokacijų mokymasis	68
5. ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ SANDAROS IR VARTOSENOS YPATYBĖS	70
Arbitraliųjų kolokacijų sandara	70
Leksinės analitinės konstrukcijos	72
Arbitraliųjų kolokacijų vartosenos ypatybės	76
Arbitraliųjų kolokacijų variantai	82
APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	86
LITERATŪRA	87

ANTRA DALIS

KOLOKACIJŲ VERTIMAS	91
ĮVADAS	91
1. TARPKULTŪRINIAI KALBOS RAIŠKOS SKIRTUMAI IR EKVIVALENTIŠKUMAS	93
Vertimas ir kultūra	94
Arbitralumas	94
Ekvivalentiškumas	95
2. KOLOKACIJOS KAIP VERTIMO VIENETAS	101
Struktūriniai ir semantiniai kolokacijų ypatumai	102
Veiksmazodžių junglumo tipai	103
Intrakalbinis ir tarpkalbinis arbitralumas	104
3. KOLOKACIJŲ VERTIMO PROBLEMOS	114
Originalo kalbos interferencija	114
Vertimo kalbos interferencija	118
Tiksliai ar sklandžiai?	119
Kultūrinės kolokacijos	120
Kūrybiškos kolokacijos	121
4. METAFORINĖS KOLOKACIJOS	137
Konceptualiosios metaforos ir kolokacijos	138
Metaforinių kolokacijų vertimo būdai	138
Metaforinių kolokacijų vertimui naudingi ištekliai	141
APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	153
LITERATŪRA	154

PRATARMĖ

Kiekvienas lingvistas žino: paaiškinti, kas yra kolokacijos, nelengva. Bet analizuoti kolokacijas įdomu ir svarbu, nes tai labai dažnas ir kalbai būdingas reiškinys. Vykdam projektą „Arbitraliosios lietuvių kalbos kolokacijos: atpažinimas, aprašymas, vartojimas“ (ARKA; išsamiau žr. <https://arka.pastovu.vdu.lt/>), kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba (Nr. S-LIP-20-18) pagal Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą, buvo tyrinėtos lietuvių kalbos arbitraliosios kolokacijos ir parengti joms skirti leksikografiniai bei mokymo(si) ištekliai.

Lingvistams profesionalams kolokacijos – ne naujiena, todėl šia mokymo priemone siekiama su šiais leksiniais vienetais plačiau supažindinti visai kitą auditoriją: pirmoji knygos dalis pirmiausia skirta mokytojams ir dėstytojams, kurie moko lietuvių kalbos kaip svetimosios, studentams filologams, kurie domisi lietuvių kaip svetimosios mokymu, ir, žinoma, aukštesniųjų lygių (B2–C2) svetimkalbiams mokiniams. Antrosios knygos dalies auditorija – gimtakalbiai studentai, kurie studijuoja vertimą, vertimo kryptį dėstytojai. Visa mokomoji priemonė gali būti įdomi ir tiems filologijos studentams ir dėstytojams, kurie studijuoja kalbas. Tikimasi, kad skirtingos auditorijos pasirinks sau aktualų turinį ir idėjas.

Knygą sudaro dvi atskiros dalys, kurios parengtos panaudojant trijų autorių skirtingų tyrimų sričių įdirbį: žinios apie lietuvių kalbos kolokacijų atpažinimą, analizę panaudotos pirmojoje mokomosios knygos dalyje, skirtoje besimokantiems lietuvių kalbos (šios dalies autorės Jolanta Kovalevskaitė ir Erika Rimkutė), o patirtis lietuvių–anglų, anglų–lietuvių vertimo ir vertimo mokymo srityje panaudota rengiant antrąją dalį, skirtą besimokantiems vertėjams ir vertimo dėstytojams (jos autorė Jurgita Vaičenonienė).

Tikimės, kad leidinys bus naudingas ir padės susipažinti su dar mažai mokomojoje literatūroje pristatomu reiškiniu – lietuvių kalbos kolokacijomis. Leidinys yra elektroninis, išleistas PDF formatu, tačiau svarbi leidinio dalis yra interneto svetainė¹, kurioje galima interaktyviai atlikti kai kurias užduotis (prie jų rasite pažymėtą šį ženklą)¹, pasitikrinti atsakymus, peržiūrėti komentarus. Už tai, kad mokomoji priemonė turi ir šią dinamiškąją pusę, esame dėkingos kūrybingai programuotojai Ieva Bumbulienei. Dėkojame ir mūsų kolegai Loicui Boizou, kuris į projekto susitikimus visada atsinešdavo ne tik skanių kruasanų, bet ir gerų idėjų, naudingų patarimų.

Knygos autorės dėkoja recenzentėms Ritai Juknevičienei (VU) ir Teresei Ringailienei (VDU) už atidų ir draugišką kritišką perskaitymą, vertingas pastabas. Buvo malonu sulaukti pritarimo, kad tokia priemonė atsirado.

Mieli skaitytojai, kviečiame pradėti kolokacijų studijas ir laukiame jūsų atsiliepimų, klausimų, pasiūlymų el. paštu: jolanta.kovalevskaite@vdu.lt; erika.rimkute@vdu.lt; jurgita.vaicenoniene@vdu.lt.

¹ <https://resursai.pastovu.vdu.lt/mokomoji-priemone/apie>

IVADINĖS PASTABOS

PASTOVIEJI ŽODŽIŲ JUNGINIAI IR JŲ ATPAŽINIMAS

Kalbėdami ir rašydami dažnai reikšmę konstruojame iš kelių žodžių, ir šis mūsų kaip kalbėtojų elgesys atskleidžia, kad fražiškumas (angl. *formulaicity*) – viena iš kalbai būdingų ypatybių. Fražiškumui pastebėti dažnai nereikia įgudusios lingvisto akies; bene aiškiausiai šią kalbos ypatybę rodo pastovieji žodžių junginiai (toliau PŽJ), kurių kalboje knibždėte knibžda. Nattinger ir DeCarrico (1992) vieni pirmųjų atkreipė dėmesį į tai, kad įvairaus sustabarėjimo frazės sudaro didelę žodyno dalį. Remiantis įvairių kalbų tyrimais, PŽJ arba įvairaus ilgio ir sustabarėjimo frazės sudaro nuo 20 iki 60 proc. visos kalbos leksikos.

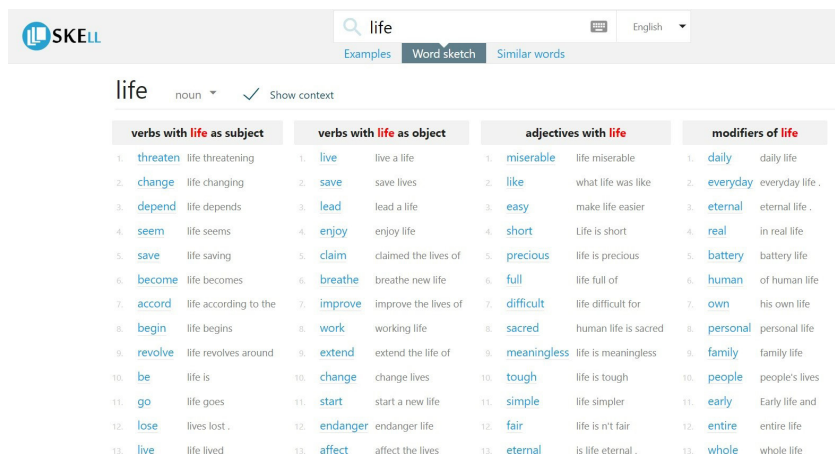
Lietuvių kalbos frazių tyrimai, atlikti taikant tam tikrą metodiką (kai buvo nustatytos stabilios teksto atkarpos), parodė, kad įvairūs PŽJ, posakiai ir ilgesni teksto fragmentai 100 mln. žodžių tekстыne sudaro net 70 proc. (Daudaravičius et al. 2004). Šių tyrimų pagrindu parengtoje *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazėje* yra frazių, kurių ilgis – nuo 2 iki 25 žodžių; tai kolokacijos, frazeologizmai, terminai, posakiai, ilgesnės teksto atkarpos (pvz., administracinės kalbos klišės) (žr. 1 paveikslą).

Rezultatai		
Frazės papildymas iš kairės +	Frazė +	Frazės papildymas iš dešinės +
	AKIŲ IR AUSŲ	
	AKYS IR AUSYS	
makaronų	ANT AUSŲ	nekabinti
	AUSYSE SKAMBA	
	AUSŲ NOSIES GERKLĖS	
	AUSŲ NOSIES IR GERKLĖS LIGŲ KLINIKOJE	
	AUSŲ NOSIES IR GERKLĖS LIGŲ KLINIKOS	
	IKI AUSŲ	įsimylėję; išsišiepę; paskendę
šnibžda	IAUSI	
šnibždėjo; pakuždėjo	JAI I AUSI	
pašnibždėjo; sukuždėjo	JAM I AUSI	
matysite	KAIP SAVO AUSIS	
pašnibždėjo	MAN I AUSI	
pasilenkė; prispaudė	PRIE AUSIES	
nepraleisti	PRO AUSIS	
	SIŪLYMU NUKABINTI BET KOKIUS NE LIETUVIŠKUS UŽRAŠUS BEI PRITAIKYTI UŽSIENIETIŠKUS PAVADINIMUS LIETUVIO AUSIAL	
griebė	UŽ AUSIES	
tampo	UŽ AUSŲ	

1 paveikslas. Įvairūs PŽJ, į kuriuos įeina daiktavardis *ausis*, randami *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazėje*

Vartojimo pastovumas yra bendras visų PŽJ, frazių ir sakinių požymis, bet kiekviena grupė dar turi savų ypatybių. Didelę fražiškos kalbos dalį sudaro kolokacijos – tai daugiausia dvizodžiai ar trižodžiai junginiai, kurių vartojimo pastovumą rodo statistiškai reikšmingas žodžių pasikartojimo dažnis tam tikrame tekстыne. Dėl to kolokacijos dažniausiai

atpažįstamos automatizuotai – fraziškumo tyrėjai tam naudoja įvairius kompiuterinės lingvistikos, mašininio mokymo metodus, taip pat yra tokių įrankių (paprastai tekstyno analizės programose), kurie skirti kolokacijoms nustatyti (pvz., SKeLL – *SketchEngine for Language Learning* įrankis „Word Sketch“ pateikia kolokacijas: <https://skell.sketchengine.eu/#home?lang=en>)².

The screenshot shows the SKeLL interface with the word 'life' entered in the search bar. Below the search bar, there are tabs for 'Examples', 'Word sketch', and 'Similar words'. The 'Word sketch' tab is selected, displaying a table of word sketches for 'life'.

verbs with life as subject	verbs with life as object	adjectives with life	modifiers of life
1. threaten life threatening	1. live live a life	1. miserable life miserable	1. daily daily life
2. change life changing	2. save save lives	2. like what life was like	2. everyday everyday life
3. depend life depends	3. lead lead a life	3. easy make life easier	3. eternal eternal life
4. seem life seems	4. enjoy enjoy life	4. short Life is short	4. real in real life
5. save life saving	5. claim claimed the lives of	5. precious life is precious	5. battery battery life
6. become life becomes	6. breathe breathe new life	6. full life full of	6. human of human life
7. accord life according to the	7. improve improve the lives of	7. difficult life difficult for	7. own his own life
8. begin life begins	8. work working life	8. sacred human life is sacred	8. personal personal life
9. revolve life revolves around	9. extend extend the life of	9. meaningless life is meaningless	9. family family life
10. be life is	10. change change lives	10. tough life is tough	10. people people's lives
11. go life goes	11. start start a new life	11. simple life simpler	11. early Early life and
12. lose lives lost	12. endanger endanger life	12. fair life is n't fair	12. entire entire life
13. live life lived	13. affect affect the lives	13. eternal is life eternal	13. whole whole life

2 paveikslas. Automatiškai sugeneruotos daiktavardžio *life* kolokacijos SKeLL – *SketchEngine for Language Learning*

Išbandykime vieną iš naujausių lietuvių kalbos įrankių. Pastoviųjų žodžių junginių atpažintuvo *Colloc*³ nedideliame tekste⁴ pažymėti štai tokie galimi PŽJ:

O jei dar **turėsime galvoje**, kad kiekvienas vaikas gimdamas atsineša savo **unikalią asmenybę** ir temperamentą – tai **jokių abejonių nekils**, kad kiekvieno vaiko auginimas yra unikali ir nepakartojama patirtis.

Jau sakiau, kokios tėvų reakcijos trukdo vaikams užmegzti **gerus tarpusavio santykius**, tad čia noriu trumpai paminėti, o kas gali padėti vaikams kurti gerus santykius, net jei jie yra labai **skirtingo būdo**: skatinti kiekvieno vaiko individualumą ir padėti jiems patiems vertinti tai, kuo kiekvienas unikalus; sukurti situacijų, kur broliai ir seserys veikia kaip komanda ir pasidžiaugti tokiais momentais; stiprinti vaikų klausymo įgūdžius – tai svarbus įgūdis, padedantis spręsti tarpusavyje **kylančius nesutarimus**; kiekvienam vaikui **skirti nedalomo laiko**, pvz.

kartą per savaitę.

Tai gali būti 1 – 2 valandos, kai leidžiame tik su vienu vaiku ir darote tai, kas tam **vaikui malonu**.

Tai padeda mažinti vaikų **tarpusavio konkurenciją** dėl **tėvų dėmesio**; rodyti pavyzdį, kaip galima nesutikti su kito nuomone pagarbiai.

Šeimoje neretai **kyla nesusipratimų**, nesutarimų, konfliktinių situacijų – labai svarbu, kad suaugusieji **rodytų tinkamą pavyzdį**, kaip diskutuoti, kalbėtis, tartis pagarbiai.

– Ar yra **didesnė tikimybė**, kad geriau tarpusavyje **sutars sesės** arba tik broliai, o gal – jeigu bus nedidelis **amžiaus skirtumas** arba šeimoje – ne daugiau kaip du vaikai?

Santykiai su broliais ir seserimis gali susiklostyti taip skirtingai, kad sunku „sudėlioti“ juos į aiškius „stalčiukus“.

Nei vaikų lytis, nei **amžiaus skirtumas** nėra **pagrindiniai veiksniai**, veikiantys vaikų **tarpusavio santykius**.

Pastebima, kad kai amžiaus skirtumas tarp brolių ir seserų yra didesnis – jie augdami turi mažiau bendrų interesų, tad gali būti mažiau artimi, bet taip pat ir mažiau konkuruoja.

² Lietuvių kalbos SKeLL sistemoje kol kas nėra, todėl išbandyti su lietuviškais duomenimis neturime galimybės.

³ Šį įrankį rasite <https://resursai.pastovu.vdu.lt/atpažintuvus>

⁴ Ištrauka iš 2022-01-03 portalo DELFI.lt straipsnio: <https://www.delfi.lt/seima/psichologija/kodel-vieni-broliai-ir-seserys-draugai-iki-gyvenimo-galo-o-kiti-lyg-svetimi-zmones-kaltos-gali-buti-ir-vaikysteje-padarytos-klaidos.d?id=89106495>.

Patogu, kad įrankis padeda rasti tuos teksto žodžius, kurie sudaro PŽJ, pavyzdžiui, analizuotame tekste daug teisingai atpažintų kolokacijų:

*turėsime galvoje,
unikali asmenybė,
(jokių) abejonių nekils,
geri tarpusavio santykiai,
skirtingo būdo,
kylančius nesutarimus,
skirti laiko,
tarpusavio konkurencija,
kyla nesusipratimų,
rodytų tinkamą pavyzdį,
didesnė tikimybė,
amžiaus skirtumas,
pagrindiniai veiksniai,
tarpusavio santykiai.*

Bet atpažintuvas ne visada atpažįsta gramatiškai pilną junginį arba, kaip ne kartą pasitaikė ir šiame tekste, kai kuriuos junginius praleidžia: pavyzdžiui, kolokacija *geri tarpusavio santykiai* – atpažinta, o *užmegzti santykius* – ne; kolokacija *rodytų tinkamą pavyzdį* atpažinta kaip trižodė, o *rodyti pavyzdį* – visai nepažymėta; *amžiaus skirtumas* – atpažinta net du kartus, bet tekste yra ir kolokacija *nedidelis amžiaus skirtumas* – ji nepažymėta.

Kaip jau minėta, vartojimo pastovumas, sustabarėjimas būdingas visiems PŽJ, todėl tarp automatiškai atpažįstamų žodžių junginių gali būti ne tik kolokacijų, bet ir frazeologizmų, posakių, sudėtinių pavadinimų, terminų. Šiame tekste daug kolokacijų, tačiau vis dėlto čia pavartotas vienas frazeologizmas *sudėlioti į stalčiukus* („sutvarkyti“) praspūdavo atpažintuvui pro akis.

Tarp automatiškai atpažintų kolokacijų gali būti ir **netikrų** kolokacijų, nes taikant tik žodžių vartojimo drauge įvėrcius, gali būti atpažinti tokie žodžiai, kurie yra labai dažnai vartojami greta, bet nebūtinai laikytini kolokacija, pvz., *vaikui malonu, sutars sesės, tėvų dėmesys*. Šie junginiai būtų laikomi kolokacijomis tik jeigu vadovautumės dažnumu paremtu požiūriu į kolokacijas (čia į kolokacijas žiūrima kaip į statistiškai įvertinamą reiškinį, plg. J. Sinclairio, M. Stubbs, D. Biberio požiūrį). Pagal vadinamąjį frazeologinį požiūrį, tokie junginiai kolokacijoms nebūtų priskirti, nes kolokacijomis laikomos tik konvencionalios kolokacijos, kurios pasižymi ribotu nemotyvuotu junglumu (plg. A. Cowie, F. J. Hausmanno, I. Mel'čuko poziciją) (žr. Nesselhauf 2004; Granger et al. 2008). Tokios yra arbitraliosios kolokacijos (toliau AK).

KAS YRA ARBITRALIOSIOS KOLOKACIJOS?

Lietuvių kalbos kolokacijų žodyne (Bielinskienė et al. 2019) dėl statistiškai dažno vartojimo drauge yra pateikiama tokių žodžių junginių, kaip *kovo mėnesį, graži moteris*

ar *saulėta diena*. Akivaizdu, kad tokias kolokacijas nesunkiai sudarytume tiesiog vado- vaudamiesi žiniomis apie nekalbinę tikrovę (kovas yra mėnuo, diena gali būti saulėta) ir derindami atskirus žodžius (*kovas* ir *mėnuo*, *diena* ir *saulėta*, *graži* ir *moteris*) pagal jų reikšmes bei gramatines taisykles. Tokios kolokacijos yra motyvuotos, todėl kartais vadinamos trivialiosiomis, nes jų junglumas paaiškinamas semantiniais apribojimais (Marcinkevičienė 2010). Kartais ir tokie junginiai gali būti priskiriami kolokacijoms, jeigu laikoma- si požiūriu, kad kolokacijos yra įprastas tam tikrų leksemų vartojimas drauge (dažnumu paremtas požiūris į kolokacijas). Taigi jeigu tam tikros leksemos vartojamos drauge – to užtenka bet kokį gramatiškai taisyklingą ir prasmingą junginį laikyti kolokacija. Vis dėlto nuo tikrųjų kolokacijų šie junginiai labai skiriasi.

Tikrųjų kolokacijų (pvz., *skirti dėmesį*, *platus akiratis*) prigimtis kitokia: jos nelaikomos motyvuotomis, nes jų atsiradimo priežastis – leksiniai apribojimai, kuriuos lemia nerašy- tos kalbų taisyklės. Pavyzdžiui, nors tai pačiai situacijai apibūdinti turime pasirinkimą iš kelių panašios reikšmės žodžių (plg. *skirti* / *duoti dėmesį*, *platus* / *didelis akiratis*, *aukšto* / *didelio rango pareigūnas*, *stipri* / *galinga sveikata*, *stiprus* / *galingas automobilis*), bet pagal polinkį jungtis geriausiai dera būtent *skirti dėmesį*, *platus akiratis*, *aukšto rango pareigū- nas*, *stipri sveikata*, *galingas automobilis*. Vadinasi, čia jau nebeužtenka tik žinoti atskirų žodžių reikšmės ir mokėti gramatikos taisykles; reikia žinoti leksinius apribojimus – su kokiais žodžiais tam tikri žodžiai yra paprastai vartojami. Kolokacijos, kurių pagrindas yra ribotas leksinis junglumas, laikomos arbitraliosiomis.

KAIP ATRINKTOS ČIA PATEIKIAMOS ARBITRALIOSIOS KOLOKACIJOS?

ARKOS projekto tyrimo medžiagą sudarė PASTOVU duomenų bazėje⁵ (toliau var- tojame PASTOVU duomenų bazę) esančios automatiškai atpažintos kolokacijos (apie 12 tūkst. kolokacijų, sudarytų su 97 daiktavardžiais), tarp kurių buvo ir arbitraliųjų, ir trivia- liųjų kolokacijų. AK nustatyti taikyti du kriterijai (plačiau AK nustatymo metodika aprašo- ma Kovalevskaitė et al. 2021):

1. riboto leksinio junglumo kriterijus, kuriam įvertinti taikyti šie testai:

- a) sinonimų pakeičiamumo: pavyzdžiui, sakoma *įdėtas darbas*, bet ne *įkeltas dar- bas*, todėl kolokacija *įdėtas darbas* pripažinta AK;
- b) leksinių semantinių grupių: jeigu su būdvardžiu / veiksmazodžiu jungiasi daug įvairių leksinių semantinių grupių daiktavardžių, bet viena grupė išsiskiria arba vartojami tik keli tam tikros semantinės grupės daiktavardžiai, kolokacija gali būti laikoma AK. Pavyzdžiui, nors *statyti* junglumas *platus*, bet šį veiksmazodį galima pavartoti ne su visų transporto priemonių pavadinimais, plg. *statyti au- tomobilį* (kaip ir *statyti dviratį*, *motociklą*), bet *prišvartuoti laivą*, *nutupdyti lėktuvą*.

⁵ Tai 2016–2018 m. vykdant projektą „Lietuvių kalbos pastoviųjų žodžių junginių automatinis atpažinimas (PA-STOVU)“ (finansavo Lietuvos mokslo taryba (projekto nr. LIP-027/2016)) parengta pastoviųjų žodžių junginių duomenų bazė. Ją rasite čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/paieska/paprastoji>.

Vadinasi, kolokacija *statyti automobilį* dėl riboto junglumo priskirtina AK. Su *subjurti* vartojami dviejų leksinių semantinių grupių – gamtos reiškinių grupės ir jausmų – žodžiai, bet kolokacijos sudaromos tik su daiktavardžiais *subjuro oras* ir *subjuro nuotaika*, todėl abu atvejai yra AK.

2. **perkeltinės reikšmės kriterijus:** daiktavardžių junginiai su būdvardžiais ir veiksmažodžiais laikyti AK, jeigu bent vienas iš dėmenų perkeltinės reikšmės, plg. kolokacijose *sugriauti gyvenimą*, *slidus dalykas* būdvardis *slidus* ir veiksmažodis *sugriauti* yra perkeltinės reikšmės, kuri išryškėja junginyje su abstrakčiaisiais daiktavardžiais.

AK nustatytos dviem būdais: **neautomatiškai** (taikyti du anksčiau minėti kriterijai) ir **automatizuotai** (taikytas tik pirmasis kriterijus). Kovalevskaitė et al. (2021: 13) aprašyta, kaip vienu iš kompiuterinės lingvistikos metodų – vektorių metodu – DELFI.lt tekстыne⁶ buvo nustatyti būdvardžių ir veiksmažodžių sinonimai, kurie vėliau panaudoti testuojant kolokacijų dėmenų pakeičiamumą. Prie kiekvienos sinonimų poros ar eilės buvo automatiškai priskirtos kolokacijos iš DELFI.lt tekстыno; jeigu kolokacija buvo tik su vienu iš sinonimų poros ar eilės žodžių, ji buvo pripažinta arbitraliaja: pavyzdžiui, prie sinonimų poros *duoti* ir *teikti* buvo nurodyta kolokacija *teikti apdovanojimą*, bet nebuvo kolokacijos *duoti apdovanojimą*, todėl *teikti apdovanojimą* buvo pripažinta AK.

Po AK tyrimo į PASTOVU duomenų bazę buvo įtraukta daugiau nei 7000 naujų kolokacijų, kurios laikomos arbitraliosiomis. Rengiant šios mokomosios priemonės užduotis panaudota nemaža dalis PASTOVU duomenų bazėje esančių AK. Svarbu pabrėžti, kad šios kolokacijos atspindi internetinės žiniasklaidos stilių, todėl neapėmia ir neatspindi visos AK įvairovės lietuvių kalboje. Dar svarbu pabrėžti, kad daug šioje mokymo priemonėje aptariamų ir užduotyse panaudotų AK arbitraliosiomis pripažintos remiantis specialiojo tekстыno DELFI.lt duomenimis. Gali būti, kad įvertinus PASTOVU duomenų bazės kolokacijų arbitralumą pagal bendrojo tekстыno duomenis, kai kurios dabar arbitraliosioms nepriskirtos kolokacijos būtų pripažintos AK. Pavyzdžiui, dabar *aukšta temperatūra* yra AK, o *didelė temperatūra* – ne, *laiko stoka* priskirta AK, o *laiko trūkumas* – ne, nors atlikus tyrimą didesniuose ir bendresnio pobūdžio tekстыnuose šie junginiai galėtų būti priskirti AK, t. y. turėtume du tos pačios AK variantus, greičiausia besiskiriančius tik dažnumu. Duomenų apie kolokacijas gauname iš tekстыnų, vadinasi, nuo pasirinkto tekстыno reprezentatyvumo ir pobūdžio (kalbos atmaina, stilius ir t. t.) labai priklauso, kurie žodžiai sudarys kolokaciją, kokių išryškės silpnesnių ar stipresnių to paties žodžio kolokatų.

KAIP SUDARYTA ŠI MOKOMOJI PRIEMONĖ?

Šią mokomąją priemonę sudaro dvi dalys.

⁶ Šis tekстыnas sudarytas vykdant anksčiau minėtą projektą PASTOVU. Jį sudaro 70 mln. žodžių iš 2014–2016 m. portalo DELFI.lt tekсты. Tekстыnas prieinamas čia: <https://klc.vdu.lt/pastovuSearch.html>.

Pirmoji dalis „Kolokacijų mokymas(is)“ yra orientuota į mokytojus praktikus ir dėstytojus, dirbančius lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymo srityje, rengiančius vadovėlius ir kitą mokomąją medžiagą. Šioje dalyje pateiktos užduotys gali sudominti ir aukštesniųjų lygių (B2–C2) svetimkalbius mokinius, taip pat studentus filologus, besidominčius lietuvių kalbos mokymu. Šioje dalyje paprastumo dėlei vartojame terminus *mokinys* ir *mokytojas*. Jais įvardijame įvairiais būdais (ir lietuvių kalbos kursuose, ir universitete) besimokančius mokinius (studentus) ir mokytojus (dėstytojus).

Pripažįstama, kad kolokacijų mokymas(is) yra labai svarbi leksinės kompetencijos dalis, tačiau tyrimai rodo, kad negimtakalbiams sunku mokytis kolokacijų; net ir aukštą mokymosi lygį pasiekę mokiniai vis dar daro kolokacijų klaidų. Todėl pirmiausia šios dalies įvade aptariama, kodėl kolokacijos tokios svarbios mokantis užsienio kalbos, ką apie kolokacijų mokymą(si) rodo atlikti tyrimai, kokiomis strategijomis remiamasi mokant PŽJ ir kolokacijų, kokiais metodais pagrįstos čia pateikiamos užduotys.

Pirmajame skyriuje pateikiamos užduotys, skirtos skirtumams tarp kolokacijų ir kitų PŽJ – frazeologizmų, samplaikų – suvokti. Antrajame skyriuje jau koncentruojamasi į AK, taip pat parodoma, kad dalis automatizuotai tekstyne nustatomų kolokacijų yra statistinės, trivialiosios kolokacijos. Trečiajame skyriuje trumpai aptariami teorijoje ir praktikoje minimi kriterijai, skirti atrinkti, kurių kolokacijų mokyti(s); darytina išvada, kad negimtakalbiams verta mokytis būtent AK.

Be įprastų kolokacijų mokymui(si) skirtų užduočių, kurias mokiniai gali atlikti savarankiškai ir pasitikrinti atsakymus, stengtasi pasiūlyti ir kuo daugiau tokių užduočių, kurios padėtų mokiniams (vadovaujant ir padedant mokytojams) ugdyti gebėjimą savarankiškai studijuoti kolokacijas (angl. *awareness-raising approach*). Kad mokiniai galėtų kuo dažniau mokytis patys analizuoti lietuvių kalbos vartoseną, nustatyti dėsningumus, svarbu gebėti naudotis įvairiais ištekliais: tekstynais, žodynais, leksinėmis bazėmis, ypač PŽJ. Šiems gebėjimams lavinti skirtas ketvirtasis skyrius. Penktajame skyriuje yra užduočių, kurias atliekant galima susipažinti su svarbiomis AK sandaros ir vartosenos ypatybėmis, pavyzdžiui, viena forma vartojamomis kolokacijomis arba kolokacijų variantiškumu. Dėmesio: kai kurias užduotis siūloma atlikti interaktyviai (jos yra pažymėtos specialiu ženklu) , internetinėje svetainėje prie tokių užduočių pateikiami ir komentarai, skirti pasitikrinti, todėl el. leidinį svarbu naudoti kartu su svetaine (<https://resursai.pastovu.vdu.lt/mokomoji-priemone/apie>).

Kiekviename skyriuje pateikiami pagrindiniai terminai, atspindintys skyriaus turinį, kurį atskleidžia dar ir poskyrių pavadinimai. Teorinio pobūdžio informacija gali būti išdėstoma ne tik pačiame skyriuje, bet ir užduočių komentaruose, todėl užduotis rekomenduojame atlikti iš eilės. Toks būdas pasirinktas tam, kad prie išvados ar apibendrinimo mokiniai ateitų išbandę praktinius dalykus, pvz., patyrinę pateiktus duomenis. Tradiciškai mokomosiose priemonėse išdėstoma teorija, tada pateikiami pratimai ar užduotys. Čia pasirinktas kitas būdas: rašoma mokslo populiarinamuoju stiliumi, teorinė informacija ir užduotys griežtai neatskiriamos, o kiekvieną skyrį siekta sukonstruoti kaip pasakojimą ar pokalbį su skaitytojais. Būtent dėl auditorijos daugiau dėmesio skirta

ir tyrimų aprašymams – siekta, kad mokytojai ir mokiniai aktualią informaciją rastų atpasakotą ir suglaudintą, nors, žinoma, jeigu norės pasigilinti, galės pasinaudoti literatūros sąrašu (tai gali būti aktualu studentams, besidomintiems lietuvių kalbos kaip svietimosios mokymu).

Kadangi pirmosios dalies tikslinė auditorija – ir mokytojai, ir mokiniai, dalis teorinio pobūdžio informacijos kartais yra aktuali abiem grupėms, o kartais – tik mokytojams: pvz., įvade aptariama kolokacijų mokymosi nauda – tai, kas aktualu abiem grupėms, o PŽJ mokymo strategijos – jau mokytojams aktualesnė dalis, taip pat ir trečiasis skyrius, kuriame aptariami PŽJ mokymo metodai, būdai, kaip pasirinkti mokymui svarbias kolokacijas.

Antroji dalis „Kolokacijų vertimas“ orientuota į antrąją tikslinę grupę – besimokančiuosius vertėjus, kurie rengiasi versti iš svietimosios kalbos į lietuvių kalbą, taip pat ši medžiaga gali būti naudinga ir vertimo programų dėstytojams.

Vertimo kalbos tyrimai rodo, kad versdamas tekstą vertėjas yra veikiamas originalo kalbos, todėl vertime gali atsirasti lietuvių kalbai nebūdingos raiškos, kitaip sakant, kolokacijos yra viena iš sudėtingesnių vertimo problemų. AK aptiriamos kaip žodžių junginiai, kurie skirtingose kalbose gali sutapti, nesutapti ar net neegzistuoti, dėl to jų atpažinimas ir vertimas dažnai yra problemiškas.

Vertėjams skirtą dalį sudaro keturi skyriai: pirmajame aptariami tarpkultūriniai kalbos raiškos skirtumai ir ekvivalentiškumo samprata; antrajame kolokacijos pristatomos kaip vertimo vienetas; trečiajame analizuojamos kolokacijų vertimo problemos; ketvirtajame dėmesys skiriamas kolokacijomis, kurios atspindi metaforinę raišką.

Kiekviename skyriuje pateikiami pagrindiniai terminai ir teorinė medžiaga, reikalinga atpažinti ir suprasti kolokacijas kaip vertimo reiškinį, o trijų tipų praktinės užduotys – apšilimo, savitiktros ir savarankiško darbo – skirtos kolokacijų vertimo įgūdžiams lavinti. Apšilimo užduotys poskyrių pradžioje padės lengviau susipažinti ir įsigilinti į pristatomą temą. Interaktyvios savitiktros užduotys po teorinės apžvalgos padės įtvirtinti teoriją, pritaikyti ją atpažįstant ir verčiant kolokacijas. Prie kiekvienos interaktyvios užduoties pateikiami galimi atsakymai arba informacija, kur galima juos rasti. Trečiojo tipo užduotys skirtos savarankiškam darbui. Atsakymus galima patikrinti vienakalbiuose arba dvikalbiuose žodynuose, kartais atsakymai yra diskusinio pobūdžio. Taip pat kiekvieno skyriaus gale nurodomi papildomi skaitiniai žinioms pagilinti.

Daugiau apie kolokacijų vertimo pratybų užduočių parengimą rašoma ir antrosios dalies įvade.

KOKIE IŠTEKLIAI REIKALINGI ATLIEKANT UŽDUOTIS?

Ir pirmoje, ir antroje mokomosios priemonės dalyje prie konkrečios užduoties pateikiami tai užduočiai atlikti reikalingi ištekliai ir nuorodos. Kiekvienoje dalyje nurodomi konkretiai tikslinei grupei svarbūs ištekliai. Abiejose dalyse panaudotos kelios išteklų grupės: **žodynai, leksinės duomenų bazės, tekstynai ir kalbinė įranga**.

Pavyzdžiui, atlikdami pirmosios dalies užduotis, mokiniai turės progą susipažinti, kaip kolokacijos pateikiamos bendruosiuose vienakalbiuose žodynuose (*Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*), specialiuosiuose vienakalbiuose žodynuose (*Lietuvių kalbos kolokacijų žodyne*). Besimokantiems lietuvių kalbos bus aktualios ir šios elektroninės leksinės duomenų bazės: *Daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazė*, *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas*. Ir negimtakalbiams, ir besimokantiems vertėjams naudingos medžiagos galima rasti **PASTOVU** duomenų bazėje.

Abiem tikslinėms grupėms svarbus šaltinis yra tekstynai. Pirmajai daliai aktualūs bendrieji lietuvių kalbos tekstynai ir lietuvių kalbos mokomieji tekstynai, o antrajai daliai – bendrieji vienakalbiai ir keliakalbiai tekstynai (lygiagretieji ir palyginamieji) (žr. vertimo dalies įvadą). Bendrasis lietuvių kalbos tekstynas yra *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, prieinamas internete dviem versijomis: senoji *neanotuota* (140 mln. žodžių) ir naujesnė *morfologiškai anotuota* (208 mln. žodžių). Atitinkamai skiriasi šių versijų paieškos galimybės: pavyzdžiui, anotuotoje (naujesnėje) versijoje, išplėstinėje paieškoje, galima ieškoti ir pagal lemą, ir pagal formą, o tai reiškia, kad tokiu būdu galite rasti ne tik konkrečią žodžio formą (kaip senesnėje versijoje), bet visas to žodžio formas, kuriomis jis pavartotas tekстыne.

Tiriant kolokacijas svarbūs PŽJ atpažintuvai ir tekstynų analizės įranga, kurioje galima pasinaudoti įrankiais, padedančiais nustatyti galimas kolokacijas. Pirmojoje dalyje mokiniai turės progą išbandyti lietuvių kalbos PŽJ atpažintuvą *Colloc*, tekstyno analizės įrangą *SketchEngine* (<https://www.sketchengine.eu/>; <https://www.sketchengine.eu/guide/>). Antrojoje dalyje pateikiamose užduotyse panaudota arba siūloma išbandyti šią kalbinę įrangą: nemokamą ir labai plačiai naudojamą tekstyno analizės įrankį *AntConc*; kalbinių duomenų vizualizacijos įrankį *Voyant Tools* (nuorodas ir bibliografiją rasite vertimo dalies įvade).

KOKIE VARTOJAMI SUTRUMPINIMAI?

Šioje mokomojoje priemonėje neretai trumpiname kai kuriuos terminus, duomenų bazių pavadinimus, kalbos dalis ir pan. Toliau pateikiame šių sutrumpinimų sąrašą:

AK – arbitraliosios kolokacijos;

Bdv. – būdvardžiai;

CD – *Cambridge Dictionary*;

DFŽ duomenų bazė – *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazė*⁷;

Dkt. – daiktavardžiai;

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*;

LECOP – Lygiagretusis lietuvių–anglų literatūros tekstynas;

Leksikonas – *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas*;

MUST-LT – Besimokančiųjų versti tekstynas;

⁷ Čia minimų išteklų nuorodas ir išsamesnę informaciją apie juos rasite ankstesniuose arba tolesniuose poskyriuose.

OK – originalo kalba;
 ORVELIT – Lyginamasis lietuvių kalbos tekstynas;
 PASTOVU duomenų bazė – *Lietuvių kalbos pastoviųjų žodžių junginių duomenų bazė*;
 Prl. – prielinksniai;
 Prv. – prieveiksmai;
 PŽJ – pastovieji žodžių junginiai;
 RT – Reklamų tekstynas;
 VK – vertimo kalba;
 Vksm. – veiksmažodžiai.

LITERATŪRA

- Daudaravičius V., Marcinkevičienė R. 2004: Gravity Counts for the Boundaries of Collocations. *International Journal of Corpus Linguistics* 9 (2), 321–348.
- Granger S., Paquot M. 2008: Disentangling the Phraseological Web. *Phraseology: an Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing, 27–46.
- Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vaičenonienė J. 2021: Arbitraliųjų lietuvių kalbos kolokacijų nustatymas. *Bendrinė kalba* 94, 1–37, doi.org/10.35321/bkalba.2021.94.06.
- Marcinkevičienė R. 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/c6c1ce0d-307f-46c0-bc9f-75870b9ccd83/content>.
- Nattinger J. R., DeCarrico J. S. 1992: *Lexical phrases and language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Nesselhauf N. 2004: What are Collocations? *Phraseological Units: Basic Concepts and their Application*. Schwabe Verlag Basel, 1–21.

PIRMA DALIS

Kolokacijų mokymas(is)

ĮVADAS

KOLOKACIJOS IR JŲ MOKYMAS(IS)

Kolokacijos yra svarbi kiekvienos kalbos žodyno dalis, todėl mokant leksikos svarbu skirti dėmesio ir kolokacinei kompetencijai (angl. *collocational competence*) lavinti. Mokytis kolokacijų svarbu, nes vartojant kolokacijas užtikrinama sklandi ir efektyvi komunikacija (Martinez et al. 2012). Vis dėlto kartais net ir aukštesnius kalbos mokėjimo lygius pasiekę mokiniai nesupranta, kuo kolokacijos yra svarbios ir kokią įtaką turi jų užsienio kalbos gebėjimams (Aguado 2003, cituojama iš Müller 2011). Kuo daugiau mokinys vartos kolokacijų, tuo daugiau iš to turės naudos (plg. McCarthy et al. 2015), nes:

a) mokinio kalba bus natūralesnė. Žinodamas tinkamas kolokacijas, mokinys gebės natūraliai vartoti svetimą kalbą: pavyzdžiui, sakys *kviesti greitąją pagalbą*, o ne *šaukti greitąją pagalbą*; viešajame transporte pasiūlys *užleisti vietą*, o ne *duoti vietą*. Kolokacijos padeda greičiau įsisavinti gramatiką (Hill 2000); su daugiau kolokacijų kalba tampa sklandesnė, taisyklingesnė, artimesnė gimtakalbių vartojamai kalbai, o turėdami savo žodyne daugiau kolokacijų, mokiniai svetimąją kalbą komunikuoja greičiau ir su mažesnėmis pastangomis (Brook Antle 2018: 32–35).

b) Kolokacijos suteiks daugiau galimybių perteikti mintį tiksliau, ekspresyviau ar įvairiau: pavyzdžiui, priklausomai nuo situacijos, galima parinkti kolokaciją *ypatingas dėmesys* arba kolokaciją *išskirtinis dėmesys*; vietoj *svarbus įvykis*, *sunkus darbas* galima pasakyti vaizdingiau – *istorinis įvykis*, *vergiškas darbas*; kalbant apie maistą galima pavartoti du galimus kolokacijų variantus – ne tik *gaminti maistą*, bet ir *ruošti maistą*.

c) Vartodami kolokacijas mokiniai galės sklandžiau reikšti mintį rašomąja kalba: parinkti tinkamesnę raišką, geriau atsižvelgti į teksto stilių, žanrą. Pastebima tendencija, kad didesnis PŽJ skaičius egzaminuose raštu ir žodžiu lemia ir geresnius įvertinimus: Ohlrogge (2009) ištyrė 170 anglų kalbos egzamino rašto darbų ir nustatė, kad aukštesnius įvertinimus gavę mokiniai vartojo daugiau PŽJ. Eyckmans (2009) tyrimas parodė, kad mokiniai, pavartoję daugiau PŽJ (taip pat ir kolokacijų), buvo geriau įvertinti testuojant jų sakytinės kalbos gebėjimus.

Skaityti tekstą ar suprasti kalbą, kurioje yra kolokacijų, mokiniams paprastai sunkumų nekyla; jų atsiranda tada, kai kolokacijas reikia įsiminti ir tinkamai vartoti (Hausmann 2004; Eyckmans 2009; Laufer 2011). Yra žinoma, kad gimtakalbiai mokosi ir apdoroja

kolokacijas kitaip nei negimtakalbiai: gimtakalbiai išmoka PŽJ natūraliai ir vartoja PŽJ kaip vieną leksinį vienetą, o negimtakalbiai svetimąją kalbą dažniausiai konstruoja iš atskirų žodžių, derindami juos pagal dėsningumus, žinomus savo gimtojoje kalboje, dėl to išauga kolokacijų klaidų tikimybė (plačiau apie PŽJ išmokimą gimtakalbių ir negimtakalbių kalboje žr. Wray 2002; Ellis et al. 2015; Schmitt et al. 2019). R. Petrauskaitė (Marcinkevičienė 2010: 90) teigia: „Mokantis užsienio kalbų tikrąsias kolokacijas sunkiausia išmokti, nes jos negali būti generuojamos pažodžiui verčiant iš gimtosios kalbos. O jei taip atsitinka, rezultatas yra nors ir gramatiškos, bet neįprastai skambančios frazės, plg. *to love dearly* – *karštai* (pažodžiui – *hotly*) *mylėti*.“

Nors mokinio žodynas jau gali būti platus, t. y. jis gali žinoti daug svetimosios kalbos žodžių, bet tai dar nereikš, kad gebės tinkamai tuos žodžius derinti leksiškai – pasirinkti tinkamas kolokacijas (plg. Martynska 2004). Neužtenka mokytis daug atskirų žodžių, svarbu žinoti, kokias kolokacijas su kokiais kitais žodžiais jie sudaro, pvz., apibūdindami ekonominę padėtį šalyje galbūt iš karto žinotumėte tokius žodžius, kaip *kaina*, *infliacija*, bet norint įvardyti, kas vyksta su kainomis ar kokia yra infliacija, jums reikia žinoti lietuvių kalbos kolokacijas *kainos auga*, *didėja* (arba *mažėja*), o infliacija *kyla* ir *auga*, *infliacija* gali būti *didelė* (*aukšta infliacija* irgi vartojama, bet rečiau), o *kainos* – ir *didelės*, ir *aukštos*. Todėl mokytojams patariama (Brook Antle 2018: 187): nekraukite į mokinių galvas vis daugiau naujų žodžių, geriau plėskite mokinių žinias apie jiems jau žinomų žodžių jungimą – tų žodžių sudaromas kolokacijas.

Kai kurie tyrimai (plg. Peters 2009) rodo, kad pažengę mokiniai, analizuodami naujus tekstus, ir be specialių kolokacijų pratybų atkreipia dėmesį į PŽJ ir kolokacijas. Vis dėlto dauguma tyrimų patvirtina: kolokacijų mokymasis yra ilgas procesas, o mokyti(s) kolokacijų reikia specialiai (Nation 2001; Nesselhauf 2005; Durrant, Schmitt 2010; Schmitt et al. 2019). Po kryptingų pratybų PŽJ skaičius mokinių kalboje išauga (Eyckmans 2009; Brook Antle 2018). Pavyzdžiui, Siyanova-Chanturia (2015, cit. iš Szudarski 2018: 122) tyrime nustatyta: po intensyvių penkis mėnesius trukusių pradedančiųjų kalbos kursų Italijoje kinai studentai, besimokantys italų kalbos, įgijo daugiau kolokacinės kompetencijos. Ištestavus žinias 7, 14 ir 21-ąją savaitę paaiškėjo, kad studentų rašiniuose užfiksuota daugiau pavyzdžių su kolokacijomis, į kurias įėjo dažna italų kalbos leksika. Tokie tyrimai įrodo kolokacinės kompetencijos augimą.

Tačiau reikia pripažinti, kad mokytis kolokacijų negimtakalbiams sekasi lėtai (Durrant et al. 2010): net pažengusiems mokiniams, turintiems gana platų žodyną, kyla sunkumų dėl kolokacijų. Laufer ir Waldman (2011) tyrimas, kuriame siekta įvertinti kolokacinę kompetenciją, lygino duomenis iš dviejų rašytinės kalbos tekstynų – besimokančiųjų anglų kalbos (gimtoji kalba hebrajų) ir gimtakalbių anglų, besimokančių anglų kalbos. Paaiškėjo, kad, nepriklausomai nuo pasiekto lygio, negimtakalbių kalboje kolokacijų vartota mažiau palyginti su gimtakalbių. Vokiečiųkalbių ir ispanakalbių, kurie mokosi anglų kalbos, duomenys rodo (Nesselhauf 2005; Vincze et al. 2016) panašią tendenciją: negimtakalbiai ne tik vartoja mažiau kolokacijų, bet jų kalboje yra ir daugiau vienodų kolokacijų, kitaip sakant, kolokacijų įvairovė yra mažesnė. Taigi vartodami PŽJ negimtakalbiai

a) per dažnai vartoja tuos pačius PŽJ (angl. *overuse*), b) per retai vartoja kitokius PŽJ (angl. *underuse*); c) PŽJ vartoja netinkamai (angl. *misuse*). Daugiau apie šiuos PŽJ vartojimo skirtumus gimtakalbių ir negimtakalbių kalboje žr. apžvalgą Schmitt et al. (2019).

Kolokacijų svarba kalbos mokymui(si) pripažįstama, tačiau kalbos mokymo praktikoje, pvz., testuojant leksinę kompetenciją kolokacijoms ir kitiems PŽJ dar trūksta dėmesio: o jeigu testuojant žodyno gebėjimus netikrinama, kaip mokinys geba vartoti PŽJ ir ypač kolokacijas, vadinasi, svarbi dalis leksinių kompetencijų lieka neįvertinta (Paquot 2018a). Vadovėlių ir mokymo priemonių rengėjai, kaip rodo tyrimai apie anglų kalbos mokymo priemones, taip pat dažnai vis dar nesiremia tekstynuose prieinamais duomenimis apie PŽJ, jų dažnumą ir vartoseną (Gilmore 2015), o tai lemia atotrūkį tarp vadovėliuose atspindėtos ir realios kalbos vartosenos (Römer 2011). Koprowski (2005) nustatė, kad anglų kalbos kaip svetimšios mokymo vadovėliuose, skirtuose pažengusiems, nė karto nebuvo paminėti kai kurie labai dažnai vartojami PŽJ, be to, autorių naudoti PŽJ atrankos kriterijai daugiausia rėmėsi intuicija. Targońska (2018) tyrė kolokacijas vokiečių kalbos vadovėliuose pažengusiems ir pasigedo užduočių, lavinančių mokinių gebėjimus atpažinti kolokacijas tekstuose, taip pat užduočių, skirtų mokyti(s) vadovėlių tekstuose pavartotų kolokacijų.

Vis dėlto daugėja tyrimų, kuriuose siekiama aprašyti, kaip, kokiais būdais, metodais ir priemonėmis yra (gali) būti mokoma PŽJ (taip pat ir kolokacijų), ypač tokioms populiarioms kalboms, kaip anglų kalba (Lewis 2000; Thornbury 2008; Selivan 2018; Dellar et al. 2016), vokiečių kalba (Reder 2006), taip pat pasiūlyta, kaip galima testuoti kolokacijų gebėjimus (Gyllstad 2019). Yra efektyvių ir ne tokių efektyvių leksikos mokymo būdų (Barclay et al. 2019: 816), todėl mokytojams svarbu domėtis naujausiais kolokacijų mokymo, kolokacijų testavimo, kolokacijų vartojimo tyrimais.

PASTOVIŲJŲ ŽODŽIŲ JUNGINIŲ MOKYMO STRATEGIJOS

Šiame poskyryje trumpai aprašysime strategijas, kuriomis vadovaujamasi mokant PŽJ. Nors minimas strategijas galima taikyti ir kolokacijų mokymui, pripažįstama, kad kol kas dar trūksta tyrimų, parodančių, kaip veiksmingai mokyti kolokacijų. Tačiau neabejojama dėl to, kad mokytojai turi ugdyti mokinių suvokimą apie iššūkius, susijusius su kolokacijų mokymusi (Nation 2001: 343), nes kryptingai įtraukiant kolokacijas į mokymo užduotis galima pasiekti, kad mokiniai išmoktų daugiau kolokacijų ir sugebėtų jas tinkamai vartoti (Durrant, Schmitt 2010: 181; Schmitt et al. 2019).

Vieną iš PŽJ mokymo(si) strategijų galima būtų pavadinti **komunikacine**, kai pradedama mokyti(s) nuo esminių, bendravimui būtinų frazių. Visi žinome vadinamosiose pasikalbėjimų knygelėse⁸ pateikiamas frazes ir posakius, kuriuos rekomenduojama įsiminti pradedantiesiems (angl. *survival vocabulary*), pvz., *gero apetito*, *sveiki atvykę*, *perduokite linkėjimų nuo...* Taip pradedantieji mokiniai gali pasakyti daugiau iš esmės turėdami

⁸ Pavyzdžiui: Andrikytė L., Marcijonienė E., Plaušinitis S. *Žodis ir frazė. Lietuvių-vokiečių kalbomis*. Pradai. 1999. Skrodenis S. *Lietuviški-suomiški pokalbiai*. Margi raštai, 2008.

dar labai siaurą žodyną ir negausias gramatikos žinias. Įsiminę ir pradėję vartoti esmines frazes, mokiniai jau geba susidoroti su rutininėmis situacijomis; tada mokytojas gali pereiti prie kito etapo ir parodyti, kurios iš tų frazių gali būti vartojamos kaip modeliai, kuriuos galima pildyti naujais žodžiais (plačiau Nattinger et al. 1992).

Taikant komunikacinę strategiją tolesniuose mokymo etapuose (aukštesniuose lygiuose) tam tikri PŽJ pristatomi susiejant juos su konkrečia bendravimo situacija, kad mokiniai galėtų juos išmokti ir po to praktikuoti kalbėjimo pratybose bendraudami konkrečiomis temomis. Pavyzdžiui, Wray ir Fitzpatrick (2008) tyrime aprašyta, kaip konkrečiose bendravimo situacijose pažengusiųjų lygio mokiniai stebėjo gimtakalbius, fiksavo jų vartojamą leksiką, taip pat ir PŽJ. Tada tą pačią leksiką praktikavo kalbėjimo pratybose tarpusavyje. Studijuojant komunikaciniu metodu, svarbu dažnai kartoti išmoktus PŽJ. Kalbėjimo pratybomis skatinamas PŽJ kartojimas ugdant mokinių suvokimą apie kalbos fraziškumą.

Antroji strategija. Pagal komunikacinę strategiją mokytojas eina žingsniais: *pristatyti-kartoti-vartoti*, o mokinys – *įsidėmiu-kartuju-vartuju*. Taip besimokantis mokinys daugiausia skatinamas kartoti, imituoti, įsiminti, o kai kurių tyrėjų praktikų nuomone, mokantis PŽJ, reikėtų organizuoti mokymą induktyviai, įtraukiant patį mokinį į kolokacijų atpažinimo procesą. M. Lewis (1997) mokinio žingsnius *įsidėmiu-kartuju-vartuju* siūlo keisti į *stebiu-keliu hipotezę-išbandau*. Šį metodą įgyvendinant praktiškai, reikia turėti daug autentiškos medžiagos skaitymo ir klausymo užduotims, kad tuose tekstuose (įrašuose) mokiniai galėtų atpažinti galimus PŽJ ir patikrinti dėl jų kolokacijų žodynuose, tekstynuose. Savo nustatytus PŽJ mokiniams svarbu užfiksuoti užrašuose, dažnai peržiūrėti, tvarkyti, atnaujinti PŽJ sąrašą, atrinkti PŽJ iš savo rašytų tekstų. Mokymui(si) taikant šią strategiją siekiama **ugdyti supratimą apie kolokacijas** (angl. *awareness-raising approach*). Ying ir O'Neill (2009, cituojama iš Brook Antle (2018: 48) tyrimas, trukęs penkis mėnesius, atskleidė, kad, praėjus kuriam laikui po kolokacinės kompetencijos ugdymo pratybų, mokiniai jau automatiškai fiksavo kolokacijas žiūrėdami televiziją, filmus užsienio kalba, klausydamiesi pokalbių per radiją.

Trečioji strategija paremta **kognityvinės lingvistikos** tyrimais. Šios krypties tyrėjai (Lindstromberg et al. 2008) šiek tiek kritiškai vertina antrąją strategiją. Jie teigia: mokinių aktyvumas svarbus, bet mokytojo užduotis atkreipti dėmesį į tokias PŽJ ypatybes, dėl kurių mokiniai galėtų tuos PŽJ lengviau įsidėmėti. Lindstromberg et al. (2008) pasiūlo trijų žingsnių programą, kaip mokyti PŽJ (gali būti ir frazeologizmai, ir kolokacijos): 1) padėti mokiniams atpažinti PŽJ ir taip lavinti jų suvokimą apie kalbos fraziškumą, PŽJ svarbą kalboje; 2) padėti mokiniams įsidėmėti PŽJ; 3) padėti mokiniams įtvirtinti išmoktas žinias apie PŽJ.

Mokant PŽJ pagal trečiąją strategiją, mokytojui svarbu nuolat išlaikyti dėmesį frazėms, kad mokiniams PŽJ mokymasis būtų sistemingas, nuoseklus. Kad įsiminti PŽJ būtų lengviau ir kad įsiminus PŽJ ilgiau išliktų mokinio aktyviajame žodyne, mokytojams reikia 1) atrinkti tuos PŽJ, kurie aktualūs mokinio mokymosi lygiui, temai; 2) išryškinti tas PŽJ ypatybes, kurios padėtų juos įsiminti: pvz., dalis frazeologizmų yra semantiškai

motyvuoti (pvz., frazeologizmo *tupėti po sparneliu* reikšmė yra „būti globojamam“), todėl, mokiniams paaiškinus šią motyvą, išauga galimybės tuos frazeologizmus įsiminti. Be to, kai kurie frazeologizmai gali būti išmokstami lengviau atkreipus dėmesį į garsų sąsambius (plg., *take a break*, iš lietuviškų pavyzdžių čia gali tikt *trumpai drūtai, vargais negalais*). Kai svetimosios kalbos kolokacijos nesutampa su gimtąja kalba, didelė tikimybė, kad mokiniai darys tokių kolokacijų klaidų, vadinasi, mokytojui svarbu tikslingai parengti tokių kolokacijų mokymo užduočių: pavyzdžiui, prancūzakalbiai, mokymdamiesi anglų kalbos, linkę perimti savo gimtosios kalbos vartoseną (*dependre de*) ir kalbėdami angliškai sakyti *depend from* vietoj *depend on* (Lindstromberg et al. 2008: 6).

Kaip matyti iš aptartų strategijų, vienur mokinyš gana pasyvus, kitur turi daugiau įsitraukti arba vadovaujamas mokytojo, arba labiau mokymdamasis pats. Aktyviau įsitraukti galės tie mokiniai, kurie jau yra pasiekę aukštesnį kalbos mokėjimo lygį, todėl mokymo strategijai pasirinkti svarbu atsižvelgti į kalbos mokymo aplinkybes, pvz., mokinių grupės lygį. Atsižvelgiant į tai, kokio tipo PŽJ mokoma, gali prireikti ir skirtingų metodų: žinant kolokacijų įvairovę (daugiau informacijos rasite šios dalies antrajame ir penktajame skyriuose), vienaformių kolokacijų gali būti mokoma taikant komunikacinę strategiją; kolokacijų, kurios skiriasi nuo gimtosios kalbos, mokymui reikia pasirinkti tikslingo mokymo strategiją, o kolokacijų, kuriose išryškėja metaforos, galima mokyti aptariant toje kalboje veikiančias metaforas.

Tikimasi, kad šioje mokomojoje priemonėje pateikiamos užduotys padės mokyti(s) taikant antrosios ir trečiosios strategijos idėjas: kad būtų galima atrinkti mokymui svarbias kolokacijas ir atkreipti mokinių dėmesį į jų požymius, ir, kas ne mažiau svarbu, kad mokiniai galėtų ugdyti savo savarankišką gebėjimą mokytis kolokacijų ir lengviau doro-tis su svetimosios kalbos fraziškumu.

KOKIAS SIŪLOME KOLOKACIJŲ MOKYMO UŽDUOTIS?

Čia siūlomos užduotys skirtos aukštesnių kalbos lygių mokiniams, kurie mokosi lietuvių kalbos kaip svetimosios – svarbu, kad jie jau gebėtų dalį mokymosi veiklų atlikti ir savarankiškai. Kolokacijų mokymui(si) šis faktorius labai svarbus, toliau paaiškinsime, kodėl.

Yra gana daug užduočių tipų, skirtų kolokacijoms įsiminti: tokiose užduotyse ir pratinuose paprastai reikia įrašyti tinkamą žodį (kolokatą), kuris dera su pateiktu žodžiu; susieti tinkamus žodžius iš pateiktų grupių; rasti kolokacijų klaidas; nurodyti, kurios tam tikro žodžio kolokacijos iš kelių pateikiamų yra klaidingos ir pan. (apžvalgą galima rasti Reder 2006: 199–218; Müller 2011).

Tokioms užduotims dažnai pateikiami ir atsakymai, kad mokinyš galėtų pasitikrinti. Tokio tipo užduočių mokytojai ir mokiniai ras ir šioje mokymo priemonėje. Tačiau jeigu mokytojas naudos tik tokio tipo užduotis, mokinyš gali greitai pasijusti prapuolęs tarp gausybės junginių, kuriuos turi įsiminti; jausis bejėgis viską įsidėmėti, nes tinkamas ir netinkamas kolokacijas nurodo (ir žino) tik mokytojas, o jokių paaiškinimų ar orientyrų,

pagrindžiančių vienokių ar kitokių kolokacijų tinkamumą, nepateikiama. Taip mokinys gali prarasti motyvą ir mokymasis bus ne produktyvus (Müller 2011: 48; Brook Antle 2018: 184). Dėl to mokant kolokacijų ne mažiau svarbios ir tokios užduotys, kurios skirtos kolokacinei kompetencijai ugdyti lavinant mokinių gebėjimą kolokacijas atpažinti ir analizuoti. Tokios užduotys skatina **savarankišką mokinių interakciją su kolokacijomis**. Toliau aptarsime, kodėl to reikia.

Mokantis kolokacijų, mokiniams svarbu **kuo daugiau dirbti su svetimšios kalbos leksika**, nes taip žodyno mokymasis tampa efektyvesnis, išmokta leksika įsimenama tvirčiau, ilgesniam laikui (Barclay et al. 2019: 806, 816). Barclay et al. (2019: 810) teigia: žodžių tiesiog pernelyg daug, kad jų galima būtų išmokyti tik pratybomis klasėje, todėl kryptingam mokymui svarbu panaudoti dažnus žodžius ir dažnas frazes, be to, kolokacijos, polisemija, registro, žanro ypatybės yra tokie kalbos aspektai, kurių mokomasi labai įvairiuose kontekstuose, todėl verčiau ugdyti pačių mokinių kompetenciją mokytis tų dalykų savarankiškai.

Kolokacijos, kaip ir vediniai, **priskiriamos gilesnėms kalbos žinioms** (Barclay et al. 2019: 807), todėl palankiausios sąlygos kolokacijoms mokytis yra tada, kai mokinys nuolat susiduria su jomis įvairiomis progomis. Kolokacijų netinka mokytis tokiais būdais, kaip mokomasi atskirų žodžių – susiejant žodį ir juo žymimą sąvoką (žodžių kortelių žaidimai ir pan.). Bendras principas yra toks: ir žodis, ir frazė įsimenama geriau, jeigu tai, kas išmokta, pakartojama iš karto, ir jei kas kurį laiką su ja susiduriama ir vėliau (taip mokinys gali šias žinias nuolat atnaujinti) (Barclay et al. 2019: 809).

Išmoktas kolokacijas svarbu dažnai panaudoti pakartotinai (prisiminti, atgaminėti), vadinasi, **mokiniui labai svarbu išmokti mokytis kolokacijų ir savarankiškai**. Kad pats mokinys gebėtų dirbti su kolokacijomis, svarbu pasiūlyti jam tokių užduočių, kurios stiprintų mokinio gebėjimą atpažinti kolokacijas, analizuoti žodžių leksinio junglumo tendencijas (kokie žodžiai su kokiais žodžiais „draugauja“). Taip pat svarbu išmokyti mokinį, kaip pačiam susirasti informacijos apie tam tikros kalbos kolokacijas tinkamuose šaltiniuose: vienakalbiuose ir dvikalbiuose žodynuose, specialiuosiuose kolokacijų žodynuose ar PŽJ (arba kolokacijų) leksinėse bazėse. Dar vienas svarbus šaltinis kolokacijoms mokytis – tai tekstynai (informacija apie papildomus šaltinius kolokacijoms mokytis pateikta ketvirtajame šios dalies skyriuje).

Kaip jau minėta, negimtakalbiui sunku įsiminti didžiulę kolokacijų įvairovę be jokių paaiškinimų. Walker (2008: 307) teigimu, nemažos dalies kolokacijų junglumas gali būti paaiškinamas (pvz., kad vienas sinonimas jungiasi su vienos grupės žodžiais, kitas – su kitos). Vadinasi, reikėtų atsiplėšti vien tikrai nuo įsiminimą skatinančių užduočių, kurios iki šiol ir yra daugiausia naudojamos kolokacijoms mokytis. Kaip teigia Liu (2010: 22, cituojama iš Brook Antle 2018: 57), tokios užduotys kelia abejonių: pirma, jos neatskleidžia, kad dalies kolokacijų junglumas yra daugiau ar mažiau motyvuotas, o antra, apsiribojant tik tokiomis užduotimis į kolokacijų mokymą(si) neįtraukiama kognityvinė ir lingvistinė analizė – svarbi kalbos įsisavinimo (išmokimo) proceso dalis.

Taigi mokymo knygos turėtų būti pratimų, užduočių, kurie būtų skirti gilintis į kolokacijas sudarančių žodžių semantiką, junglumą, kolokacijomis reiškiamas metaforas. Pasak Walker (2008: 307), kai kolokacijos tampa leksiniais vienetais, kurie gali būti paaiškinti, mokiniams jie iš karto darosi aiškesni ir dėl to lengviau įsimenami. Įsitraukęs į kolokacijų mokymąsi, mokinys pats įdeda daugiau darbo – studijuodamas žodžio leksinį junglumą, ieškodamas informacijos, analizuodamas tekstynų duomenis ir pan., taip kolokacijos geriau įsimenamos, vadinasi, toks kolokacijų mokymasis yra efektyvesnis (plg. Laufer, Huljistin (2001) aprašytą *Involvement-Load Hypothesis*; cituojama iš Barclay et al. (2019: 813). Walker (2008: 307) teigimu, gerai parengta kolokacijų užduotis turi skatinti mokinį išsiaiškinti, kodėl vienas žodis kolokuoja su kitu žodžiu. Tokios užduotys susijusios ne su deduciniu, o su indukcinio mokymusi, kuriam reikia naudoti vartosenos duomenis, duomenis iš tekstynų, kitaip sakant, tai yra duomenimis grįstas mokymas(is) (angl. *data-driven learning*, apžvalgą apie šio metodo tipus ir tyrimais įrodytą šio metodo naudą mokant kolokacijų žr. Vyatkina 2016).

Šioje mokymo priemonėje stengtasi pasiūlyti daugiau tokių užduočių, kurias būtų galima panaudoti kolokacijų mokymosi gebėjimams ugdyti, todėl kartu su užduotimis dažnai pateikiami ir **duomenys** iš vartosenos (tekstynų, PŽJ leksinių duomenų bazių), o vietoj užduočių atsakymų parašyti **komentariai**, kurie padės mokiniui papildyti savo pastebėjimus, patikslinti įgytas žinias.

Norint duomenimis grįstą mokymą(si) taikyti mokant ne tik lietuvių kalbos kolokacijų, bet ir kitų leksikos dalykų, gramatikos ypatybių, medžiagos ir idėjų galima rasti el. mokymo priemonėje „Tekstynai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(si) ir tyrimams“ (Kovalevskaitė et al. 2022).

1. KOLOKACIJOS IR KITI PASTOVIEJI ŽODŽIŲ JUNGINIAI

TERMINAI

Fraziška kalba (angl. *formulaic language*)

Pastovieji žodžių junginiai (angl. *phrasemes, multi-word units, fixed phrases*)

Frazeologizmai (angl. *idioms*)

Semantinis nedalumas (angl. *non-compositionality*)

Kolokacijos (angl. *collocations*)

Ribotas jungumas (angl. *restricted collocability, usage restrictions*)

Samplaikos (angl. *grammatical idioms*)

Kaitomosios (savarankiškos) ir nekaitomosios (tarnybinės) kalbos dalys (angl. *lexical words, function words*)

SVARBIAUSIAS PASTOVIŲJŲ ŽODŽIŲ JUNGINIŲ POŽYMIS

1.1 UŽDUOTIS. Apklauskite savo mokytoją arba gimtakalbį draugą (-ę) lietuvių (-ę), kokio žodžio šiose frazėse trūksta. Kaip manote, dėl kokio šių frazių požymio gimtakalbiai nesunkiai atspėja trūkstamą žodį?

Negirk dienos be _____.

Dingo kaip į _____.

Dovanotam _____ į dantis nežiūrima.

Griebti jautį už _____.

Kaip _____ iš giedro dangaus.

Kaišioti _____ į ratus.

Pagal _____ ir kepurė.

Kaip akmuo nuo širdies _____.

Gaudyk vėją _____.

Va / Štai kur _____ pakastas!

Gimtakalbiai savo kalboje vartoja daug PŽJ, kuriuos galima greitai atgaminti, nes jie yra nuspėjami. O negimtakalbiai, pradėję mokytis užsienio kalbos, elgiasi kiek kitaip: iš pat pradžių išmokę kai kurių bendravimui svarbiausių frazių (pvz., *malonu susipažinti, laba diena, iki pasimatymo*), toliau mokydamiės dažnai susikoncentruoja į atskirus žodžius ir, kalbėdami svetimąja kalba, dėlioja sakinius iš atskirų žodžių, todėl, išmokę gramatinių taisyklių ir svarbiausių žodžių, dažnai sudaro gramatiškai taisyklingus sakinius, bet jie ne visada natūraliai skamba. Tai ypač matyti iš kolokacijų klaidų, kurių atsiranda dėl to, kad parenkant žodžius nepataikoma į tai kalbai būdingus leksinius dėsningumus. Palyginkime: *tėvų lūkesčiai dėl vaikų buvo per aukšti* (lietuvių kalboje vartojama *dideli*) arba *politikai*

turi **daryti** pastangas, kad... (lietuvių kalboje vartojama *dėti pastangas*). Frazeologizmuose taip pat pavartojami ne visi tinkantys pagal reikšmę, o tik tam tikri žodžiai, todėl, pavyzdžiui, frazeologizme *varnas šaudyti* žodžio *varnas* netinka pakeisti *šarkomis*, o frazeologizme *žiūrėti pro pirštus* vietoj žodžio *žiūrėti* netiks sinonimas *stebėti*.

Toks užsienio kalbos vartojimas, kai pagal išmoktas gramatikos taisykles bandoma jungti atskirus žodžius, nėra tinkamas visais atvejais, nes kalboje reikšmę perteikiame ne tik atskirais žodžiais, bet ir įvairiais PŽJ (frazeologizmais, kolokacijomis, samplaikomis). PŽJ būdinga tam tikra sandara, juose vartojami vienokie, o ne kitokie žodžiai, todėl mokantis svietimos kalbos tokių junginių reikia specialiai mokytis.

REIKŠMĖ KONCENTRUOJASI NE TIK ŽODYJE

Pradėjus tirti žodžių vartoseną tekstynuose, paaiškėjo, kad kalboje dominuoja fraziškumo principas (angl. *idiom principle*, žr. Sinclair 1991), t. y. žodžiai dažnai linkę jungtis su kitais žodžiais ir sudaryti sustabarėjusius ar apstabarėjusius leksinius vienetus, kuriais ir perteikiama reikšmė.

Paanalizuokime pavyzdžius, kurie rodo, kad reikšmė kalboje dažnai perteikiama žodžių junginiu, o ne vienu žodžiu:

a) palyginkime, koku vienu žodžiu galima išreikšti šiuose sakiniuose PŽJ perteikiamą reikšmę:

Dėl to aš jokiu būdu nesutiksiu. Dėl to aš niekaip nesutiksiu.

Jis stovėjo ir šypsojosi iki ausų. Jis stovėjo ir plačiai šypsojosi.

Tu diena dieną man tai kartoji. Tu nuolat man tai kartoji.

Kitą savaitę dėl to turėsiu priimti sprendimą. Kitą savaitę turėsiu dėl to nuspręsti.

Vaistinių čia yra ant kiekvieno kampo. Vaistinių čia yra tikrai daug.

Šiomet mums reikės susiveržti diržus. Šiomet mums reikės taupyti.

Toje avarijoje jis tik per plauką išvengė mirties. Toje avarijoje jis vos nežuvo.

Mano draugas žodžio kišenėje neieško. Mano draugas labai moka bendrauti / yra kalbus / komunikabilus.

Apgaulė iškilo į viešumą. Apgaulė išaiškėjo.

Tiesiu taikymu nuėjau į vadovo kabinetą. Nuėjau tiesiai į vadovo kabinetą.

b) Kai reikšmė perteikiama PŽJ, junginys padeda taupiai ir greitai išreikšti mintį būtent dėl to, kad tai vartotojams įprastas būdas:

Ne iš gero gyvenimo sakoma tada, kai ką nors darai ne dėl to, kad nori tai daryti, o dėl to, kad esi priverstas.

Juokai juokais vartojama prieš pradėdant rimtai kalbėti.

Kai sakoma *įgriso / nusibodo iki gyvo kaulo*, vadinasi, kas nors labai stipriai įgriso arba labai labai atsibodo.

Kas nors ką nors išmušė iš vėžių sakoma tada, kai sutrikdomas iki tol vykęs procesas.

Pirkti katę maiše vartojama tada, kai dėl ko nors rizikuojama nežinant iš anksto visos informacijos, pvz., sudaromas rizikingas sandoris, pasirašoma rizikinga sutartis.

Šaukštai po pietų vartojama, kai nespėjama ko nors padaryti arba daroma per vėlai. *Neišradinėk dviračio* sakoma tam, kuris stengiasi sugalvoti tai, kas jau yra sugalvota. *Kaip iš akies luptas / trauktas* – sakoma apie panašumą (pvz., *sūnus – kaip iš akies luptas tėtis*).

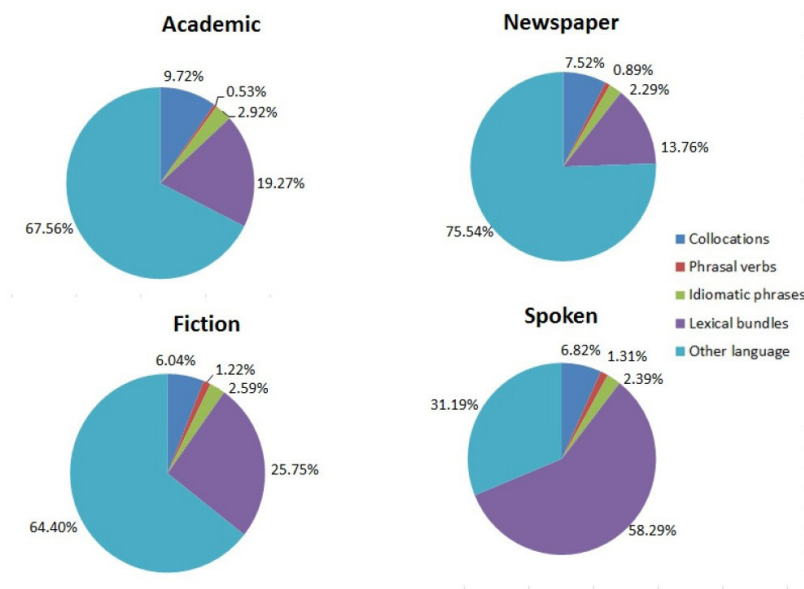
Nuėjo šuniui ant uodegos sakoma apie kažką, kas nepasisekė.

Bala nematė vartojama, kai atsisakoma ko nors kaip nereikšmingo dalyko, o *kokio velnio* – kai kuo nors labai piktinamasi, kai kas nors mus labai suerzina.

Teigiama, kad kiekvienai komunikacinei situacijai ar žanrui būdingas tam tikras žodynų, kurį sudaro ir fražiška kalba (PŽJ). Pavyzdžiui, norint bendrauti lietuviškai prie pietų stalo, prireiks ne tik pavienių žodžių (*ačiū, skanaus, skanu, sotus, aštru, sūru*), bet pravers ir tokios frazės, kaip *gero apetito; į sveikatą; man jau netelpa; trūksta druskos*. Rašant mokslinius darbus lietuvių kalba, reikia išmokti akademiniam diskursui būdingos fražiškos kalbos, pvz., norint pristatyti išvadas, svarbu žinoti ne tik tinkamus atskirus žodžius (*išvada, rezultatai*), bet ir su jais vartojamas kolokacijas *daryti išvadas, prieiti prie išvados, gauti rezultatus, apibendrinti tyrimo rezultatus* ir pan. (daugiau pavyzdžių rasite [Akademinės lietuvių kalbos frazyne](#)).

Fražiškos kalbos vienetai – PŽJ ir sakiniai – labai įvairūs: PŽJ yra frazeologizmai, kolokacijos, samplaikos, o pastovieji sakiniai – posakiai, patarlės, priežodžiai, situaciniai posakiai ir kt. Schmitt et al. (2019) aprašo, kad PŽJ kalboje atlieka daug įvairių funkcijų: informacijos perdavimo funkciją (pvz., frazeologizmą *barbė devyndarbė* vartojame tada, kai įvardijame per daug darbų prisiimančią žmogų, o kolokacija *protų nutekėjimas* įvardijame aukštos kvalifikacijos darbuotojų emigraciją). Daug PŽJ perteikia socialinę (fatinę) funkciją, kai siekiame užmegzti pokalbį, palaikyti ryšius: čia galime priskirti daug pokalbiuose vartojamų frazių (pvz., atsisveikinimus *iki greito, iki malonaus*), posakius su visiemis žinomomis tiesomis (pvz., *negirk dienos be vakaro, ne iš gero gyvenimo*). Kolokacijos, kaip ir samplaikos, labai dažnai atlieka teksto, pokalbio konstravimo funkcijas (*iš vienos pusės, antra vertus*). Kaip matyti, fražiškos kalbos įvairovė didelė, o PŽJ pasižymi skirtingomis ypatybėmis, todėl negalima visų PŽJ sumesti į vieną katilą. Be to, skiriasi ir skirtingų PŽJ tipų pasiskirstymas skirtinguose žanruose, kalbos atmainose.

Pavyzdžiui, anglų kalbos tyrimai (Vilkaitė 2016) rodo, kad būtent sakytinėje anglų kalboje didžiausią dalį (70 proc.) sudaro fražiška kalba (žr. 3 paveikslą, „Spoken“ diagramą): daugiausia vartojama leksinių sekų (angl. *lexical bundles*), kurios paprastai ilgesnės nei 2 žodžiai (nuo trižodžių iki devyniažodžių) – (pvz., *I think I, in terms of*), antroje vietoje pagal dažnumą – kolokacijos (pvz., *take a break, hard work, learning difficulties*), trečioji grupė – perkeltinės reikšmės junginiai, t. y. frazeologizmai (pvz., *spill the beans*), mažiausia dalis – vadinamieji fraziniai veiksmažodžiai (angl. *phrasal verbs*, pvz., *give up, get up*). Kituose stiliuose (akademiniame, grožinės literatūros) ir laikraščių tekstuose fražiškos kalbos vartojama mažiau, laisvosios kalbos (angl. *other language*) dalis didesnė nei sakytinėje kalboje. Tačiau įdomu tai, kad kolokacijų procentas beveik visur išlieka panašus.

3 paveikslas. PŽJ akademinio, grožinio stiliaus tekstuose, laikraščių ir sakytinėje anglų kalboje (kiekvieno teksto dydis 1 mln. žodžių) (iš Vilkaitė (2016))

Lietuvių kalbos fraziškumo tyrimai atskleidžia, kad daugiausia yra dvižodžių ir trižodžių kolokacijų, o frazeologizmų ir posakių vartojama daug mažiau. Taigi, mokantis svetimosios kalbos, labai svarbu jau iš pat pradžių nuosekliai mokytis kolokacijų ir suprasti pagrindinius jų skirtumus nuo kitų PŽJ – frazeologizmų ir samplaikų.

KOLOKACIJŲ IR FRAZEOLGIZMŲ SKIRTUMAI

1.2 UŽDUOTIS. Išverskite pateiktus žodžių junginius pažodžiui į savo kalbą patys arba pasinaudokite kokia nors automatinio vertimo sistema (pvz., „Google vertėju“ iš lietuvių į anglų kalbą).

Rasti siūlo galą

Žiūrėti pro pirštus

Nėrėti iš kailio

Traukia per dantį

Atvesti į protą

Kraustosi iš proto

Vedžiojo už nosies

Tik dėl akių

Akmuo po kaklu

Išnarstyti po kaulelį

1.3 UŽDUOTIS. Palyginkite ankstesnėje užduotyje pateiktus frazeologizmus (pvz., *kraustosi iš proto, akmuo po kaklu*) su kolokacijomis

mažas iššūkis
didelis komplimentas
rodyti ženklus
stebėti aplinką
kalbos barjeras
svajonių darbas

Ir frazeologizmai, ir kolokacijos yra pastoviai vartojami žodžių junginiai. Tačiau frazeologizmo reikšmė, kaip jau žinote, nėra jų sudarančių žodžių reikšmių suma. Kaip jums atrodo, kaip suprantame kolokacijos reikšmę?

1.4 UŽDUOTIS. Lentelėje žalsvai pažymėtuose stulpeliuose pateikti daiktavardžiai, o prie jų – panašių reikšmių būdvardžių arba veiksmažodžių poros. Išrinkite tą būdvardį ir veiksmažodį, kuris sudaro kolokaciją su nurodytu daiktavardžiu. Pasižymėkite, kas buvo sudėtinga atliekant šią užduotį.

Bdv.	Dkt.	Vksm.	Dkt.
aiškos skaidrios	taisyklės	apsvarstyti apgalvoti	galimybę
aukšta didelė	temperatūra	sekti stebėti	jvykius
grėsmingas pavojingas	momentas	ruošti rengti	maistą

Apgaulinga kolokacijų ypatybė – kai su jomis susiduriame, dažniausiai lengvai jas suprantame ir jos neatrodo kuo nors ypatingos (Hausmann 1999, cituojama iš Müller 2011). Galbūt pastebėjote, kad kai vartojame savo gimtąją kalbą, kolokacijų nepastebime, nesukame dėl jų galvos. Kai tenka mokytis kokios nors užsienio kalbos, kolokacijų sunkumus irgi pastebime ne iš karto: skaitydami ar klausydami daugumą jų suprantame, todėl nesureikšminame, kad tai koks nors ypatingas dalykas, kurio reikia mokytis. Tačiau kai einame vis gilyn, mokomės daugiau žodžių ir pradedame vartoti užsienio kalbą, vis dažniau kyla klausimų, kuris žodis su kuriuo dera, pvz., lietuviui aišku, kad dažniausiai vartojama *tyrimą atlikti*, o ne *padaryti* (tiesa, *daryti tyrimą* gali būti vartojama šnekamojoje kalboje), bet tam, kuris mokosi lietuvių kalbos, gali būti neaišku, ar lietuviškai įprasta įvardyti *aukšta temperatūra* ar *didelė temperatūra*? Kartais būdami negimtakalbiai galime to nepastebėti, bet gimtakalbiai pastebi, kai į žodžių junginį sudedame nelabai tinkamus žodžius (tada sakoma, kad tie žodžiai nekolokuoja). Žinoma, galime ir tokiu junginiu perteikti savo mintį, bet tada mūsų pasirinktas būdas neatitiks to būdo, koks yra įprastas lietuvių kalboje. Būtent kolokacijų klaidos dažniausiai išduoda negimtakalbį!

1.5 UŽDUOTIS. Daiktavardinių frazių žodyne galite rasti daug PŽJ su įvairiomis daiktavardžio *diena* formomis:

Antra dienos pusė, artimiausiomis dienomis, be poilsio dienų, atvirų durų diena, darbo diena, diena dienon, dieną naktį, (tam tikros) dienos išvakarėse, dienos klausimas, (tam tikros) dienos proga, (kažkieno) dienos suskaičiuotos, dienos šviesoje, dienos šviesą išvydo, dienų dienas, gimimo diena, išliko iki mūsų dienų, iškelti į dienos šviesą, išdėti į šuns dienas, atidėti (taupyti) juodai dienai, kas antrą dieną, kiaušų dieną, Motinos diena, nedarbo diena, nuo mažų dienų, palanki diena, po šiai dienai, poilsio ir švenčių dienomis, skiriasi kaip diena nuo nakties

Peržiūrėkite pavyzdžius iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*, kaip šie junginiai vartojami sakiniuose, ir pažymėkite, ar pajuodintas žodžių junginys yra kolokacija ar frazeologizmas:

1. Vilniuje **antroje dienos pusėje** trumpai palis, temperatūra pakils iki 16–18 laipsnių šilumos.
2. Sinoptikai sniego **artimiausiomis dienomis** nežada – orai tam nebus palankūs.
3. Dirbama visą parą dviem pamainomis ir beveik **be poilsio dienų**, išskyrus kai kurias valstybines šventes.
4. Balandžio 9–12 d. mokykloje vyks **atvirų durų dienos**.
5. Raštinė veikia kiekvieną **darbo dieną**.
6. Štai jau mėnuo, kaip ji **diena dienon** slaugo savo vyrą.
7. Ji dirba kartais dvi savaites be poilsio dienų, **dieną naktį**.
8. Tarptautinės teatro **dienos išvakarėse** J. Miltinio dramos teatre atidaroma Lietuvos fotomenininkų sąjungos paroda.
9. **Dienos klausimas**: Ar gyvenimas pabrango, įvedus eurą?
10. Turizmo **dienos proga** rugsėjo 24–30 d. visoje Lietuvoje organizuojama turistinių renginių savaitė.
11. Pastaraisiais mėnesiais stiprūs protestai visoje šalyje, vyriausybės **dienos suskaičiuotos**.
12. Niekas niekada nėra jos regėjęs **dienos šviesoje**.
13. Iš viso 1945–1952 m. Vakarų Europoje **dienos šviesą išvydo** daugiau kaip 1000 išėvių knygų.
14. Mama buvo nelaiminga, tėtis nesirodydavo **dienų dienas**.
15. Didžiausia šventė būdavo dėdės **gimimo diena**.
16. Suskambo dainelės Happy birthday to you melodija. – Su **gimimo diena**, su **gimimo diena**...
17. Dar **iki mūsų dienų** Rytų Lietuvoje kur ne kur išliko šis paprotys.
18. Tas laiškas **į dienos šviesą** iškėlė ilgai nuo savęs pačios slėptus jausmus.
19. Iš pradžių jis barėsi, keiksnijo mus, o mane tiesiog **į šuns dienas išdėjo**...
20. Norėdama sutaupyti, ji nešvaistė pinigų niekam, o vis **atidėdavo juodai dienai**, kai jų labiau prireiks, todėl ir atsisakydavo pramogų.

21. Atskiruose dokumentuose šių vyrų parašai **skiriasi kaip diena nuo nakties**.
22. Mūsų įstatymai keičiasi **kas antrą dieną**.
23. Nuo sėdėjimo **kiaurą dieną** su kostiumu man visiškai dingo apetitas...
24. Rytoj pirmasis gegužės sekmadienis – **Motinos diena**.
25. Ši diena ne visuose kalendoriuose pažymėta kaip **nedarbo diena**.
26. Aš norėjau pamatyti jūrą. Svajojau apie tai **nuo mažų dienų**.
27. Dvyniai. Sekmadienis nelabai **palanki diena**, todėl nesiimkite didelių darbų.
28. Meilę gamtai aš išsaugojau ir **po šiai dienai**; ji padeda pailsėti mano galvai.
29. 8 straipsnis. Apmokėjimas už darbą **poilsio ir švenčių dienomis**

KOLOKACIJŲ IR SAMPLAIKŲ SKIRTUMAI

Lietuvių kalboje yra dar vienas PŽJ tipas – samplaikos. Su samplaikomis galite labai dažnai susidurti, nes jos paprastai atlieka šių tarnybinių kalbos dalių funkcijas: jungtuko (*ne tik, bet ir*), prielinksnio (*nuo pat*), įvardžio (*bet kas, kažin kas*), dalelyčių (*vos vos, vargu ar, ko gero*). Vis dėlto daugiausia samplaikų vartojama kaiprieveiksmiai (*taip pat, kur nors, bet kada*). Jeigu palyginsime su kolokacijomis, tai matysime, kad samplaikų nėra daug, bet jas mokėti svarbu, nes dėl savo funkcijų jos labai dažnai vartojamos (kaip ir atitinkamos nesamplaikinės kalbos dalys) ir paplitusios įvairiuose tekstuose – nesvarbu, ar kalbėsime, ar skaitysime.

Kokių samplaikų yra lietuvių kalboje, galite peržiūrėti [samplaikų sąrašą](#), jį rasite Rimkutė (2009) pateiktame 2 priede.

1.6 UŽDUOTIS. Palyginkite lentelėje pateiktas samplaikas ir įvairios sandaros kolokacijas; paanalizuokite, kuo skiriasi šių PŽJ sandara:

Samplaikos (vartojamos kaiprieveiksmiai)	Kolokacijos
kur kas	Vksm.+dkt.
maža kas	skirti laiko
šiaip taip	dalintis informacija
vis tiek	laikytis įstatymų
iš lėto	rodyti ženklus
šiek tiek	

Samplaikos (vartojamos kaiprieveiksmiai)	Kolokacijos
<i>be abejo</i> <i>iš anksto</i> <i>už dyką</i> <i>iš tikrųjų</i> <i>tuoj pat</i> <i>kada nors</i> <i>iš pasaly</i> <i>iš karto</i> <i>iš naujo</i> <i>iš dalies</i> <i>iš bėdos</i>	Dkt. + dkt. <i>garbės reikalas</i> <i>kalbos barjeras</i> <i>svajonių darbas</i> <i>informacijos srautas</i> Bdv. + dkt. <i>lygios galimybės</i> <i>didelis komplimentas</i> <i>mažas iššūkis</i> <i>greitas sprendimas</i>

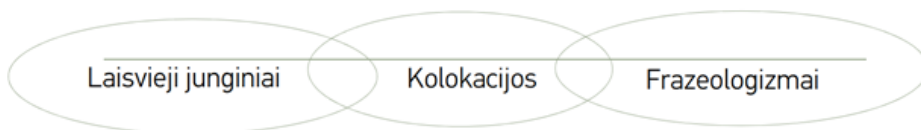
2. ARBITRALIOSIOS KOLOKACIJOS IR KITOKIOS KOLOKACIJOS

TERMINAI

Arbitraliosios kolokacijos (angl. *arbitrary collocations*)
 Trivialiosios kolokacijos (angl. *trivial collocations*)
 Statistinės kolokacijos (angl. *co-occurencies*)
 Leksinės traukos įverčiai (angl. *collocational measures*)
 Arbitralumas (angl. *arbitrariness*)
 Sinonimai (angl. *synonyms*)
 Abstraktieji daiktavardžiai (angl. *abstract nouns*)
 Daugiareikšmiai žodžiai (angl. *polysemous words*)
 Perkeltinė reikšmė (angl. *figurative meaning*)
 Metaforos (angl. *metaphors*)

Įvade sužinojote, kad dažniausiai pateikiami du požiūriai į kolokacijas – **dažnumu paremtas** ir **frazeologinis**.

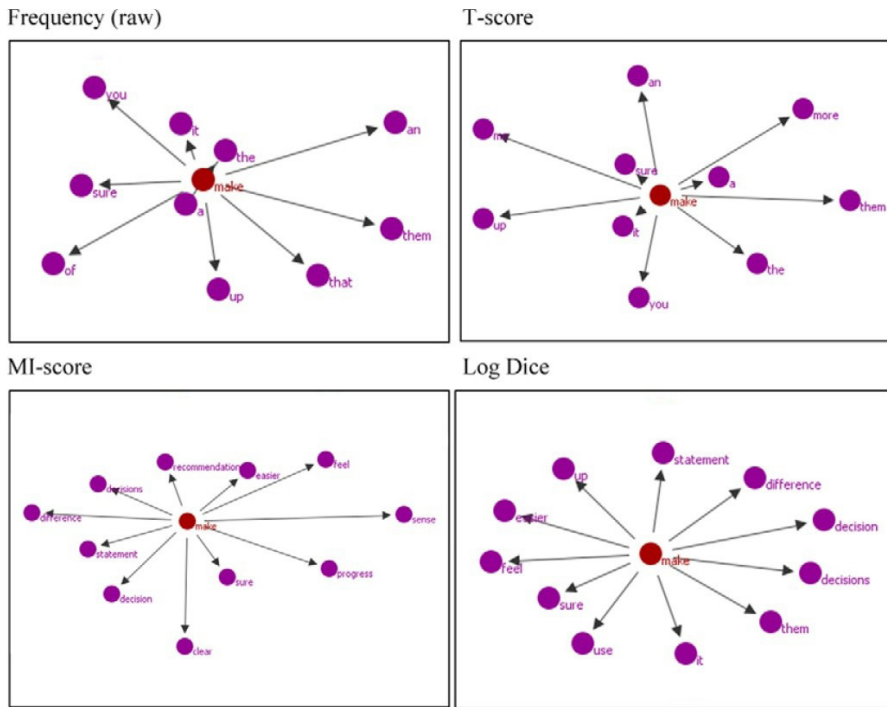
Frazeologinio požiūrio atstovai (pvz., F. J. Hausmann) dažnai suvokia kolokacijas kaip junginius, kurie yra skalės viduryje (žr. 4 pav.) tarp laisvųjų žodžių junginių (angl. *free combinations*), kurių reikšmė visiškai daloma (jie sudaromi tiesiog derinant tinkamus žodžius pagal reikšmę) ir frazeologizmų (angl. *idioms*), kurių reikšmė visiškai perkeltinė (Bielinskienė et al. 2017: 88). Pagal F. J. Hausmanną (2004), tipiškos kolokacijos sudarytos iš dviejų žodžių, kur vienas yra pagrindinis („bazė“), semantiškai savarankiškas ir pasirenkamas kaip atraminis; jis lemia kito, priklausomojo, žodžio pasirinkimą reikiamai kolokacijai sudaryti, pvz.: kolokacijoje *meet the deadline* pagrindinis yra daiktavardis (*deadline*), kuriam kaip tinkamas, konvencionalus kolokatas parenkamas veiksmažodis *meet*, o ne, pvz., *fulfill*. Pasirinkimo galimybės priklauso nuo pagrindinio žodžio junglumo apimties, kuri svarbi vertinant, ar junginys laikytinas kolokacija.

4 paveikslas. Kolokacijų vieta lyginant su laisvaisiais žodžių junginiais ir frazeologizmais (iš Bielinskienė et al. 2017)

Remiantis **dažnumo požiūriu** (angl. *frequency-based approach*), kolokacijomis laikomi bet kurie žodžiai, vartojami drauge konkrečiame kontekste (pvz., Sinclair 1991). Dažniausiai pagal šį požiūrį leidžiama, kad tarp kolokacijos dėmenų įsiterptų iki keturių kitų žodžių. Toks statistinis požiūris į kolokacijas yra grįstas šių junginių vartojimo dažnumu bei ribotu leksiniu junglumu ir paprastai naudojamas tekstynų lingvistikoje. Kolokacija apibrėžiama taip: tai žodžiai, kurių tikimybė būti pavartotiems drauge didesnė už atsitiktinę (Bielinskienė et al. 2017: 87).

Kolokacijoms nustatyti taikomas tam tikro minimalaus dažnumo tekстыne kriterijus drauge su vienu iš statistinių įverčių (angl. *collocational measures*) traukai tarp žodžių apskaičiuoti (pvz., *MI score*, *t-score*, *z-score*, *log-likelihood*) (plačiau Gablasova et al. 2017). Gablasova et al. (2017: 166) vaizdžiai parodo, kaip gali skirtis rezultatai nustatant kolokacijas tame pačiame tekстыne, bet naudojant skirtingus įverčius:

5 paveikslas. Dažniausiai kartu su *make* vartojami žodžiai (žr. *frequency: raw*) ir skirtingais leksinės traukos įverčiais (*T-score*, *MI-score*, *Log Dice*) nustatytos veiksmazodžio *make* kolokacijos (iš Gablasova et al. 2017)

Be to, tarp automatiškai atpažintų statistiškai reikšmingų kolokacijų (angl. *co-occurrence*) pasitaiko nepilnų, neprasmingų ar gramatiškai netaisyklingų junginių. Įdomiausia, kad tarp automatiškai atpažintų kolokacijų pasitaiko ir netikrų kolokacijų. Kodėl tikrosios kolokacijomis vadinamos AK, kokie požymiai būdingi AK studijuosime atlikdami šio skyriaus užduotis.

TIKROS IR NETIKROS KOLOKACIJOS

Prisiminkime įvade atliktą eksperimentą: išbandėme pastoviųjų žodžių junginių atpažintuvą *Colloc* ir nustatėme, kad tarp jo atpažintų žodžių junginių buvo ir tokių, kuriuos nesunkiai sudarytume tiesiog derindami žodžius pagal jų reikšmę ir gramatikos taisykles, pvz., *vaikui malonu* (galima sudaryti junginius: *tėvams malonu*, *man malonu* ir pan.), *sutars sesės* (galima sudaryti junginius: *sutars broliai*, *sutars giminės*), *tėvų dėmesys* (galima sudaryti junginius: *vaikų dėmesys*, *gerbėjų dėmesys* ir pan.). Sudarydami šiuos junginius, naudojames lietuvių kalbos gramatikos žiniomis ir parenkame pagal reikšmę tinkančius žodžius. Prie kolokacijų tokie junginiai, kaip *vaikui malonu*, *tėvų dėmesys*, priskirti tik todėl, kad automatiškai atpažinti kaip dažnai drauge vartojami žodžių junginiai konkrečiame tekстыne, todėl kartais tokios kolokacijos vadinamos statistinėmis kolokacijomis (angl. *co-occurencies*). Nors tokios netikros kolokacijos įdomios dėl dažnumo, bet sudaryti tokius žodžių junginius nekyla sunkumų net negimtakalbiui.

2.1 UŽDUOTIS. Peržiūrėkite automatiškai DELFI.lt tekстыne nustatytas kolokacijas. Sugrupuokite jas į dvi grupes: pirmojoje grupėje palikite tuos junginius, kuriuos sudarydamas negimtakalbis nesuklystų arba kuriuos sudarant tikimybė suklysti labai nedidelė. Į antrąją grupę sudėkite tuos junginius, kuriuos sudarant negimtakalbiui tikimybė suklysti daug didesnė.

Šaltas vanduo, šaltuoju metų laiku, šaltas maistas
Ryški moteris, ryškus vaizdas, ryškus įvykis
Rimtas klausimas, rimtas žmogus, rimtos sveikatos problemos, rimta žala
Kviesti moterį, kviesti greitąją pagalbą, kviesti policiją
Kristi žemyn, krinta naftos kainos
Duoti galimybę, duoti mėnesį, duoti ženklą, duoti teigiamų rezultatų
Kurti automobilį, kurti valstybę, kurti galimybes
Sekti asmenį, sekti įvykius

Pirma grupė

Antra grupė

Mokantis užsienio kalbos, labai svarbios būtent AK (*skirti laiko*, *kyla nesusipratimų*, *amžiaus skirtumas*). Kadangi AK irgi būdingas dažnas žodžių vartojimas drauge (dažniausiai AK yra dvižodžiai ir trižodžiai junginiai), AK gali būti atpažintos automatiškai tam tikrame tekste arba tekстыne, naudojant leksinės traukos įvėčius (apie populiariausius rašoma Szudarski 2018: 26–28).

2.2 UŽDUOTIS. Išbandykite tekstyno analizės įrangą *SketchEngine*, kurioje yra galimybė automatiškai nustatyti žodžio kolokacijas. Prisijungę su bandomąja paskyra, galėsite pasirinkti vieną iš ten prieinamų lietuvių kalbos tekstynų ir, susidarę konkretaus žodžio konkordansą (įrankis *Concordance*), pasinaudoti funkcija *Collocations*. Konkretaus žodžio kolokacijoms nustatyti galite naudoti kelis įverčius (angl. *statistical measures*): *T-score*, *MI*, *log likelihood*, *logDice* ir kt.

Išbandykite *SketchEngine* ir automatiškai nustatykite konkretaus daiktavardžio (pvz., daiktavardžio *skirtumas*) kolokacijas *LithuanianWaC v2* tekстыne:

1) susidarykite daiktavardžio *skirtumas* konkordansą (kad būtų pateiktas visų žodžio formų konkordansas, prie *Query type* pasirinkite *lemma*);

The screenshot shows the CONCORDANCE interface with the search results for the lemma 'skirtumas' (9,314 occurrences). The results are displayed in a table with columns for document source, context, KWIC (Key Word In Context), and right context. The KWIC column highlights the word 'skirtumas' in red. The table lists 9 results from various Lithuanian web sources.

	Details	Left context	KWIC	Right context
1	mokslai.lt	ualiosios pirkėjų paklauso.	Nors esama skirtumų	, įvairių pirkėjų paklauso gali būti sumuojamos i
2	moteris.lt	ai, kas pagal mano jėgas, ir išminties suprasti šį	skirtumą	. Žmonių - supratimo. Būkite ge
3	moteris.lt	statymus. Skaityti komentarus - - > koks	skirtumas	2010 balandžio 11 d. 16: 24: 59 kam cia verksler
4	moteris.lt	: 59 kam cia verkslenti, kazkokia perekle. jokio	skirtumo	tam vaikui. Aldona 2010 balandžio 10 d. i
5	neformalai.blog...	ščiui, jei mes nekreipsime dėmesio į neesminius	skirtumus	, pamatysime, kad skaičius atsakymų, kurie buv
6	mokslai.lt	ios muzikos stilių, krypčių ar scenų panašumų ir	skirtumų	jums tikrai nepaaiškins net ir Lietuvos universitet
7	prizme.lt	as kaip žvėries. Eriko Zabelio nuomone,	skirtumas	tarp didžiųjų ir normalių „Tour de France“ dalyvių
8	ve.lt	rimiškiu bei grupe Širdelės. Didžiausias	skirtumas	tarp anų ir šių laikų muzikos verslo, jo nuomone,
9	klaipeda.diena....	io prieinamos tik už pinigų. Todėl neliko	skirtumo	, kur gydytis – Lietuvoje ar svečioje šalyje.

2) turėdami konkordansą, pasirinkite funkciją *Collocations*, įvertį *logDice*; nurodykite, kad ieškote kolokatų savo žodžiui iš kairės (-1). Įvertis *logDice* geras tuo, kad šiam įverčiui nedaro įtakos tekstyno dydis; tai reiškia, kad, nustatę kolokacijas su šiuo įverčiu skirtingo dydžio tekstynuose, gausite maždaug vienodus rezultatus (plačiau Gablasova el al. 2017: 164).

The screenshot shows the CONCORDANCE Collocations window. The 'BASIC' tab is selected. The 'Attribute' field contains 'word'. The 'Range' field shows a range from -5 to 5, with -1 selected. The 'Show functions' dropdown menu is open, showing options: T-score, MI, MI3, log likelihood, min. sensitivity, logDice (selected), and MI.log_f. A red 'GO' button is visible at the bottom right.

3) pasižiūrėkite, kokios kolokacijos pateikiamos su šiuo žodžiu (kolokacijos bus surikiuotos pagal *LogDice* įvertį nuo aukščiausio įverčio, o tai reiškia – kuo didesnis įvertis, tuo stipresnė trauka tarp kolokacijos dėmenų).

Collocations

CHANGE CRITERIA

BACK TO CONCORDANCE

	Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓
1	☐ jokio	205	6,067	8.77 ...
2	☐ koks	247	10,043	8.71 ...
3	☐ Koks	131	2,432	8.51 ...
4	☐ esminis	110	940	8.46 ...
5	☐ kainų	118	4,130	8.17 ...
6	☐ nuomonių	69	1,143	7.76 ...

Dėmesio: jeigu norite pasižiūrėti tikslų kolokacijos vartojimo pavyzdį, įjunkite į konkordansą: varnele pažymėkite jus sudominusį kolokatą, tada atsiras užrašas *Show concordance for*, pasirinkite *Selected* ir jums bus pateiktas kolokacijos *nuomonių skirtumas* konkordansas (matysite šią kolokaciją skirtingomis formomis: *nuomonių skirtumas*, *nuomonių skirtumai*, *nuomonių skirtumus*).

Collocations

CHANGE CRITERIA

BACK TO CONCORDANCE

	Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓
1	☐ jokio	205	6,067	8.77 ...
2	☐ koks	247	10,043	8.71 ...
3	☐ Koks	131	2,432	8.51 ...
4	☐ esminis	110	940	8.46 ...
5	☐ kainų	118	4,130	8.17 ...
6	☒ nuomonių	69	1,143	7.76 ...

Show concordance for: **SELECTED (1)** ☒ **NOT SELECTED** ☐ ...

CONCORDANCE		Lithuanian Web (LithuanianWaC v2)
lemma skirtumas • 9,314 146.34 per million tokens • 0.015%	filter nuomonių -1, -1 • 69 1.08 per million tokens • 0.00011%	
☐ Details	Left context	KWIC
1	☐ tiesa.com	ima, kurie tik gali išskirti kuriant filmą: nuomonių skirtumas , laiko stygius, sniegas, sugedęs transportas...</s>
2	☐ 15min.lt	ki.</s><s>„Tarp manęs ir prezidentės nuomonių skirtumų dėl užsienio politikos tikslų strategijos nėra, ir jų n
3	☐ mokslai.lt	įprastai ji nekelia.</s><s>Klausimai ir nuomonių skirtumai gali atsirasti ne dėl pačio tikslo, bet tik dėl šio tikslo
4	☐ lt.wikipedia.or...	usitarimo priežastimi įvardino „esminį nuomonių skirtumą “, bet pasisakė už taikos sutartį.</s><s>Japonija :
5	☐ biografas.lt	postą, tačiau dėl savo radikalizmo bei nuomonių skirtumo konfliktavo su Leninu ir kitais komunistų vadais.</
6	☐ delfi.lt	s lyderiai ketvirtadienį bandė pamiršti nuomonių skirtumus ir išrinkti pirmąjį Europos Sąjungos (ES) prezident
7	☐ lt.wikipedia.or...	gijoje ir vieną Danijoje.</s><s>Šitoks nuomonių skirtumas yra dėl to, kad nemažai šių kalbų išsivystė iš vieni
8	☐ fsspx.lt	šventu paklusnumu, iškilis vis mažiau nuomonių skirtumų , nes jų narių širdys bei valios, kartu vykdydamos
9	☐ politikosaktual...	langi tai liberali partija, gali pasireikšti nuomonių skirtumai .</s><s>Bet visiškų nesutarimų ar aštresnių disk

Taigi aptarėme, kad tekстыne galite automatiškai nustatyti tam tikro žodžio kolokacijas. Jeigu tarp žodžių nustatomas statistiškai reikšmingas traukos įvertis, tai tas žodžių junginys pateikiamas kaip kolokacija. Vis dėlto svarbu prisiminti, kad skirtingais įverčiais tame pačiame tekстыne gali būti nustatytos nevienodos kolokacijos, be to, ne visos automatiškai atpažintos kolokacijos laikytinos AK. Likusieji šio skyriaus poskyriai yra skirti AK požymiams analizuoti.

ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ POŽYMAI

Arbitraliojoje kolokacijoje žodis, kuris parenkamas į porą kitam žodžiui, nėra lengvai nuspėjamas orientuojantis tik pagal parenkamo žodžio reikšmę (Benigno et al. 2016: 243). Pavyzdžiui, mokydamiesi anglų kalbos, sužinome, kad *heavy rain* skamba tinkamai, o *strong rain* – ne. Lewis (2000: 29) kolokacijas apibūdina taip: tai yra žodžių grupės, kurių mano mokiniai nesitiki rasti pavartotų drauge, pvz.: *heavy smoker* (lietuviškai sakykime *užkietėjęs rūkalius*); su *heavy* vartojami įvairūs daiktavardžiai, kurie reiškia dalykus, turinčius požymį „sunkus“, bet, pamačius kolokaciją *heavy smoker*, akivaizdu, kad tai jau ne objektas, o asmuo, vadinasi, kolokacijoje *heavy smoker* išryškėja *heavy* perkeltinė reikšmė, ir šios kolokacijos verta mokytis(s).

Apie AK sakoma, kad jos atspindi tam tikroje kalboje tam tikriems žodžiams įprastus junglumo ribojimus (angl. *usage restrictions*), nors turbūt galėtume tai pavadinti ir pozityviau: atspindi tam tikroje kalboje tam tikriems žodžiams įprastas **junglumo galimybes** arba **junglumo polinkius**. Todėl, norint vartoti tam tikrai kalbai, pvz., lietuvių kalbai, įprastas AK, nepakanka išmokti tik atskirus žodžius (jų reikšmes) ir taikant gramatikos taisykles jungti žodžius į junginius, jeigu tik tie žodžiai dera tarpusavyje pagal reikšmę. AK-ose atsispindi žodžių polinkis jungtis ne į bet kokius junginius, o į tokius, kurie yra įprasti konkrečios kalbos kalbėtojams, rodo tos kalbos konvencijas (Benigno et al. 2016: 243).

AK pasižymi tuo, kad vieno iš kolokacijos žodžių junglumas yra ribotas. Nors tai pačiai situacijai apibūdinti lietuvių kalboje galime turėti pasirinkimą iš kelių panašios reikšmės žodžių, bet vartoseną rodo, kad polinkį jungtis turi tik vienas kuris iš hipotetiškai tinkamų žodžių, pvz.: galvodami, kurį žodį iš žodžių poros pasirinkti – *skirti* / *duoti dėmesį*, *platus* / *didelis akiratis*, turime žinoti, kad pagal polinkį jungtis geriausiai dera ir įprastas kolokacijas sudaro *skirti dėmesį*, *platus akiratis*. Toliau pasiūlyti pratimai yra skirti susipažinti su AK požymiais, kurie gali padėti atpažinti AK: tokiose kolokacijose dažnai labiau tinka vienas iš galimų panašios reikšmės žodžių, dažnai AK sudaro abstraktieji daiktavardžiai, AK išryškėja netiesioginės žodžių reikšmės.

SINONIMŲ JUNGUMO SKIRTUMAI

Tyrimai rodo, kad būtent kolokacijos parodo sinonimiškų žodžių skirtumus, todėl, plečiant žodyną ir norint išmokti vartoti daugiau svetimšios kalbos sinonimų, svarbu mokytis tiems sinonimams būdingų kolokacijų (Liu et al. 2016). Patardami, kaip geriau

mokyti sinonimų, Liu ir Zhong (2016: 252) siūlo atkreipti mokinių dėmesį į sinonimų kolokacijas ir kiek įmanoma dažniau panaudoti tekstyno analizę.

Galbūt nustebsite, bet svarbiau įsidėmėti retesnių sinonimų kolokacijas, nes jų junglumas būna siauresnis nei dažnesnio, platesnio junglumo sinonimo, pvz., *plauti* junglumas, palyginti su *prausti*, *skalbti*, *trinkti*, bus gerokai platesnis; plauname grindis, drabužius, rankas ir daug ką kita, prausiame – veidą, rankas (dantis – valome), o trenkame – tik galvą, plaukus, skalbiame – iš esmės tik drabužius, patalynę. Su *sunkus* galime turėti daug kolokacijų, bet su *alinantis* – mažiau (*alinantis darbas*). *Saugoti* galima daug ką, o *tausoti* – sveikatą, jėgas, energiją, save, dar gamtą.

Kartais retesni sinonimai turi papildomų stilistinių atspalvių, išreiškia neigiamą požiūrį, pvz., sinonimų pora *čiupinėti* ir *grabinėti*: kolokacija *grabinėti moterį* reiškia nepadorius ir nepriimtinus prisilietimus. Žinoma, kartais sinonimai perteikia ir kiek kitokius reikšmės atspalvius, todėl su tuo pačiu žodžiu gali būti vartojamos skirtingų sinonimų AK, plg.: *šokiruojantis vaizdas*, *sukrečiantis vaizdas*; *tragiška situacija*, *sudėtinga situacija*.

2.3 UŽDUOTIS. Išanalizuokite ir palyginkite kelių sinonimų porų vartoseną. Sinonimiškų žodžių kolokatų palyginimas atliktas su tekstyno analizės įranga *SketchEngine* panaudojant *LithuanianWaC v2* tekstyną ir įrankį *WordSketch Difference*. Pasinaudokite toliau pateiktais duomenimis ir lentelėse pažymėkite, su kuriais žodžiais kolokacijas sudaro abu, su kuriomis – tik vienas kuris sinonimas.

Paaiškinimas, kaip interpretuoti pateiktus duomenis: žalia yra pirmojo žodžio spalva, raudona – antrojo žodžio spalva (jie atitinkamai pažymėti ir toliau pateiktose užduotyse), taigi čia pateikiami žodžiai, kurie sudaro kolokacijas arba su pirmu (žaliu), arba su antru (raudonu) žodžiu. Blankesnėje (vidurinėje) zonoje pateikiami žodžiai, kurie gali sudaryti kolokacijas su abiem sinonimais.

RENGTI ir RUOŠTI

	noun_right				
seminaras	115	0	6.6	—	...
koncertas	119	0	5.9	—	...
paroda	191	7	6.4	1.8	...
konferencija	129	7	5.6	1.6	...
konkursas	115	8	5.6	1.9	...
žygis	81	10	5.7	3.1	...
vaišės	8	12	3.8	5.6	...
vakarienė	5	27	2.5	5.6	...
kepsnys	0	7	—	5.1	...
patiekalas	0	35	—	5.3	...
valgis	0	28	—	5.7	...
dirva	0	32	—	5.9	...

	vaišės	patiekalą	koncertas	parodą
rengti				
ruošti				

GREITAS ir SPARTUS

	noun_right				
reagavimas	148	0	8.6	—	...
gabenimas	77	0	7.2	—	...
traukinys	125	0	6.6	—	...
užkandinė	22	0	6.2	—	...
kreditas	125	5	6.3	1.8	...
tempas	74	40	6.5	6.0	...
atsigavimas	19	10	5.4	5.3	...
augimas	52	179	4.6	6.5	...
didėjimas	6	18	3.6	5.9	...
pažanga	8	36	2.8	5.2	...
klavišas	0	6	—	5.1	...
industrializacija	0	6	—	5.7	...

	traukinys	kreditas	tempas	pažanga
greitas				
spartus				

DIDELIS ir DIDŽIULIS

	noun_right				
tikimybė	574	0	6.9	—	...
koncentracija	326	0	6.1	—	...
dalis	3,549	48	7.1	1.1	...
miestas	1,381	43	6.2	1.5	...
pasaulis	1,234	40	5.9	1.3	...
kaina	556	14	5.8	1.1	...
skaičius	912	24	6.6	2.0	...
dėmesys	1,366	51	7.1	3.0	...
pavojus	475	16	6.3	2.8	...
vertė	436	19	6.0	2.5	...
problema	1,126	75	6.5	3.0	...
rizika	441	17	6.2	2.8	...

suma	552	64	6.4	4.4	...
įspūdis	419	47	6.2	4.4	...
skirtumas	483	67	6.2	4.5	...
krūvis	250	14	5.8	4.2	...
grėsmė	293	30	5.8	4.2	...
nuostolis	385	56	6.1	5.0	...
plotas	419	71	6.2	5.1	...
susidomėjimas	285	27	6.0	5.0	...
pastanga	321	69	5.6	4.7	...
įvairovė	216	39	5.4	4.9	...
pažanga	159	30	5.0	4.5	...
pagarba	173	42	5.1	4.8	...
našta	150	26	5.0	4.8	...
potencialas	155	35	5.1	5.2	...
permaina	87	27	4.2	4.9	...

permaina	87	27	4.2	4.9	...
gėda	60	19	3.7	4.4	...
įtampa	128	55	4.7	5.4	...
pasisekimas	104	23	4.6	5.5	...
kolekcija	53	23	3.5	4.5	...
krūva	44	20	3.3	4.5	...
netektis	36	13	3.1	4.5	...
duobė	33	27	2.9	5.1	...
laužas	15	18	1.8	4.6	...
minia	28	53	2.6	5.7	...
palengvėjimas	6	12	0.5	4.7	...

	tikimybė	dalys	pavojus	įspūdis	gėda	palengvėjimas
didelis						
didžiulis						

INTENSIVUS ir AKTYVUS

	adv_left				
nepaprastai	8	7	3.5	3.2	...
per_daug	10	11	2.6	2.7	...
gana	19	29	2.5	3.0	...
pernelyg	19	41	4.0	5.0	...
itin	24	55	3.0	4.2	...
labai	96	237	1.3	2.6	...
fiziologiškai	0	8	—	6.6	...
politiškai	0	35	—	6.7	...
visuomeniškai	0	13	—	7.3	...
seksualiai	0	30	—	7.7	...
pilietiškai	0	17	—	7.7	...

	pernelyg	labai	pilietiškai	seksualiai
intensyvus				
aktyvus				

PATRAUKLUS ir ŽAVUS

noun_right						
išvaizda	29	0	5.1	—	...	
įpakavimas	4	0	4.8	—	...	
investuotojas	24	0	4.8	—	...	
įvaizdis	33	0	4.8	—	...	
turistas	26	0	4.4	—	...	
poilsiautojas	4	0	4.3	—	...	
mergina	17	32	2.8	3.8	...	
vyriškis	5	10	3.6	4.8	...	
šypsena	0	7	—	3.6	...	
dama	0	10	—	5.0	...	
blondinė	0	5	—	5.4	...	
nevykėlis	0	14	—	6.8	...	

	įvaizdis	mergina	šypsena	vyriškis
patrauklus				
žavus				

adv_left					
estetiškai	11	0	7.4	—	...
komerciškai	6	0	6.5	—	...
vizualiai	11	0	6.4	—	...
seksualiai	7	0	6.0	—	...
velniškai	5	0	5.6	—	...
išoriškai	4	0	4.9	—	...
ekonomiškai	10	0	4.8	—	...
finansistiškai	4	0	4.1	—	...
it in	64	6	4.4	1.0	...
savaip	4	4	3.8	3.9	...
irgi	5	7	0.2	0.7	...
savotiškai	0	6	—	5.3	...

	vizualiai	komerciškai	it in	savotiškai
patrauklus				
žavus				

STAIGUS ir ŪMUS

	noun_right					
posūkis	46	0	6.9	—	...	
kritimas	37	0	6.7	—	...	
judesys	77	0	6.6	—	...	
išaugimas	8	0	6.5	—	...	
šuo	32	0	6.5	—	...	
atšalimas	7	0	6.1	—	...	
infekcija	0	18	—	5.8	...	
apsinuodijimas	0	4	—	5.8	...	
bronchitas	0	3	—	6.0	...	
kvėpavimas	0	40	—	6.2	...	
leukemija	0	3	—	6.2	...	
toksiškumas	0	44	—	9.1	...	

	judesiai	atšalimas	apsinuodijimas	bronchitas
staigus				
ūmus				

KAMUOTI ir KANKINTI

	noun_right					
kosulys	5	0	6.0	—	...	
troškulis	4	0	6.0	—	...	
užkietėjimas	4	0	5.7	—	...	
neganda	6	0	5.3	—	...	
migrena	6	4	6.2	5.4	...	
sloga	4	4	5.3	5.1	...	
nemiga	21	27	7.4	7.6	...	
košmaras	6	8	5.1	5.4	...	
alkis	4	7	4.3	5.1	...	
nuojauta	6	11	4.8	5.6	...	
dvejonė	0	4	—	5.2	...	
troškuly	0	8	—	5.9	...	

	kosulys	sloga	nemiga	troškuly
kamuoti				
kankinti				

PAGRINDAS ir PAMATAS

verb_left					
pakakti	85	0	5.7	—	...
išmušti	14	0	5.0	—	...
negalioti	17	0	4.7	—	...
suformuoti	34	0	4.7	—	...
neturėti	271	16	4.7	0.7	...
sudaryti	329	24	4.9	1.1	...
griauti	18	30	4.5	5.6	...
kloti	6	56	3.8	8.0	...
pakloti	7	124	4.0	9.0	...
sudrebinti	0	7	—	5.7	...
lipdyti	0	9	—	5.7	...
klibinti	0	7	—	6.3	...

	suformuoti	griauti	pakloti	klibinti
pagrindas				
pamatas				

KARAS ir KOVA

adj_left					
šaltas	844	0	8.8	—	...
branduolinis	69	0	6.2	—	...
pasaulinis	5,647	49	10.5	3.7	...
pilietinis	841	10	9.2	3.0	...
partizaninis	243	77	8.6	7.6	...
kruvinas	57	28	6.4	6.0	...
įnirtingas	0	42	—	7.5	...
aršus	0	76	—	7.7	...
nerijus	0	112	—	7.9	...
žūtbūtinis	0	75	—	8.4	...
konkurencinis	0	166	—	8.5	...
atkaklus	0	200	—	8.9	...

	pilietinis	partizaninis	įnirtingas	konkurencinis
karas				
kova				

2.4 UŽDUOTIS. Sinonimų junglumo skirtumai ir panašumai.

1 ATVEJIS. Panašių reikšmių sinonimai yra *nemažas* ir *nemenkas*. Išstirkite šių sinonimų AK, pateiktas lentelėje, ir nustatykite a) kolokatus, su kuriais vartojamas tik vienas kuris iš sinonimų; b) kolokatus, kurie vartojamai su abiem sinonimais. Ar pastebite, su kokių reikšmių žodžiais įprastai vartojamas kiekvienas sinonimas?

NEMAŽAS	NEMENKAS
nemaža eilė	nemenka bauda
nemažas greitis	nemenka bėda
nemažos išlaidos	nemenkas nemalonumas
nemažas kiekis	nemenkos pajamos
nemaža kompensacija	nemenkas pilnas
nemaža konkurencija	nemenkas pranašumas
nemažas krūvis	nemenkas smūgis
nemažos lėšos	nemenka suma
nemažas palaikymas	nemenka tikimybė
nemažas pelnas	nemenka žala
nemažas pokytis	
nemažas populiarumas	
nemažas procentas	
nemaža rizika	
nemažas skirtumas	
nemaža suma	
nemažas susidomėjimas	
nemaža tikimybė	
nemažas vaidmuo	
nemaža įtaka	
nemažas šansas	

2 ATVEJIS. Pagal panašių reikšmę vienoje grupėje yra sinonimai *stiprus*, *tvirtas*, *galingas*. Lentelėje pateikta, kiek ir kokių AK nustatyta DELFI.lt tekstyne su kiekvienu iš šių sinonimų. *Stiprus* yra plačiausio junglumo, o sinonimų *tvirtas* ir *galingas* junglumas panašus. Grupėje atlikite tyrimą: a) apibendrinkite, su kokių semantinių grupių daiktavardžiais vartojamas kiekvienas iš trijų būdvardžių; b) apibendrinkite, ar pastebėjote tendencijų, su kokių semantinių grupių daiktavardžiais vartojamas kiekvienas sinonimas.

STIPRUS	žmogus, valstybė, žemės drebėjimas, signalas, jausmas, varžovas, žaidėjas, charakteris, asmenybė, poveikis, skausmas, vėjas, grupė, savybė, klubas, lyderis, įspūdis, smūgis, emocija, konkurentas, pozicija, vaistai, vieta, lietus, sudėtis, ekonomika, ryšys, garsas, spaudimas, srovė, argumentas, partneris, sveikata, įtaka, kovotojas, palaikymas, skonis, audra, impulsas, konkurencija, pasipriešinimas, stresas, sproginimas, šeima, noras, pagrindas, euras, koziris, narkotikai, meilė, parama, pasirodymas, postūmis, apsauga, bendruomenė, santykiai, tikėjimas, įrodymas, šaltis, užnugaris, valia, baimė, išgyvenimas, poreikis, sukrėtimas, vaidmuo, veiksnys, idėja, kritika, motyvas, nerimas, trauka, alternatyva, alus
TVIRTAS	pagrindas, pamatas, žingsnis, charakteris, ryšys, kūnas, įsipareigojimas, būdas, tikėjimas, užnugaris, argumentas, sprendimas, palaikymas, sudėjimas (vartojama forma tvirto sudėjimo), tvirtas stotas (vartojama forma tvirto stoto), augimas, nuomonė, parama, valiuta, medžiaga, gynyba, asmenybė
GALINGAS	žemės drebėjimas, sproginimas, smūgis, ginklas, variklis, jėga, varžovas, šūvis, priešas, stotas (vartojama forma galingo stoto), priešininkas, visureigis, puolimas, audra, mašina, rinktinė, impulsas, pasirodymas, vėjas, ataka, ekipa, garsas, automobilis

Atlikdami užduotis su sinonimais, pamatėte, kad svarbu žinoti skirtingiems sinonimams būdingas kolokacijas arba bent jau tendencijas, su kokių reikšmių žodžiais sinonimai linkę sudaryti kolokacijas.

Tai, ką sužinojome apie sinonimų junglumą, gali padėti geriau suprasti kolokacijų arbitralumą; prisiminkime: sakėme, kad, rinkdami kolokatą *skirti* / *duoti dėmesį*, *platus* / *didelis akiratis*, turime žinoti, jog pagal šioms žodžiams įprastą junglumą turėtume rinktis *skirti dėmesį* ir *platus akiratis*. Taigi šiuo atveju mus domina ne tai, kokios sinonimų *duoti* ir *skirti* kolokacijos sutampa ar nesutampa, o tai, kuris iš dviejų sinonimų (*duoti* ar *skirti*) sudaro kolokaciją su konkrečiais daiktavardžiais, pvz., daiktavardžiu *dėmesys*. Galima paimti ir kitos struktūros kolokaciją: nors artimų reikšmių sinonimai gali būti *ryšulus* ir *paketas*, bet sakoma ne *įstatymų ryšulus*, o *įstatymų paketas*.

Sinonimų pakeičiamumo testas yra vienas iš būdų, kaip siekiama atpažinti AK (Kovalevskaitė et al. 2021): jeigu iš dviejų ar daugiau sinonimų kolokacijoje su tam tikru žodžiu yra vartojamas tik vienas kuris sinonimas, vadinasi, galima šią kolokaciją laikyti AK: kadan gi kolokacijoje *skirti dėmesį* vietoj *skirti* netinka pavartoti *duoti*, tai ši kolokacija yra AK.

ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ DAIKTAVARDŽIAI

2.5 UŽDUOTIS. Čia pateiktos skirtingos sandaros kolokacijos, visos jos yra AK. Patyrinėkite paryškintus daiktavardžius vertindami pagal tai, ar jie įvardija apčiuopiamus tikrovės objektus (tokius daiktavardžius vadiname konkrečiais), ar jie įvardija neapčiuopiamus tikrovės reiškinius (tokie daiktavardžiai paprastai vadinami abstraktais).

Dkt. + dkt.	kainos didėjimas kainos kritimas kainos mažėjimas kainos mažinimas kainos smukimas kainos sumažėjimas kainos svyravimas kainų augimas kainų burbulas kainų nuosmukis kainų šuolis	kalbos maniera kalbos barjeras	gyvenimo draugas
Bdv. + dkt.	aukštas kalibras aukštas kraujospūdis aukšti lūkesčiai aukštos palūkanos aukšti pasiekimai aukšti reikalavimai aukšta rizika aukštas slėgis aukštas spaudimas aukštas svečias aukšta temperatūra aukštas įvertinimas	sveikas produktas sveikas maistas sveikas gyvenimo būdas	klasikinis kostiumas klasikinis būdas klasikinis menas klasikinis šokis
Vksm. + dkt.	atrasti būdą atrasti galimybę atrasti kelį atrasti savo vietą	sudaryti sutartį sudaryti galimybę	blokuoti kelį blokuoti eismą

KOLOKACIJOS RODO PERKELTINĖS ŽODŽIO REIKŠMĖS

2.6 UŽDUOTIS. Palyginkite daiktavardžius, su kuriais jungiasi pateikti būdvardžiai. Kaip manote, kurie daiktavardžiai su šiais būdvardžiais nėra AK?

PATOGUS	NEPATOGUS
patogus gyvenimas patogus automobilis patogi kėdė patogus viešbutis patogus būdas patogus laikas patogiu metu patogus sprendimas patogi galimybė patogi avalynė patogūs drabužiai	nepatogus klausimas nepatogaus kino festivalis nepatogi tema nepatogūs batai

LINKSMAS	LIŪDNAS
linksma kompanija	liūdna akimirka
linksma akimirka	liūdni žmonės
linksma nuotaika	liūdnas atvejis
linksma mergina	liūdnas faktas
linksmas nuotykis	liūdnas likimas
linksmas požiūris	liūdna nuotaika
linksmas renginys	liūdnos pasekmės
linksmas vakarėlis	liūdna patirtis
linksma šventė	liūdnas prisiminimas
linksmas žaidimas	liūdna realybė
linksmo charakterio	liūdnas scenarijus
Linksmų Kalėdų!	liūdna situacija
	liūdna tiesa
	liūdnos žinios

Jeigu tam tikra reikšmė išryškėja kolokacijose, tai visai logiškai priename išvadą, kad ir mokantis daugiareikšmio žodžio reikšmių galima išmokti efektyviau, jeigu tų reikšmių mokysimės iš kolokacijų. Pasižiūrėję į daugiareikšmį žodį *ryškus* *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*, galime matyti, kad išskirtos penkios šio žodžio reikšmės:

ryškūs, ryški bdv. (4)

1. švytintis, akinantis, skleidžiantis ar atspindintis stiprią šviesą: *Ryški saulė [lėmpa, šviesa]. Ryškūs spindulys [mėnulis]. Rėškūs automobili žibiškai. Rytėj dangujė pasirėdys ryški kometà.* • ant. blankus, blausus.

2. labai aiškus, intensyvus, koncentruotas (apie spalvą), tokios spalvės: *Ryškūs raudonas sijėnas. Rėškūs plaukų [lėpų] dažai. Rėškios spalvos. Pardėdu ryškiė žaliė spalvė striukė. Kėks ryškūs vaiėko piešinys!* • ant. blankus, blausus.

3. gerai matomas, lengvai įžiūrimas: *Ryškūs siluėtás [vaiždas]. Rėškūs kėntūrai [rėštai, ženklai]. Rėškios raĩdės.* | aukšt.: *Sė akiniaĩs visai kas kėta, raĩdės ryškėsnės.* • ant. blankus.

4. gerai girdimas: *Ryškūs baĩsas [garšas].* • plg. skardus, skambus.

5. išsiskiriantis iš kitų, įsimenantis: *Ryškaĩs tėlento raĩytojas. Labai ryški asmenybė. Rėškūs vėido brėuožai.* | darantis stiprų įspūdį savo įtaigumu, išraiškingumu ir pan.: *Ryškūs pavyzdys [vaidmuĩ]. Vėenas vaikėstės prisiminĩ mas ýpač ryškūs. Aĩ draugų į taka ryški iĩ vyresniamė amžiuje?*

2.7 UŽDUOTIS. Peržiūrėkite AK su būdvardžiu *ryškus* (AK atrinktos iš **PASTOVU** duomenų bazės) ir nustatykite, su kokia reikšme kokios kolokacijos yra susijusios. Kuriai reikšmei priskyrėte daugiausia AK? Kurios būdvardžio *ryškus* reikšmės, išryškėjusios kolokacijose, neradote žodyne?

1 reikšmė švytintis, akinantis, skleidžiantis ar atspindintis stiprią šviesą	ryški apranga ryški asmenybė ryškus bruožas ryški detalė ryškus drabužis ryški emocija ryški figūra ryškus kontrastas ryškus lyderis ryški lyderė ryškus pasiekimas ryškus pavyzdys ryški pergalė ryški persvara ryškus pokytis ryškus pranašumas ryškus skirtumas ryškus skonis ryški spalva ryški tendencija ryškus vaidmuo ryškus įvaizdis ryški žvaigždė
2 reikšmė labai aiškus, intensyvus, koncentruotas (apie spalvą)	
3 reikšmė gerai matomas, lengvai įžiūrimas	
4 reikšmė gerai girdimas	
5 reikšmė išsiskiriantis iš kitų, įsimenantis	

2.8 UŽDUOTIS. Tam tikra reikšmė išryškėja tik konkrečiose kolokacijose, todėl svarbu žodžius mokytis ne pavieniui, o kolokacijose, ypač tai aktualu siekiant suprasti ir išmokti vartoti perkeltines reikšmes (Paquot 2018b). Įdomu patyrinėti jausmų pavadinimus, jų kolokacijos svarbios mokantis kalbos (duomenis apie anglų kalbą galite rasti Paquot 2018b straipsnyje, o apie vokiečių kalbos kolokacijas žr. Herringer 1999).

Jausmų ar pojūčių dydį ir stiprumą lietuvių kalboje galima apibūdinti tokiais būdvardžiais, kaip *didelis*, *didžiulis*, *milžiniškas*, *rimtas*; *stiprus*, *tvirtas*. Iš lentelėje pateiktų AK nustatykite, su kokių reikšmių daiktavardžiais kurie būdvardžiai derinami.

didelė abejonė didelė baimė didelis džiaugsmas didelė emocija didelis entuziazmas didelė gėda didelis jaudulys didelis jausmas	didžiulė aistra didžiulė ambicija didžiulė atsakomybė didžiulė baimė didžiulis džiaugsmas didžiulis entuziazmas didžiulė gėda didžiulis jaudulys	milžiniška atsakomybė milžiniškas susidomėjimas	rimtos ambicijos rimtos abejonės rimtas susirūpinimas	stiprus jausmas stipri emocija stiprus stresas stipri meilė stiprus	tvirtas tikėjimas
---	---	--	--	--	----------------------

didelis jautrumas didelė kaltė didelė kantrybė didelė kančia didelė laimė didelė meilė didelis neramumas didelis nerimas didelis optimizmas didelė panika didelis pasipiktinimas didelis pasitenkinimas didelis pasitikėjimas didelis pyktis didelė simpatija didelis skausmas didelis stresas didelis sukrėtimas didelis susidomėjimas didelis susirūpinimas didelis užsidegimas didelė įtampa	didžiulė kaltė didžiulė kantrybė didžiulė kančia didžiulė laimė didžiulė meilė didžiulė motyvacija didžiulis nepasitenkinimas didžiulis neramumas didžiulis nerimas didžiulis nesusipratimas didžiulė nuostaba didžiulis nuovargis didžiulis nusivylimas didžiulė pagarba didžiulis palengvėjimas didžiulė panika didžiulis pasipiktinimas didžiulis pasipriešinimas didžiulis pasitenkinimas didžiulis pasitikėjimas didžiulis pyktis didžiulis skausmas didžiulis stresas didžiulis susidomėjimas didžiulis susirūpinimas didžiulė trauma didžiulis užsidegimas didžiulė viltis didžiulis įkvėpimas didžiulis įsipareigojimas didžiulė įtampa didžiulis šokas			tikėjimas stipri valia stipri baimė stiprus išgyvenimas stiprus poreikis stiprus sukrėtimas stiprus nerimas
--	--	--	--	---

KOLOKACIJOMIS REIŠKIAMOS METAFOROS

Kolokacijose dažnai išryškėja metaforos. R. Petrauskaitė (Marcinkevičienė 2010: 92–93) paaiškina: kalbinės metaforos, aptinkamos tarp kolokacijų, yra labai įprastos, nuolat vartojamos, giliai įsiskverbusios į žmonių sąmonę. Metafora nėra vien tik raiškos būdas ar

priemonė, ji lemia mūsų mąstymą ir pažinimą: paprastai abstraktūs, jauslėmis neapčiuopiami dalykai suvokiami remiantis konkrečiųjų dalykų patirtimi. Pavyzdžiui, kai lietuviškai sakoma *kantrybė senka*, vadinasi, apie kantrybę mąstoma kaip apie vandenį, nes taip abstraktus dalykas (jausmas) suvokiamas remiantis apčiuopiamu arba žinomu dalyku. Taigi metaforos yra mąstymo būdas, atspindintis kalboje.

2.9 UŽDUOTIS. Pagalvokite, kokias metaforas galime atpažinti šiose lietuvių kalbos AK, paimtose iš **PASTOVU** duomenų bazės:

1 gr. (dkt. + dkt.): *kainų šuolis, kūno kalba, žodžių karas, kainų burbulas, teismų maratonas.*

2 gr. (vksm. + dkt.): *apgauti dėmesiu, apipilti klausimais, kurstyti kalbas, sklendo kalbos, pribrendo laikas, sutaupti laiko, švaistyti laiką, sušlubavo sveikata, užkariauti pasaulį, darbas verda.*

Boers (2004) teigia, kad perkeltinės reikšmės junginiai geriau išmokstami, kai bandoma aiškintis jų semantinę motyvaciją, pvz., mokiniai skatinami kelti hipotezes, kaip yra motyvuojama, iš kur atsiranda, pvz., angliškojo frazeologizmo *verkti prie išpildo pieno* reikšmė (čia geriausiai tinka tokie frazeologiniai junginiai, kurie lietuvių kalba vadinami motyvuotaisiais frazeologizmais, taip pat lyginamieji frazeologizmai, plg. *ant rankų nešioti, kietas riešutas, (auga) kaip ant mielių, (pridygo) kaip grybų po lietaus*). Yra atlikta eksperimentų, kurie rodo: mokymdamiesi žodžių ne pavieniui, o pasitelkdami žinias apie kalbines metaforas, mokiniai pasiekė geresnių produkavimo rezultatų, t. y. jie geriau įsimindavo leksiką ir tiksliau ją atgamindavo. Eksperimentas, kuriame dalyvavo 118 vidurinės mokyklos mokinių, parodė, kad ta grupė, kuri, mokant pyktį įvardijančių frazeologizmų, buvo supažindinta su metaforomis, geriau tuos frazeologizmus įsiminė. Šie mokiniai susipažino su tokiomis metaforomis: pyktis yra karštas skystis talpykloje (plg. *I was boiling with anger; she was all steamed up*), pyktis yra ugnis (plg. *adding fuel to the fire*), pikti žmonės yra pavojingi žvėrys (plg. *don't bite my head off*). Žinoma, tokiu būdu ne visi mokiniai pasiekia vienodų rezultatų, nes ne visiems mokiniams tinka tas pats mokymosi stilius, tačiau Boers (2004: 214) teigia, kad atpažindamas ir suvokdamas metaforas mokinys gali sparčiau mokytis leksikos – suprasti, įsiminti ir atgaminti, kaip žodžiai ir žodžių junginiai vartojami perkeltine reikšme.

Boers (2004: 221) manymu, žinios apie kalboje veikiančias metaforas svarbios jau nuo pradedančiųjų lygio ir aktualios ne tik pažengusiems kalbėtojams, nes mūsų kalba pilna metaforų. Kita vertus, aišku ir tai, kad, norint panaudoti metaforas perkeltinei vartosenai suvokti, reikia pirmiausia žinoti metaforą sudarančių žodžių tiesiogines reikšmes: taigi jeigu mokinys dar nėra susidūręs ir nemoka prielinksnio *beyond*, tai vargu ar galės suprasti perkeltinę reikšmę junginyje su šiuo žodžiu *it's beyond my understanding*. Pastebima, kad pažengę mokiniai nėra linkę rizikuoti ir vartoti perkeltinės reikšmės žodžius, jeigu nėra įsitikinę, kad tai tinkama svetimos kalbos raiška. Todėl mokymdamiesi kolokacijų

mokiniai galės kartu tobulinti ir savo išmanymą apie toje kalboje veikiančias metaforas. Pripažįstama, kad metaforinė kompetencija svarbi mokantis įvairių užsienio kalbos dalykų: ji naudinga ugdant gramatinę, diskurso, sociolingvistinę kompetenciją (plačiau žr. Littlemore et al. 2006).

V. Drūlienė (2008) savo tyrime analizuoja kolokacijose atspindėtas vertikaliąsias metaforas, kai abstraktus reiškinyms projektuojamas erdvėje, pvz., *socialinis statusas* gali būti *aukštas* arba *žemas*, *kainos* gali *kilti* arba *kristi* ir pan. Tokios kolokacijos rodo erdvinį žmogaus mąstymą, abstrakčių ir neapibrėžtų dalykų suvokimą vertikalėje, į šias kolokacijas įeina žodžiai *kilti*, *kelti*, *aukštas*, *žemas*, *gilus* ir kt. Paprastai tai, kas suvokiama kaip gera, atsiduria vertikalės viršuje, o kas bloga – apačioje, tačiau nebūtinai: aukštai dar yra tai, ko yra daug, kas svarbu, kas prasideda ar netikėtai atsiranda. O žemai arba giliai yra tai, ko yra mažai, taip pat tai ir jausmų (emocijų), esminių minčių, praeities vieta.

Čia pateiksime keletą svarbiausių tyrimo išvadų (Drūlienė 2008: 87–88):

a) iš surinktų metaforų galima susidaryti nuomonę apie tai, su kuo lietuvis sieja žmogaus gerovę: iš žodžių junginių *aukščiausia valdžia*; *aukštasis mokslas*; *kilti karjeros laiptais*; *iškelti kandidatus*; *iškilti į pirmą planą*; *kelti kvalifikaciją*; *atsidūrė žemiau skurdo ribos*; *ekonomikos nuosmukis* aiškėja, kad gerovę žmogus sieja su valdžia, mokslu, karjera, garbe (žinomumu) ir pinigais.

b) Pagal lietuvių mąstymą, stiprų emocinį krūvį turintys neigiami dalykai atsiduria vertikalės viršuje, pavyzdžiui, *kyla grėsmė*; *kyla muštynės*; *kyla skandalas*; *kyla konfliktas*; *iškyla pavojus*; *kelia siaubą*; *kelia nerimą*; *kelia įtarimą*; *kelia rūpesčius* ir pan.

c) Įdomu, kad jausmų, esminių minčių vieta yra vertikalės apačioje, pavyzdžiui, *gili prasmė*; *giliai širdyje*; *gilus liūdesys*; *gili užuojauta*; *gilus įsitikinimas*; *sielos gėlmės*. Atrodo, lietuviams įprasta, kad tai, kas susiję su jausmų sfera, turi būti paslėpta, nematoma, todėl neiškelta į viešumą (viršų).

2.10 UŽDUOTIS. Patikrinkite, kokių kolokacijų su *kilti*, *kelti*, *aukštas*, *žemas*, *gilus* yra **PASTOVU** duomenų bazėje? Ar prie jų yra pažyma „arbitraliosios kolokacijos“?

2.11 UŽDUOTIS. Dėl skirtingų metaforų gali skirtis ir pagal reikšmę panašių žodžių kolokacijos. Paanalizuokite, kaip lietuviškai įvardysime, kad koks nors pokytis yra didelis? Pasinaudokite **PASTOVU** duomenų baze ir nustatykite, į kokias kolokacijas įeina būdvardžiai *didelis*, *stiprus*, *ryškus*, *didžiulis* ir daiktavardžiai, reiškiantys pokytį: *pokytis*, *augimas*, *skirtumas*, *atotrūkis*, *persvara*, *pasikeitimas*, *kontrastas*. Įrašykite daiktavardį į tinkamo būdvardžio stulpelį. Tas pats daiktavardis gali sudaryti kolokaciją su daugiau negu vienu būdvardžiu.

<i>didelis</i>	<i>stiprus</i>	<i>ryškus</i>	<i>didžiulis</i>

2.12 UŽDUOTIS. Iš pateikto AK sąrašo atrinkite tas kolokacijas, kurios perteikia lentelėje nurodytas reikšmes:

Suteikti galimybę
 Daug dėmesio skirti
 Išaugę mokesčiai
 Kainos auga
 Suteikti teisę
 Teikti pagalbą
 Suteikti daugiau informacijos
 Kainų kilimas
 Kainų šuolis
 Skirti namų areštą
 Priimti įstatymo pataisą
 Išlyginti rezultatą
 Pasiekti norimą rezultatą
 Sudaryti sutartį
 Kyla kainos
 Priimti galutinį sprendimą
 Kainos padidėjimas
 Iškovoti trečią vietą

Kas nors darosi didesnis	Kam nors kas nors duodama	Pasiekiamas koks nors rezultatas

3. MOKYMU(SI) SVARBIŲ KOLOKACIJŲ ATRANKA

TERMINAI

Dažnumas (angl. *frequency*)
Frazių sąrašai (angl. *phrase lists*)
Sustabarėjimo laipsnis (angl. *fixedness*)
Kolokacijų paplitimas (angl. *dispersion*)
Trauka tarp kolokacijos dėmenų (angl. *collocational strength*)
Žodžio junglumo apimtis (angl. *collocational range*)
Interferencija (perkėlimas) (angl. *transfer*)
Gimtojoje kalboje ir svetimajoje kalboje (ne)sutampančios kolokacijos (angl. *congruent, non-congruent collocations*)

Nors kolokacijų svarba ir nauda akivaizdi, lieka dar vienas svarbus klausimas: kolokacijų kalboje nemažai, kaip pasirinkti, kurių kolokacijų mokyti?

MOKYMU(SI) SVARBIŲ PASTOVIŲJŲ ŽODŽIŲ JUNGINIŲ ATRANKA

Pirmiausia verta panagrinėti, kuo vadovaujamasi atrenkant mokymui(si) svarbius PŽJ. Šis klausimas svarbus prieš sudarant užduotis, nes nuo jo priklauso, kokią medžiagą mokytojas parinks mokiniams. Kolokacijų kalboje yra labai daug (o kur dar visi kiti PŽJ!), kalbos mokymo(si) laikas labai ribotas, vadinasi, sudarydami mokymo kurso planą ir atrinkdami mokymo medžiagą, mokytojai negali į šoną nustumti sprendimo dėl to, kokių PŽJ bus mokoma. Kalbant apie tai, koks skaičius PŽJ vidutiniškai įeina į suaugusiojo gimtakalbio žodyną, anglų kalbai minimi šimtai tūkstančių (A. Wray (2002) knygoje pateikiama daugiau apytikslių skaičiavimų).

Martinez et al. (2012: 301) pabrėžia, kaip svarbu skirti PŽJ deramą vietą užsienio kalbos mokymo vadovėliuose, pateikti tinkamą kolokacinę kompetenciją lavinančių užduočių, įvertinti šias kompetencijas testuojant kalbinius gebėjimus. Vis dėlto, pripažįsta autoriai, tai dar retai pasitaiko: vadovėliuose ir testuose įtrauktų PŽJ skaičius yra nedidelis, pratimų įvairovės nepakanka, be to, dažnai taip ir neaišku, koku pagrindu atrinkti tie PŽJ, kurie minimi vadovėliuose ar naudojami užduotyse (Koprowski 2005; Gouverneur 2008). Veikiausiai mokytojai daug ką atsirenka intuityviai, bet tai tik dar aiškiau parodo, kad ir patiems mokytojams, ir vadovėlių rengėjams, ir testų sudarytojams svarbu taikyti labiau pagrįstą PŽJ atrankos metodiką (čia, žinoma, labai praverstų dažnų ir besimokantiesiems aktualių PŽJ sąrašai, kuriuos galima būtų panaudoti praktikoje).

Dažnai siūlomi tokie orientyrai: rinktis tuos PŽJ, kurie aktualūs mokiniams, naudingi mokymosi tikslams (angl. *utility*), taip pat svarbus dažnumo kriterijus (angl. *frequency*), sustabarėjimas (angl. *fixedness*) ir semantinis nedalumas (angl. *non-compositionality, idiomatcity*).

Mokantis svetimosios kalbos, pirmiausia svarbu išmokti dažniausius, bazinius žodžius, todėl natūralu, **dažnumas** lygiai taip pat svarbus atrenkant PŽJ, nes būtent dažniausius PŽJ pirmiausia svarbu įsisavinti mokiniams. Čia verta papasakoti apie Martinez et al. (2012) parengtą anglų kalbos frazių sąrašą *PhraseList*, jį sudaro 505 frazės (sąrašą galima [parsisiųsti](#)). Įdomu, kad, kaip aptaria Martinez et al. (2012: 313), tos 505 frazės sudarytos beveik vien tik iš tokių žodžių, kurie pasirodo pirmame arba antrame 1000-yje dažniausių anglų kalbos žodžių (tai yra tokie ypač dažni anglų kalbos žodžiai, kaip *to, of, on, have* ir pan.). Kai vartojami kaip frazės dalis, šie žodžiai jau neperteikia savo pirminių reikšmių, todėl, kaip sako B. Laufer (1989), mokiniams jie yra „apgaulingai aiškūs“ (angl. „deceptively transparent“), ir žinoti tokias frazes negimtakalbiams labai svarbu, kad jų nesuklaidintų atseit jau žinomi žodžiai (Martinez et al. 2012: 313).

Sąrašo *PhraseList* (žr. 6 pav.) įtrauktos frazės atspindi analitinę anglų kalbą (taip pat ir sakininę), jame labai daug tokių frazių, kurios rodo veiksmažodžių formas (*have to, there is, going to*), rodo ryšius tarp žodžių (*a number of, sort of, as well, in order to, due to*), daug įtraukta frazinių veiksmažodžių (*based on, carry out, pick up, think about*), frazinių prieveiksmių (*a lot, a few, no longer, after all, at first, in time*).

Bet atrenkant PŽJ mokymui svarbus ne tik dažnumo faktorius. **Sustabarėjimas ir semantinis nedalumas** – taip pat svarbūs kriterijai. Palyginus su anglų kalbos dažniausių žodžių sąrašu, kuriame yra 5000 žodžių, 505 frazės iš Martinez et al. (2012) sąrašo sudaro tik 10 proc., bet, pačių tyrėjų teigimu, tų 10 procentų nereikia nuvertinti, nes, nežinodami ar negebėdami vartoti šių dažnų frazių, mokiniai gali susidurti su rimtomis suvokimo ir produkavimo problemomis. Kodėl? Kas be dažnumo dar būdinga toms 505 frazėms?

Appendix: The PHRASE List

Phrasal expressions divided to match 1K frequency bands of the most common word families in the BNC. The 'Integrated List Rank' represents where each item falls when both lists (individual and phrase lists) are merged together.

There are three categories of genre with frequency information to help the list user discern the appropriateness/usefulness of each phrase. The frequency information breaks down as follows:

- *** = phrase most common in this genre (or as common)
- ** = phrase less common in this genre
- * = phrase infrequent in this genre
- X = phrase rare or non-existent in this genre

Integrated List Rank	Phrase	Frequency (per 100 million)	Spoken general	Written general	Written academic	Example
107	HAVE TO	83092	***	**	*	I exercise because I have to .
165	THERE IS/ARE	59833	***	***	**	There are some problems.
415	SUCH AS	30857	*	***	***	We have questions, such as how it happened.
463	GOING TO (FUTURE)	28259	***	**	X	I'm going to think about it.
483	OF COURSE	26966	***	**	*	He said he'd come of course .

Martinez et al. (2012) savo *PhraseList* pateikia beveik vien tik semantiškai nedalomas frazes. Frazė (minimi autoriai vartoja terminą *phrasal expression*) – tai dviejų arba daugiau drauge (bet nebūtinai šalia vienas kito) vartojamų žodžių junginys, turintis bendrą reikšmę, kuri nebūtinai suvokiama iš atskirų žodžių reikšmių, pvz., *at all* – reiškia „visiškai“, ir jeigu bandysime suvokti šios frazės reikšmę pagal tai, ką reiškia *at* ir ką reiškia *all*, mums nepavyks, nes tai semantiškai nedalomas junginys (semantinio nedalumo požymis, kaip žinome, būdingas ir frazeologizmams, žr. pirmąjį šios dalies skyrių).

Būtent pagal šį kriterijų kai kurios dažnos frazės nebuvo įtrauktos į Martinez et al. (2012) sąrašą, nes, kaip teigia minėti autoriai (Martinez et al. 2012: 304), galvojant apie mokinių suvokimo gebėjimus, neatrodo tikslinga įtraukti tokias semantiškai dalomas frazes kaip, *at all times*, nes šios frazės reikšmė mokiniui yra suvokiama pagal sudarančių žodžių reikšmes. Kitas junginys – *take time* – yra ir dažnas, ir suprantamas (angl. *transparent*), ir dėl to jo nebūtina minėti dažniausių frazių sąrašė. Frazė *take place* („vykti“ (apie renginį) – atvirkščiai – buvo įtraukta į sąrašą: frazė yra semantiškai nedaloma, todėl mokiniui ją bus sunkiau išmokyti (suvokti), dėl to ji gali būti paskui retai vartojama ir mokinio kalboje.

Boers ir Lindstromberg (2008: 14) teigia, kad išskyrus nedidelę itin dažnų PŽJ grupę, PŽJ dažnumo kreivė ima greitai leistis žemyn ir pereina į tą dažnumo skalės atkarpą, kurioje yra labai daug vidutinio dažnumo PŽJ. Siūloma rinktis tuos vidutinio dažnio PŽJ, kurie pasižymi dideliu sustabarėjimu (jį gali rodyti PŽJ žodžių traukos įvertis) ir semantiniu nedalumu. Be šių kriterijų pridėdamas dar vienas – PŽJ paplitimo rodiklis (angl. *range*); jis reiškia, kad atrenkant PŽJ svarbu įvertinti, ar junginys svarbus tik tam tikro stiliaus / žanro tekstams, ar yra plačiai vartojamas kalboje (ši informacija yra ir *PhraseList*, žr. 6 pav.).

Omidian et al. (2017) atliko tyrimą, kuriame dalyvavo 50 mokinių ir tiek pat mokytojų; abiejų grupių buvo paprašyta įvertinti tą patį PŽJ sąrašą – kiek jis aktualus mokanti(s) anglų kalbos kaip svetimosios. 45 PŽJ buvo atrinkti iš kelių sąrašų, vienas iš jų – Martinez et al. (2012) *PhraseList*, Biber et al. (2004) leksinių sekų (angl. *lexical bundles*) sąrašas (pvz., *I want you to, do you want to, I was going to*) ir Simpson-Vlach et al. (2010) sąrašas, skirtas akademinės kalbos frazėms (pvz., *in order to, part of the* ir kt.). Daugiausia PŽJ, kuriuos abi grupės įvertino kaip svarbius, ateina iš Martinez et al. (2012) *PhraseList*: mokiniai priskyrė juos svarbiems PŽJ, nes jie vartojami įvairaus stiliaus tekstuose, t. y. labai paplitę kalboje, be to, dauguma šių junginių vartojami kaip diskurso žymikliai (plg. *on the other hand*). Taigi ne tik dažna, bet ir plati vartoseną yra svarbūs kriterijai atrenkant mokymui(si) tinkamus PŽJ.

Öksüz et al. (2021) tyrė, ar kolokacijos dažnumas veikia gimtakalbių ir negimtakalbių kolokacijų produkciją. Buvo tirtos dvi būdvardis + daiktavardis kolokacijų grupės – dažnos ir retos anglų kalbos kolokacijos. Studentų, dalyvavusių tyrime, prašyta nurodyti, kuriuos iš pateikiamų junginių jie vertina kaip įprastas kolokacijas, kurias – ne. Testuojama buvo naudojant kompiuterio programą, tyrimo išvados parodė, kad į dažnas kolokacijas buvo reaguojama greičiau palyginti su retomis kolokacijomis. Pastebėta, kad didesnis daiktavardžio dažnumas lėmė greitesnę reakciją į retas kolokacijas. Vadinasi, nors dažnai vartojami PŽJ pradedami traktuoti kaip vienas vienetas, vis dėlto informacija apie juos

sudarančius žodžius taip pat išlaikoma (plg. Bybee 2008; Ellis 2002; Siyanova-Chanturia 2015, cituojama iš Öksüz et al. 2021: 86).

Lietuvių kalbos dažninių sąrašų viršuje karaliaujantiems žodžiams (*ir, be, kur, dar ir kt.*) taip pat būdinga sudaryti PŽJ: prisiminkime samplaikas – vieną iš lietuvių kalbos PŽJ tipų, su kuriomis susidūrėme pirmajame šios dalies skyriuje (*kur nors, taip pat, dar vis*). Svarbu, kad samplaikos vartojamos įvairiuose tekstuose. Vadinasi, sudarant dažniausių lietuvių kalbos PŽJ sąrašą, būtinai reikėtų į jį pirmiausia įtraukti samplaikas. Antroji labai svarbi grupė būtų dažnos AK. O vaizdingųjų frazeologizmų labai sureikšminti nereikėtų, nes jų nedaug ir jie nepasižymi nei dažnumu, nei paplitimu. Be to, frazeologizmų negimtakalbis gali išvengti, perteikti mintį ne frazeologizmu, ir jo kalba nuo to labai nenukentės, bet kolokacijas vartoti būtina. Ir jeigu parenkami tarpusavyje nederantys žodžiai, tai gali lemti nesusipratimus arba mažų mažiausiai nenatūraliai skambančią kalbą.

MOKYMU(SI) SVARBIŲ KOLOKACIJŲ ATRANKOS KRITERIJAI

Kitaip nei frazeologizmai ar samplaikos, kolokacijos nekelia problemų dėl semantinio nedalumo. Kolokacijų mokymosi sunkumus labiausiai lemia jų **arbitralumas**. **Dėl to svarbu mokytis būtent AK**. Vis dėlto ir AK yra labai daug. Kaip nuspręsti, kurias pasirinkti mokymui(si)?

Pasak N. Nesselhauf (2005: 254–255), tyrėjai mažai rašo apie kolokacijų grupes, kurias reikėtų rinktis mokymo tikslams: Bahns et al. (1993) išskiria tas vksm. + dkt. kolokacijas, kurių negalima persakyti vienu žodžiu; Al-Zahrani (1998) nurodo nesutampančias gimtosios kalbos ir svietimosios kalbos kolokacijas; Hill (2000), Carter (1998) siūlo pirmiausia mokytis dažnų kolokacijų, kurių žodžiai plataus junglumo (Nation 2001) arba tarp jų žodžių yra vidutinė trauka (Alexander 1987; Hill 2000; Lewis 2000).

Benigno et al. (2016) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo nustatyti bazines kolokacijas (angl. *core collocations*) prancūzų kalboje. Vieno bilijono tekстыne jie automatiškai nustatė 2000 dažniausių kolokacijų su 10 bazinių pagrindinio žodyno (angl. *core vocabulary*) žodžių. Patikrinus tas 2000 kolokacijų pagal tai, koks jų dažnumas tekстыne, koks dispersijos lygis ir traukos įvertis (buvo taikyti net keli), liko tik 450 galimų bazinių kolokacijų, kurias turėjo įvertinti gimtakalbiai, t. y. pažymėti, kurios iš tų 450 kolokacijų būtų svarbios ir aktualios negimtakalbiams. Paaiškėjo, kad esminis faktorius, pagal kurį gimtakalbiai atrinko kolokacijas, yra **kolokacijos sustabarėjimo laipsnis** (angl. *fixedness between the components of collocations*). Taigi net ir retai pavartotos kolokacijos buvo pripažintos bazinėmis, jeigu **trauka tarp jų dėmenų** buvo stipri.

Yra ir daugiau tyrimų, kurie atkreipia dėmesį, kad **trauka tarp kolokacijos dėmenų** yra svarbus pagrindinių kolokacijų atrankos kriterijus (plačiau žr. Gablasova et al. 2017: 160). Pavyzdžiui, S. Handl (2008) gilinasi, kaip atskirti pagrindines kolokacijas, kurias ji anglų kalba įvardija *essential collocations*. Pirmiausia pasižiūrėkime, kaip skirtingos kolokacijos nevienodai išsidėsto skalėje **pagal žodžių junglumo apimtį** (angl. *collocational range*): jeigu vienas iš kolokacijos žodžių jungiasi tik su vieninteliu žodžiu (pvz., kolokacijoje

laukujės durys žodis *laukujės* vartojamas tik šioje kolokacijoje), šios kolokacijos junglumo apimtis nedidelė (vertinant pagal žodį *durys*, junglumo apimtis bus didesnė). Jeigu vienas iš kolokacijos žodžių jungiasi su gana daug žodžių (pvz., *tvirtas + pagrindas, pamatas, žingsnis, charakteris, ryšys, įsipareigojimas, būdas, tikėjimas, užnugaris, argumentas, sprendimas, palaikymas...*), tai vertinant kolokacijos junglumo apimtį pagal šį žodį matysime gana plačią junglumo apimtį, vis dėlto ji bus siauresnė, palyginus, tarkim, su tokio žodžio, kaip *naujas*, junglumo apimtimi, nes *naujas* jungiasi su tokia begale kitų žodžių, kad jo sudaryti junginiai jau net nėra kolokacijos, o laisvieji žodžių junginiai.

Taigi skalę pagal junglumo apimtį galėtume pavaizduoti taip:

Siaura apimtis (labai riboto junglumo kolokacijos)	Vidutinė apimtis (gana plataus junglumo kolokacijos)	Plati apimtis (ne kolokacijos)
<i>laukujės durys</i>	<i>tvirtas pagrindas</i>	<i>nauja idėja</i>

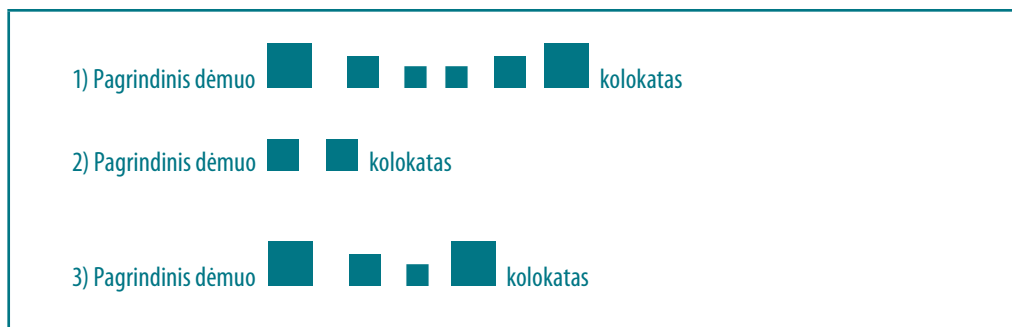
S. Hand (2008) teigia, kad, vertinant kolokacijų aktualumą mokymui, reikia turėti informacijos apie traukos įvertį tarp žodžių. Jis nėra vienodas abiem kolokacijos žodžiams, nes kolokacijoje dėmenų svoris yra nevienodas. Šią **asimetriją** (Barnbrook et al. 2013) lemia nevienoda vieno dėmens priklausomybė nuo kito: juk kiekvieno kolokacijos dėmens dažnis nevienodas. Atitinkamai žodis, kurio dažnis didesnis, su antruoju žodžiu bus susijęs stipriau ir jam ta kolokacija bus reikšmingesnė.

Kolokacijai būdingą **traukos įvertį, arba rodiklį**, (žr. Handl 2008, *collocational factor* (CF)) galima nustatyti pagal žodžių **junglumo apimtį**. Šis rodiklis (CF) apskaičiuojamas kolokacijos dažnumą padalijus iš kiekvieno kolokacijos žodžio dažnumo, rodiklis apskaičiuojamas kiekvienam kolokacijos žodžiui. Pavyzdžiui, iš 1-oje lentelėje pateikiamų duomenų matome, kad kolokacijos *foreseeable future* žodžio *foreseeable* traukos rodiklis (CF) yra daug didesnis nei pagrindinio žodžio *future*, o, pavyzdžiui, kolokacijos *wide range* atveju, abiejų žodžių traukos rodikliai yra panašūs.

3.1 lentelė. **Anglų kalbos kolokacijų pavyzdžiai su skirtingu traukos įverčiu**
(pagal Handl 2008)

CF (pagrindinio žodžio – angl. <i>node</i>)	Pagrindinis žodis (angl. <i>node</i>)	Pagrindinio žodžio dažnis	CF (bendras)	Priklausomo žodžio (angl. <i>collocate</i>) dažnis	Priklausomas žodis (angl. <i>collocate</i>)	CF (priklausomo žodžio (angl. <i>collocate</i>))
0,92	<i>future</i>	15,382	14	15	<i>foreseeable</i>	951
474	<i>attention</i>	13,582	1,789	21,706	<i>draw</i>	296
1,281	<i>wide</i>	16,143	3,278	20,166	<i>range</i>	1,025

Duomenys apie trauką tarp kolokacijos dėmenų padeda geriau suprasti, kad dėmenų svoris kolokacijose skiriasi. Šią kolokacijų asimetrijos ypatybę galima būtų iliustruoti tokia schema (perimta iš Handl 2008):

Pasak S. Handl (2008), kolokacijos, kur trauka tarp žodžių apylygė (1 atvejis), yra sun-
kiausios, nes jas sudarantys žodžiai sudaro ir ganėtinai daug kolokacijų su kitais žodžiais
(pvz., *wide range*). Būtent šios kolokacijos, S. Handl nuomone, turi būti įtrauktos į moky-
mo medžiagą, vadovėlius, žodynus. Galimi ir tokie atvejai, kai kolokacijoje vienodai stipri
trauka yra iš abiejų dėmenų (2 atvejis). Tačiau dažniausias 3 atvejis, kai tik vienas kuris
kolokacijos žodis labiau sukibęs su kitu (*foreseeable* labai stipriai susijęs su *future*, o kolo-
kacijoje *draw attention* stipresnė trauka yra iš žodžio *attention* pusės). S. Handl (2008: 55)
komentuoja: žodis *foreseeable* yra vartojamas tik su *future*, tai iš šio žodžio pusės trauka
bus didesnė nei iš žodžio *future* pusės, nes *future* gali jungtis su daug daugiau panašių
būdvardžių: *near, secure, bright, immediate, distant*.

Iš to, kas žinoma apie AK, galima sakyti, kad AK atspindi pirmąją situaciją, t. y. nė vie-
nas AK dėmuo nėra vartojamas tik toje kolokacijoje, kaip yra *žala karvė* ar *laukujės durys*
kolokacijų atveju. Kolokacijas *žala karvė* ar *laukujės durys* nesunku išmokti, nes vienas iš
žodžių iš karto traukia tik tą vienintelį, tik toje kolokacijoje yra vartojamas. Be to, tokių ko-
lokacijų nedaug ir jas galima greitai įsiminti. Kur kas daugiau yra tokių kolokacijų, kurios
pasižymi panašiais abiejų žodžių traukos įverčiais, ir būtent į jas reikėtų labiau atkreipti
mokinių dėmesį.

N. Nesselhauf (2005) atliko tyrimą, kaip vksm. + dkt. tipo kolokacijos vartojamos mo-
kinių kalboje (jų vokiečių kalba yra gimtoji (L1), o mokosi jie anglų kalbos kaip svetimos-
sios (L2). Kalbėdama apie kolokacijų atrankos kriterijus, autorė sutinka, kad labai svarbu
dažnumo kriterijus, bet pabrėžia ir kitą dalyką – svarbu rinktis tokias kolokacijas, kurioms
būdingi nenuspėjami junglumo polinkiai: tokios kolokacijos gali būti netiksliai pavarto-
tos negimtakalbių dėl įvairių – ir kalbinių, ir nekalbinių – veiksnių: kolokacijos narių jun-
glumo, gimtosios kalbos įtakos (Nesselhauf 2005: 255). Tyrimas parodė, kad gimtosios
kalbos įtaka kolokacijų klaidoms yra stipriausias veiksnys (jį patvirtina ir ispanakalbių
studentų duomenys (Vincze et al. 2016), akcentuoja Reder (2006) aptardama vengrų mo-
kinių daromas klaidas su vokiečių kalbos kolokacijomis).

Po tyrimo N. Nesselhauf (2005) duoda tokius patarimus praktikams:

1. Mokant kolokacijų daugiau dėmesio skirti toms kolokacijoms, kurios nesutam-
pa (angl. *non-congruent*) gimtojoje kalboje (L1) ir svetimajoje (L2) kalboje. Mokinius
klaidina būtent tos kolokacijos, kurios nesutampa, nes mokiniai žodžius svetimajoje

kalboje derina pagal savo kalbos pavyzdį ir daro perkėlimo (interferencijos) klaidų: pvz., mokiniai, kalbėdami anglų kalba, sako *make a homework*, o ne *do homework* dėl savo gimtosios vokiečių kalbos įtakos. Vadinasi, jeigu kolokacijos abiejose kalbose sutampa, kolokacijų klaida mažai tikėtina, o jeigu kolokacijų elementai skiriasi – klaida labai tikėtina. Pavyzdžiui, angliškai sakome *do a favour*, *unwritten rules* kaip ir lietuviškai (plg. *daryti paslaugą*, *nerašytos taisyklės*), čia klaidos mažai tikėtinos; anglišką kolokaciją *meet a deadline* atitinka visai kitokių žodžių derinys: *suspėti iki termino*, vadinasi, čia tikimybė suklysti stipriai padidėja. Tokios svetimosios kalbos kolokacijos, kurios turi atitikmenį gimtojoje kalboje, produkuojamos lengviau, sparčiau (Wolter et al. (2013), cituojama iš Ōksüz et al. 2021: 58). Tačiau reikia pasakyti, kad, norint nustatyti tam tikroje kalbų poroje (ne)sutampančias kolokacijas, reikia specialių tyrimų (plg. Gładysz 2003) arba dvikalbių kolokacijų žodynų (Konecny et al. 2019).

2. Atsirenkant mokymui skirtas kolokacijas, junglumo apribojimai (angl. *degree of restriction of collocation*) turėtų būti svarbesnis faktorius nei sutapimas / nesutapimas L1 ir L2 kalbose. Nesselhauf (2005: 238) išvados patvirtina: tos kolokacijos, kuriose vartojami žodžiai pasižymi plačiu junglumu, yra sudėtingesnės besimokantiejiems nei tos, kuriose yra tik toje kolokacijoje vartojamas, vadinasi, labai riboto junglumo žodis. Sudėjusi šį faktorių ir gimtosios kalbos įtakos faktorių, tyrėja daro tokią išvadą: riboto junglumo žodžių kolokacijos, sutampančios su besimokančiojo gimtąja kalba, yra neproblemiškesnės, o plataus junglumo žodžių kolokacijos, nesutampančios su besimokančiojo gimtąja kalba, kelia daugiausia sunkumų, ir dėl to joms mokytis turėtų būti skiriama daugiausia dėmesio.

N. Nesselhauf (2005) tyrimai patvirtina anksčiau kitų praktikų (plg. Lewis 2000) darbuose pateiktas rekomendacijas, kad retos, unikalios kolokacijos ne tokios svarbios nei vidutinio dažnumo (angl. *medium-frequency*) ir vidutinės traukos (angl. *medium-strength collocations*) kolokacijos. Lewis (2000: 63) kaip nelabai svarbias nurodo dvi kolokacijų grupes: a) stiprios kolokacijos (tam tikras žodis vartojamas tik vienoje kolokacijoje, pvz., *laukujės durys*: čia pirmo žodžio junglumo apimtis labai siaura, todėl jo traukos įvertis aukštas) arba b) silpnos kolokacijos (tai kolokacijos su labai plataus junglumo žodžiais, tokios kolokacijos yra labiau nuspėjamos, pvz., *red wine*, *white shirt*). Rekomenduojama į mokymo medžiagą įtraukti vidutinės traukos (angl. *medium-strength collocations*) kolokacijas, kolokacijas su perkeltinės reikšmės dėmeniu (pvz., *hold a conversation*, *heavy smoker*). AK kaip tik ir pasižymi šiomis ypatybėmis.

Kai mokiniai susiduria su naujais žodžiais (arba mokytojas pateikia naujų žodžių, susijusių su tema), patartina pirmiausia išsiaiškinti, į kokias kolokacijas jie įeina. Svarbu, kad mokiniai galėtų patys susirinkti informaciją ir pagrįsti savo sprendimą, todėl jie turi mokėti naudotis ištekiais, kuriuose galima rasti kolokacijų. Apie šiuos išteklius rašoma kitame skyriuje.

4. KOLOKACIJŲ PAIEŠKA ĮVAIRIUOSE IŠTEKLIUOSE

TERMINAI

Bendrieji žodynai (angl. *general dictionary*)
Mokomieji žodynai (angl. *learner dictionary*)
Kolokacijų žodynai (angl. *collocation dictionary*)
Leksinės bazės (angl. *lexical database*)
Išmokytojų kolokacijų produkavimas (angl. *production*)
Išmokytojų kolokacijų išlaikymas atmintyje ir gebėjimas atkurti po tam tikro laiko (angl. *retention*)

AK galima rasti skaitant tekstus lietuvių kalba ir klausantis sakytinės lietuvių kalbos. Daug vartosenos pavyzdžių galima rasti ir tekstynuose, kuriuose išryškėja ir konkrečiam žodžiui būdingos kolokacijos. Analizuojant tekstynus su tekstynų analizės įranga (pvz., *SketchEngine*, *AntConc* ir pan.), galima nustatyti kolokacijas automatiškai (tiesa, reikia turėti omenyje, kad ne visos automatiškai nustatytos kolokacijos bus AK! Apie tai kalbėjome įvade ir antrajame skyriuje.). Lietuvių kalbos kolokacijoms nustatyti yra sukurta įrankių, kurie yra laisvai prieinami; tai atpažintuvas *Colloc*, apie jo galimybes rašyta įvade.

Įprastai kolokacijų mokomasi vadovaujant mokytojai, tada mokytojas (ar vadovėlis) yra tas ekspertas, nurodantis, ar žodžių derinys yra tinkama, dažna, vartojama kolokacija. Bet kolokacijų reikia nuolat mokytis savarankiškai, todėl mokiniams svarbu gebėti naudotis tokiais ištekliais, kuriuose galėtų pasitikrinti patys. Tai yra žodynai (ir vienakalbiai, ir dvikalbiai žodynai), specialieji žodynai – kolokacijų žodynai, taip pat tokios leksinės bazės, kaip [PASTOVU](#).

Patarimas mokiniams: kai jums reikia parašyti tekstą ar pasirengti kalbėti tam tikra tema, pasirinkite aktualios temos žodžių (daiktavardžių, veiksmažodžių) ir pirmiausia peržiūrėkite su jais pateikiamas kolokacijas specialiajame žodyne arba leksinėje bazėje. Tada rašykite tekstą naudodami pasirinktas jums tinkamas kolokacijas. Tokiu būdu, kaip pataria tyrėjai praktikai (Lewis 2000), išvengsite kolokacijų klaidų ir kartu ugdykite jų vartojimo įgūdžius. Šiuos įgūdžius jums padeda ugdyti ir mokytojai, jeigu jie naujus žodžius pateikia su tipiškais kolokacijomis, o ne pavieniui (kaip pliką žodžių sąrašą).

Lew (2004, cituojama iš Laufer 2011) tyrimo rezultatai rodo, kad labiau pažengę mokiniai dažniau naudojami žodynais ieškodami informacijos apie kolokacijas ir tai daro efektyviau. Taigi mokytojams svarbu ugdyti mokinių suvokimą, kas yra kolokacijos, lavinti mokinių įgūdžius, kaip efektyviai naudotis žodynais tikrinantis dėl klausimų, susijusių su kolokacijomis arba PŽJ. Kita vertus, pasak Laufer (2011), leksikografams nebeužtenka tik panaudoti kolokacijas iliustruojant vieną ar kitą žodžio reikšmę; bendruosiuose,

ypač mokomuosiuose žodynuose, svarbu greita ir efektyvi kolokacijų paieška, aiškus jų pateikimas ir specialus žymėjimas.

4.1 UŽDUOTIS. Pasižiūrėkite į žodyną, kuriuo paprastai naudojotės – tai gali būti vienakalbis, dvikalbis, mokomasis ar bendrasis žodynas. Ar jame pažymėtos kolokacijos? Ar galima patogiai ir greitai surasti kolokacijas?

PASTOVIŲJŲ ŽODŽIŲ JUNGINIŲ PATEIKIMAS IR PAIEŠKA ŽODYNUOSE

 4.2 UŽDUOTIS. Atsirinkite įvairių PŽJ (frazologizmų, kolokacijų, samplaikų) iš pirmojo skyriaus pratimų ir pasidomėkite, kaip vyksta jų paieška *Daibartinės lietuvių kalbos žodyne (DLKŽ)*? Kaip jie pateikiami, ar yra kaip nors specialiai pažymėti, kad vartotojui būtų aišku, kur yra kolokacija, kur – samplaika, kur – frazeologizmas?

PASTOVIEJI ŽODŽIŲ JUNGINIAI LEKSIŅE BAZĖSE

Yra dar dvi lietuvių kalbos leksinės duomenų bazės, kuriose pateikiami tik PŽJ: *Daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazė* ir *PASTOVU* duomenų bazė.

 4.3 UŽDUOTIS. Panagrinėkite, kokie PŽJ su žodžiais *dėmesys, tvarka, ranka, siekti, linkėjimas* pateikiami abiejose duomenų bazėse (*Daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazė* ir *PASTOVU* duomenų bazė). Paiešką atlikite pagal lemą, kad rastumėte ne tik tokius PŽJ, kuriuose pavartota vardininko forma, bet ir kitos ieškomo žodžio formos. Palyginkite rastus PŽJ ir apibendrinkite, kokie išryškėja abiejų bazių skirtumai.

KOLOKACIJOS LIETUVIŲ KALBOS MOKOMAJAME ŽODYNE

4.4 UŽDUOTIS. Kaip jau žinome, kolokacijos labai svarbios mokantis svetimosios kalbos, todėl didelis mokomųjų žodynų privalumas – kai juose pateikiama daug kolokacijų, jos yra specialiai pažymėtos. Įvertinkite *Lietuvių kalbos mokomąjį žodyną* (šis žodynas išleistas 2010 m., el. versijos nėra): ar žodyno sudarytojai aprašo, kokie PŽJ ir kaip pateikiami šiame žodyne? Ar žodyno sudarytojai paaiškina, kas yra kolokacijos? Kaip kolokacijos pateikiamos (jeigu pateikiamos) šiame žodyne?

4.5 UŽDUOTIS. Užsirašykite, kokias pasirinkto žodžio (daiktavardžio, būdvardžio) kolokacijas randate **PASTOVU** duomenų bazėje. Patikrinkite, kiek iš tų kolokacijų randate pasirinkto žodžio (daiktavardžio, būdvardžio) apraše *Lietuvių kalbos mokomajame žodyne* (arba pasirinktame bendrajame žodyne, pvz., *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*). Kaip jau žinote, kolokacijų tikėtina rasti pavyzdžiuose. Kaip manote, kiek kolokacijų mokymuisi naudingi abu ištekliai?

KOLOKACIJOS MOKOMAJAME LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONE

Rengiant ankstesnius lietuvių kalbos žodynus dar nedaug dėmesio skirta kolokacijoms, nes nebuvo galimybių tirti kalbos fraziškumo tekstynuose, o ir pačios kolokacijos dar buvo mažai analizuotos. Tačiau jau yra naujų leksikografinių šaltinių, kuriuose kolokacijoms skirta speciali paieška.

Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas (toliau leksikonas) yra leksinė duomenų bazė, kurioje pateikiama daug informacijos apie 3700 lietuvių kalbos žodžių ir PŽJ vartoseną. Vartosenos ypatybės atsispindi vartosenos modeliuose, kurie susieti su aprašomo žodžio reikšmėmis. Vartosenos modelyje yra trys lygmenys: gramatinis, semantinis ir leksinis (apie vartosenos modelius žr. **Apie leksikono paiešką plačiau**). Leksiniame lygmenyje pateikiami kolokatai. Leksikone veikia ir speciali **kolokatų paieška**.

Kolokatų paieškoje galima susirasti informacijos apie tuos žodžius, kurie neįtraukti į leksikono antraštiną. Pavyzdžiui, žodžio *įspūdis* nėra tarp leksikono antraštinių žodžių, vadinasi, jo nerasime per **antraštyno vienetų paiešką**, tačiau jį galime rasti tarp aprašytų antraštinių žodžių kolokatų: pasirinkę **kolokatų paiešką** ir įvedę *įspūdis*, sužinosime, kad šis žodis sudaro kolokacijas su būdvardžiais – *blogas įspūdis*, *geras įspūdis*, *malonus įspūdis*, su veiksmažodžiais *daryti* / *padaryti įspūdį*, *palikti įspūdį*.

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

Antraštyno vienetų paieška
Kolokatų paieška
Apie leksikoną
Apie paiešką
Antraštynas

a c e e i š ū y ž

įspūdis

Ieškoti

BLOGAS adjective (154)
DARYTI verb (523)
GERAS adjective (1110)
MALONUS adjective (312)
NAUJAS adjective (842)
PADARYTI verb (411)
PALIKTI verb (270)
SUDARYTI_2 verb (114)

Pasirinkę, pavyzdžiui, *padaryti*, galime matyti, kad ši kolokacija (*padaryti įspūdį*) yra nurodyta prie trečiosios *padaryti* reikšmės, o šios reikšmės vartosenos modelyje prie objekto funkciją žyminčių žodžių iš abstraktų grupės dar vartojami kolokatai *klaida, išvada* (žr. violetinės spalvos stulpelį, kuris žymi leksikos lygmenį vartosenos modelyje (*padaryti įspūdį, klaidą, išvadą*)).

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

3 REIKŠMĖ

3.1 modelis:

[Sub] [PADARYTI] [Obj_acc]

Sub		
PADARYTI	pagalbinis	PADARYTI
Obj_acc	abstraktas	klaida, įspūdis, išvada
	veiksmas	

- – Tavo darbai man padarė didžiulį įspūdį
- ... piliakalniai jiems ir padarė įspūdį...

4.6 UŽDUOTIS. Pasinaudokite **leksikono** kolokatų paieškos funkcija ir užsirašykite, kokių kolokacijų pavyko rasti, pvz., su daiktavardžiu *pasiūlymas* ar kitu jus dominančiu daiktavardžiu (būdvardžiu, veiksmazodžiu).

4.7 UŽDUOTIS. Čia parinkti sakiniai iš *Lietuvių kalbos mokojojo tekstyno*. Pasirinkite tinkamą kolokatą naudodamiesi **leksikonu** (jeigu nerandate būdvardžio ar daiktavardžio per antraštyno vienetų paiešką, pasinaudokite kolokatų paieška).

Žodžiai leksikone aprašyti su vartosenos modeliais, juose galite rasti informaciją, su kokių semantinių grupių žodžiais jungiasi pateikti būdvardžiai ir veiksmazodžiai.

4.7.1. DIDELIS, STIPRUS ar SMARKUS?

Šis renginys susilaukė _____ susidomėjimo.

Daktaras _____ dėmesį skyrė vaikų sveikatos problemoms.

Išgerkite puodelį _____ kavos.

Grybai nemėgsta karštų orų ir _____ liūčių.

_____ gėrimai irgi patiekiami pagal tam tikras taisykles.

Tai _____ įvykis mano karjeroje.

Treneris turi _____ įtakos sportininko gyvenimui.

_____ tikimybė, kad jūsų šeimoje vyks vestuvės.

Jie turi _____ rūpesčių.

Kai atvažiavau čia, turėjau _____ problemų su anglų kalba.

4.7.2. MAŽAS, MENKAS ar SMULKUS?

Niekas nekreipė į mane nė _____ dėmesio.

Staiga mano problemos pasidarė daug _____.

_____ dovanėlės stiprina draugystę.

Kol kas šalyje vyrauja _____ ūkininkai, todėl žemės ūkio produkcija sudaro nedidelę dalį eksporto.

Furšetui maistas patiekiamas tik _____ porcijomis, kad būtų patogų valgyti stovint.

Tai tikrai _____ kaina.

Papildomos sąlygos reklamos pabaigoje parašytos _____ šriftu.

Manome, bus pravartu sužinoti ir kai kurių kitų _____ gudrybių.

Antradienį laipsniu kitu bus šilčiau, vietomis dar palynos, tačiau debesuotumas jau bus _____.

Jei keptuvėje ant _____ ugnies pakepinsite žiupsnį rudojo cukraus ir cinamono, virtuvėje kvėpės taip, tarsi visą dieną čia būtų kepę pyragai.

4.7.3. DUOTI ar SUTEIKTI?

Miestui _____ Vilniaus vardą.

Kvapą neturi būti stiprus, tačiau jis _____ namams jaukumo.

_____ tau patarimą.

Aš neprivalau _____ jums šios informacijos.

Ačiū, kad _____ man galimybę kalbėtis su Jumis.

4.7.4. BĖGTI ar TEKĖTI?

Tualetu _____ vanduo.

Kodėl senstant atrodo, kad laikas _____ greičiau?

Filtrą būtina reguliariai plauti po _____ [reikalinga veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvio forma] vandeniu.

Netoli _____ upė.

Tau _____ kraujas iš nosies.

4.8 UŽDUOTIS. Atlikę 4.1–4.7 užduotis, atsakykite į klausimus.

- a) Ar galima rasti kolokacijų tokiuose bendruosiuose lietuvių kalbos žodynuose, kaip DLKŽ?
- b) Ar DLKŽ kolokacijos yra specialiai pažymimos, kaip, pavyzdžiui, frazeologizmai?
- c) Ar *Mokomajame lietuvių kalbos žodyne* specialiai pažymimos kolokacijos?
- d) Kokioje leksinėje duomenų bazėje galite rasti daug įvairių kolokacijų?
- e) Kodėl gana sudėtinga ieškoti kolokacijų *Daiktavardinių frazių žodyno leksinėje bazėje*?
- f) Kodėl leksikone paprasčiau rasti žodžio kolokacijas?
- g) Kokioje leksinėje duomenų bazėje galite rasti būtent AK (pažymėtų AK)?

KOLOKACIJŲ ŽODYNAI IR KOLOKACIJŲ LEKSIŠKŲ DUOMENŲ BAZĖS

Kolokacijų žodynai yra aktyviojo tipo žodynai, naudingi ugdant kalbos vartojimo įgūdžius. Šie žodynai praverčia tada, kai reikia rašyti tekstą, ruošti kalbą. Nors kolokacijų žodynai vadinami „kolokacijų“, bet tai, kokią medžiagą ten rasite, priklauso nuo žodyno rengėjų pasirinkto kolokacijų nustatymo ir atrankos metodo, todėl su juo reikėtų susipažinti perskaičius žodyno įvadą. Kai kuriuose anglų kalbos kolokacijų žodynuose galite rasti daugiau gramatinių kolokacijų (dkt. + prl., vksm. + prl.), kai kuriuose – vien leksines kolokacijas (bdv. + dkt., vksm. + dkt., prv. + bdv.). Apie kolokacijas pateikiama informacija irgi gali skirtis – kai kuriuose žodynuose tiesiog pateikiamos kolokacijos, neskirstant jų į klases pagal kokį nors požymį, o kituose žodynuose, pvz., *Oxford Collocations Dictionary for Students of English* (2002) pateikiama kelianarė kolokacijų klasifikacija, atspindinti nevienodą trauką (angl. *fairly weak* (see a movie, extremely complicated), *medium-strength* (see a doctor, highly intelligent), *strongest* ir *most restricted collocations* (see reason, blindly obvious)).

Paprastai kolokacijų žodynuose nurodomas ne tik bendras kolokacijų skaičius, bet ir skaičius, kiek pagrindinių žodžių sudaro žodyno antraštinę. Pagrindiniu kolokacijos žodžiu (angl. *node-word, base*) laikomas tas, nuo kurio priklauso kiti žodžiai – kolokatai (angl. *collocates*). Pagrindiniai žodžiais gali būti daiktavardžiai, veiksmažodžiai, būdvardžiai,rieveksmiai. Dažniausiai daiktavardžiai sudaro didžiausią dalį, be to, ankstesniuose tyrimuose užfiksuota nežymi tendencija, kad ir vartotojai dažnai paiešką pradeda nuo daiktavardžio (Walker 2009). Pavyzdžiui, *Oxford Collocation Dictionary for Students of English* yra 9000 pagrindinių žodžių, tai jau labai didelis kolokacijų žodynas. Palyginkite: *Lietuvių kalbos kolokacijų žodyne* pateikiami tik 97 daiktavardžiai ir jų kolokacijos, kurių struktūra gali būti: bdv. + dkt., vksm. + dkt., dkt. + dkt. (daiktavardžiai čia gali būti ir pagrindiniai kolokacijos dėmenys, ir priklausomieji (kolokatai). Pavyzdžiui, daiktavardžio *oras* straipsnyje pirmiausia pateikiami dvižodžiai, po to – trižodžiai junginiai. Dvižodžiai junginiai sugrupuoti pagal tai, kokiam sintaksiniam ryšiui priskirti: t. y. jie suklasifikuoti į

atributinius (*puikus oras*), subjektinius (*pasikeitė oras*), objektinius (*valyti orą*) ir aplinkybinius (*tvyroti ore*).

Reikia paminėti, kad elektroniniuose žodynuose galima ieškoti kolokacijos pradėjus ir nuo pagrindinio žodžio, ir nuo kolokato, todėl tokiu atveju visi kolokacijos žodžiai faktiškai gali būti laikomi pagrindiniais, jeigu nuo jų pradeda ieškoti kolokacijos.

Paanalizuokime *Oxford Collocation Dictionary for Students of English* (2002)⁹ aprašą; jame matome kolokatus, išdėliotus pagal kalbos dalis: pirmiausia matyti, su kokiais būdvardžiais daiktavardis *telephone* sudaro kolokacijas (*private telephone*), tada – su kokiais veiksmažodžiais (dvi grupės pagal veiksmažodžio vietą: *to answer telephone*, *telephone was ringing*); tada – su kokiais kitais daiktavardžiais kaip pažyminy (i.e. *telephone call*) ir galiausiai – su kokiais prielinksniais (*to talk over the telephone*). Kolokatai čia pateikiami semantinėmis grupėmis, prie kai kurių pateikiama vartojimo pavyzdžių.

ADJ. pay, public | office, private *The office telephones were all out of order.* | **cellular, cordless, mobile, portable | radio, satellite**

VERB + TELEPHONE use *Can I use your telephone?* | **be on** *Don't pester me now? I'm on the telephone. We're not on the telephone, so you'll have to come round to the house.* | **answer, get (informal), pick up** *Hang on? I'll just get the telephone.* | **hang up, put down** *She put down the telephone and burst into tears.* | **leave/take off the hook** *I've been trying to phone him all day? he must have left his telephone off the hook.* | **be wanted on** *The waiter came to tell me I was wanted on the telephone.* | **call sb to** *He was called to the telephone just as he was leaving.* | **bug, tap | connect, install | disconnect**

TELEPHONE + VERB ring, shrill *The telephone was ringing furiously. The telephone shrilled into the silence.* | **be off the hook**

TELEPHONE + NOUN number | book, directory | bill | call, message | conversation, enquiry, interview, query, survey | contact *She is in telephone contact with headquarters.* | **helpline, hotline, support** *The charity has set up a 24-hour telephone helpline.* | **company | banking, marketing, service | charges | cord, headset, receiver | cable, exchange, line, network, switchboard, system, wire | box, kiosk | voice** *A good telephone voice can do much to improve the temper of irate callers.*

PREP. by ~ *Can I get in touch by telephone?* | **on the ~** *She sounded very distant on the telephone.* | **over the ~** *I don't want to talk about this over the telephone.*

Kolokacijų žodynuose dar gali būti pateikiama informacija apie:

a) vartojimo sritį (pvz., nurodoma, kokiame stiliuje – formaliame, neformaliame – vartojama kolokacija, ar turi vertinamųjų atspalvių, pvz., familiaru, ironiška ir pan.); A. Orlandi (2016: 53), apžvelgusi kelių kalbų kolokacijų žodynus, suskaičiavo net 72 įvairias vartosenos ypatybes nurodančias žymas;

b) kolokacijos dažnumą (tada kolokatai rikiuojami ne abėcėlės, o dažnumo mažėjimo tvarka). A. Orlandi (2016: 49) atkreipia dėmesį, kad informacija apie kolokacijos (ar kolokato) dažnumą gali būti ne tokia pravarti nei informacija apie kolokacijos dispersiją, t. y. paplitimą skirtinguose tekstuose. Taip pat gali būti aktualu nurodyti santykinį dažnumą,

⁹ <https://www.freecollocation.com/>

kuris leistų įvertinti, koks tam tikro junginio dažnumas skirtinguose tekstynuose. Kalbos mokymui(si) neabejotinai būtų naudinga matyti, kaip tam tikro pagrindinio žodžio kolokatai išsidėsto pagal traukos įvertį (apie skirtingą traukos įvertį kolokacijose rašyta trečiajame šios dalies skyriuje).

Kolokacijų žodynai, kaip ir kiti žodynai, gali būti leidžiami popieriniu pavidalu, bet dabar vis dažniau žodynai leidžiami:

a) dviem pavidalais – kaip knyga (el. knyga) ir kaip elektroninis žodynas, pvz.:

- *Oxford Collocation Dictionary for Students of English* (2002) ir <https://www.freecollocation.com/>;

- *Feste Wortverbindungen des Deutschen: Kollokationenwörterbuch für den Alltag* (2014) ir <https://kollokationenwoerterbuch.ch/web/>,

b) tik kaip elektroninis žodynas arba

c) tik kaip leksinė duomenų bazė internete.

Tokios leksinės duomenų bazės, pvz., ispanų kalbos kolokacijų žodynas *DiCE*, gali turėti kalbų mokymui itin naudingų funkcijų (pvz., prie kolokacijos nurodytas mokymosi lygis; galima ieškoti kolokacijos pagal abu jos žodžius; vartotojas gali ieškoti kolokacijos pagal reikšmę, nes šiame žodyne pritaikytas leksinių funkcijų metodas, plačiau García-Salido et al. 2019). Pasak A. Orlandi (2016: 58), dabar svarbu pasiūlyti vartotojams ir tokių kolokacijų žodynų, kur būtų sąsajų su tekstynu (pvz., pasižiūrėti kolokacijos vartojimo pavyzdžių).

4.9 UŽDUOTIS. Hill (2000: 100) pasiūlė žodžių junglumo lavinimo pratimų, kuriuos vadina „Rask geresnį žodį“: mokiniai, naudodamiesi kolokacijų žodynu, turi rasti tinkamesnių būdų anglų kalba pasakyti: *a new idea, a silly idea, a very interesting idea, an unusual idea, a nice idea, a very good idea*. Galimi variantai čia galėtų būti: *innovative, ridiculous, striking, bizarre, bright, imaginative*.

Panašią užduotį parengėme ir lietuvių kalbai. Šiai užduočiai atlikti jums prireiks kolokacijų žodyno arba leksinės duomenų bazės **PASTOVU**, kur galėtumėte pasitikrinti dėl galimų alternatyvų. PASTOVU duomenų bazėje tiks paprastoji paieška:

Lietuvių kalbos pastovieji žodžių junginiai

Mokomoji priemonė
 Paieška duomenų bazėje
 Atpažintuvas
 Resursai

Paprastoji paieška
 Išplestinė paieška
 Apie paiešką

Paieška

Ieškomas žodis (junginys)

☐ Tikslī forma

Ieškoti

Užduotis padės suprasti, kad, nors kartais ir galime tą pačią mintį perteikti pavartodami plataus junglumo žodį, pvz., *didelis pokytis*, bet mūsų kalba bus įvairesnė ir artimesnė gimtakalbių kalbai, jeigu žinosime šiai minčiai perteikti skirtas AK su retesniais būdvardžiais (pvz., *žymus pokytis*).

4.9.1. Parinkite būdvardžių su daiktavardžiu *klausimas*, kad galėtumėte įvardyti:

- klausimas, kuris rūpi ilgą laiką:
- klausimas, apie kurį vengiama kalbėti:
- klausimas, kuris yra svarbiausias:
- klausimas, kuriam turi būti teikiama pirmenybė:
- klausimas, kuris kelia susidomėjimą:
- klausimas, kuriuo norima paveikti pašnekovą:
- klausimas, kuris yra sudėtingas:
- klausimas, kuris dar neišspręstas:
- klausimas, kuris yra aktualus:
- klausimas apie pinigus:

4.9.2. Parinkite veiksmažodžių su daiktavardžiu *klausimas*, kad galėtumėte įvardyti:

- pasakyti klausimą:
- analizuoti klausimą:
- klausimas labai domina:
- užduoti iš karto labai daug klausimų:

4.9.3. Parinkite būdvardžių su daiktavardžiu *santykiai*, kad galėtumėte įvardyti:

- santykiai yra stiprūs:
- santykiai yra nelabai geri:
- santykiuose daug įtampos ir sunkumų:

4.9.4. Parinkite būdvardžių (arba būdvardiškai vartojamų dalyvių) su daiktavardžiu *informacija*, kad galėtumėte įvardyti:

Informacija, kuri yra naudinga:

Informacija, kuria galima pasitikėti:

Informacija, kurią galite nesunkiai gauti:

Informacija, kuri susijusi su asmeniniais dalykais (pvz., žmogaus amžiumi, ligomis):

Informacija, kuri nebūtinai atitinka faktus:

Informacija, kuri gali būti panaudota prieš asmenį:

Informacija, kurią žino tik, pavyzdžiui, tam tikros įmonės darbuotojai:

4.9.5. Parinkite veiksmažodžių su daiktavardžiu *informacija*, kad galėtumėte įvardyti:

informacija atsirado:

duoti informaciją:

informacija pasiekia vis daugiau žmonių:

elgtis taip, kad informacijos negautų kiti:

rinkti informaciją:

paskleisti tokią informaciją, kurios negalima platinti:

ŽODYNAI IR KOLOKACIJŲ MOKYMASIS

Nemažai domėtasi, **kiek žodynai naudingi mokantis kolokacijų** (tyrimų apžvalgą apie mokomuosius žodynus galima rasti Laufer (2011: 32–35). B. Laufer (2011: 32) teigia, kad iš gerų mokomųjų žodynų gali būti daug naudos mokantis kolokacijų, ypač atliekant rašymo užduotis, bet svarbios trys sąlygos: žodynuose turi būti pateikiamos dažnos kolokacijos ir pateikiamos taip, kad būtų lengvai ir greitai randamos; mokiniai turi pasitikrinti kolokacijų tinkamumą žodyne prieš jas vartodami; mokiniai turi prisiminti ir vartoti taisyklingas kolokacijas ir vėliau, atlikę užduotį.

B. Laufer (2011) atliko tyrimą su studentais, kurie mokėsi anglų kalbos kaip svietimosios (jų gimtoji kalba buvo hebrajų): sakiniuose su 30 kolokacijų (*raise a question, provide a solution, express feelings* ir pan.) buvo pateikti tik kolokacijų daiktavardžiai, o veiksmažodžius studentai turėjo parinkti – pirmiausia nesinaudodami jokiais žodynais, o vėliau – su dviem dvikalbiais ir dviem vienakalbiais žodynais. Po darbo su žodynais studentai teigė radę 80 procentų kolokacijų. Įdomu, kad studentai dažnai neieškojo kolokacijų žodynuose, nes nemanė, kad jų nežino (antroje tyrimo dalyje, atlikdami apklausą, studentai nurodė, kad „žinojau atsakymą be žodyno“). Tai vienas iš paaiškinimų, kodėl, pavyzdžiui, kituose tyrimuose (Nesselhauf 2005) nustatyta, kad studentų grupė, turėjusi prieigą prie žodynų, ir studentų grupė, neturėjusi galimybės naudotis žodynais, padarė tas pačias kolokacijų klaidas. (Dar vienas galimas paaiškinimas – žodynuose tų kolokacijų tiesiog nepateikta.)

Pasižiūrėjus, kas Laufer (2011) tyrime lėmė žodyne netikrų kolokacijų klaidas, išryškėjo trys priežastys: a) kolokacijai tinkamą veiksmažodį studentai keitė kitu, bendresnės reikšmės, dažnu veiksmažodžiu, pvz., *put, do, have, give, get* (*Most people *do (=set) their goals at the beginning of each year*); b) studentai parinko anglų kalbos veiksmažodį pažodžiui išvertę iš gimtosios hebrajų kalbos (*People need to *do (=take) action if they want to reach their goals*); c) studentams trūko žinių, kas yra kolokacijos, arba žinių, kaip rasti kolokacijas žodyne. Taigi studentai pakliuvo į spąstus dėl „apgaulingos žodžių dermės“: jiems atrodė, kad jų parinkti žodžiai dera tarpusavyje, nes arba tokie žodžių junginiai yra jų gimtojoje kalboje, arba jie rinkosi anglų kalbos veiksmažodį, kuris dera su labai daug daiktavardžių (ir yra vartojamas su labai daug daiktavardžių), arba dėl to, kad pagal savo reikšmę tas veiksmažodis tinka prie nurodyto daiktavardžio (Laufer 2011: 44).

Chen (2017) tyrime buvo analizuota, kaip kinai studentai, naudodamiesi elektroniniu žodynu *Oxford Advanced Learner's English-Chinese Dictionary*, gebėjo rasti tinkamas anglų kalbos veiksmažodžio ir daiktavardžio kolokacijas. Studentų paieškos žodyne veiksmai buvo fiksuojami automatiškai (kiek kartų tikrino, kokius žodžius tikrino ir pan.). Buvo galima matyti labai nevienodus studentų gebėjimus naudotis žodynais: kai kurie nesuprato, kad galima naudotis nuorodomis, kai kuriems buvo sunku orientuotis tarp skirtingų žodžių reikšmių ar pritrūkdavo kantrybės nueiti iki straipsnio pabaigos, jeigu reikalinga informacija buvo pateikta labai ilgo žodžio aprašo gale. Kaip ir B. Laufer (2011) tyrime, čia taip pat nustatyta, kad po savaitės studentai jau negalėjo prisiminti daugumos žodyne rastų kolokacijų, o žodyno patikrų kiekis (kiek kartų žiūrėta į žodyną) neturėjo jokios įtakos gebėjimams vartoti (angl. *production*) ir atgaminti (angl. *retention*) išmoktas kolokacijas. Vadinas, daro išvadą Laufer (2011: 45), svarbi užduotis mokytojams – taikyti specialius mokymo metodus, kad būtų sumažinta tikimybė greitai užmiršti išmoktas kolokacijas.

Patarimas – mokydami kolokacijų, mokiniai galėtų patys kaupti savo kolokacijų duomenų bazę: parašę tekstą, gali išsirinkti iš jo tuos žodžių junginius, kuriuos laiko kolokacijomis, tada patikrinti, ar jos tinkamos (tam tiks ir šiame skyriuje pristatyti žodynai, leksinės duomenų bazės), ištaisyti klaidas, jeigu jų bus, ir išsisaugoti tą kolokaciją savo kolokacijų duomenų bazėje, kad prireikus išmoktas kolokacijas vėl galėtų pavartoti tinkamose situacijose.

5. ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ SANDAROS IR VARTOSENOS YPATYBĖS

TERMINAI

Antraštinė žodžio forma / lema (angl. *lemma*)
Žodžio forma / Kaitybinė forma (angl. *word form*)
Linksnis (angl. *case*)
Pagrindinis kolokacijos dėmuo (angl. *head of the phrase*)
Leksinė analitinė konstrukcija (angl. *light verb construction*)
Leksinė semantinė grupė (angl. *semantic group*)
Rėminės kolokacijos (angl. *collocational frames*)
Kolokacijų variantai (angl. *collocational variability*)

Šiame skyriuje pateikiame užduočių, kurios skirtos susipažinti su AK struktūros ir formų įvairove, vartosenos ypatybėmis. Norime priminti, kad šios kolokacijos nustatytos DELFI.lt tekстыne ir atspindi publicistikos tekstuose vartojamas AK. Vadinas, norint sužinoti tų pačių AK paplitimą kituose stiliuose (arba rašytinėje lietuvių kalboje apskritai), dar reikėtų atlikti papildomų tyrimų. Tikėtina, kad, nustačius AK iš kito tekstyno (pvz., turinčio daugiau ir įvairesnio stiliaus, kalbos atmainų tekstų), gali išryškėti ir kitokių AK ypatybių.

ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ SANDARA

Kolokacijų sandara gali būti gana įvairi. Vis dėlto aišku, kad daugiausia kolokacijų sudarytos iš dviejų arba trijų žodžių, ilgesnės kolokacijos yra retesnės. Dviejų žodžių AK-ose galima pastebėti tokius modelius:

- bdv. + dkt.,
- dkt. (kilmininko linksniu) + dkt.,
- vksm. + dkt. (daiktavardis gali būti įvairiais linksniais, priklauso nuo veiksmažodžio, pvz., *pasiūlyti sprendimą ir numatyti sutartyje, žuvo vietoje*).

Dar gali būti AK, kurių struktūra prv. + bdv. (pvz., *beprotingai laimingas*), bet tokių kolokacijų PASTOVU duomenų bazėje nėra, ir dėl to čia nepateikiame pratimų su tokomis kolokacijomis.

Trižodėse kolokacijose gali būti tokie modeliai, kai būdvardis arba veiksmažodis apibūdina dvižodį pavadinimą, pvz., *žemės drebėjimas* (*stiprus žemės drebėjimas*), *pasaulio rekordas* (*pasiekti pasaulio rekordą*) arba veiksmažodis vartojamas su prielinksnine konstrukcija (*kreiptis į teismą, atleisti iš darbo*). Įdomu, kad trižodėse kolokacijose dažnai galime matyti sudėtas dvi žižodes kolokacijas, plg.: *pasiekti aukštų rezultatų* (*pasiekti rezultatų, aukštų rezultatų*), *skirti ypatingą dėmesį* (*skirti dėmesį, ypatingą dėmesį*).

5.1 UŽDUOTIS. AK, kurių struktūra vksm. + dkt., gali būti gana įvairios, nes daiktavardžio linksnis priklauso nuo veiksmažodžio. **PASTOVU** duomenų bazėje išbandykite išplėstinę paiešką.

1. Pasirinkite ieškoti dvižodės kolokacijos (jums prireiks dviejų žodžių kortelių).
2. Pirmojo žodžio kortelėje nurodykite: kalbos dalis – veiksmažodis, pažymėkite varnelę prie „pagrindinis dėmuo“, vieta junginyje – pirmas žodis.
3. Antrojo žodžio kortelėje nurodykite: kalbos dalis – daiktavardis.
4. Kortelėje „Junginys“ nurodykite, kad atrinktų tik objektinius junginius (veiksmažodis juose bus pagrindinis dėmuo, o daiktavardis žymės objektą, reiškiamą įvairiais linksniais), žodžių skaičius – dvižodžiai, dažnis – daugiau negu 100 kartų. Būtinai pažymėkite, kad atrinktų tik AK.

Junginys	Žodis	Žodis
Sintaksinis ryšys (dvižodžiams)	Žodis ?	Žodis ?
Objektinis		
Žodžių skaičius	☐ Lema ? ☐ Tikslī forma ?	☐ Lema ? ☐ Tikslī forma ?
Dvižodžiai	Kalbos dalis ?	Kalbos dalis ?
	Veiksmažodis	Daiktavardis
Dažnis	☒ Pagrindinis dėmuo ?	☐ Pagrindinis dėmuo ?
> 100 kartų	Vieta junginyje ?	Vieta junginyje ?
	☒ 1 ☐ 2 ☐ 3	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3
Arbitralusis ?	Atstatyti	Atstatyti
Taip		
Atstatyti		

Ieškoti

Iš pateiktų duomenų pateikite pavyzdžių, kuriuose būtų tokios struktūros AK:
 vksm. + dkt. (galininku):
 vksm. + dkt. (kilmininku):
 vksm. + dkt. (naudininku):
 vksm. + dkt. (įnagininku):

Pastaba: jeigu kortelėje „Junginys“ nepažymėsite, kad ieškote tik tokių žodžių junginių, kurie pagal sintaksinį ryšį yra objektiniai junginiai, tai galite gauti ir kitokio sintaksinio ryšio junginių: jų sandara bus tokia pati (vksm. + dkt.), bet tai gali būti subjektiniai arba aplinkybiniai junginiai, pvz., *palaikyti dialogą* yra objektinis junginys, o *dialogui palaikyti* – tikslo aplinkybės. Ta pati AK su veiksmažodžiais gali atlikti skirtingas sintaksines funkcijas: atributinę, subjektinę, aplinkybinę: *didėjančis nerimas* (atributinis), *didėjančio nerimo* (atributinis), *didėjo nerimas* (subjektinis), *didėjančią nerimą* (atributinis), *didėjančiam nerimui* (atributinis), *didėja nerimas* (subjektinis), *didėjančiu nerimu* (atributinis), *didėjančiam nerimui* (subjektinis).

5.2 UŽDUOTIS. Yra labai sustabarėjusių kolokacijų, kurios vartojamos viena forma. Pateiktoje lentelėje pateikiamos kelios tokių AK grupės. Atkreipkite dėmesį, kokie daiktavardžiai ir kokiais linksniai vartojami tokiose AK, kokių veiksmazodžių formų yra tokiose AK (žr. paryškintus žodžius).

apgaulės būdu apkaltos būdu draudžiamu būdu	atliktos apklausos duomenimis atlikto tyrimo duomenimis nepatvirtintais duomenimis	įstatymo nustatyta tvarka nustatyta tvarka įprasta tvarka
realiomis sąlygomis sudėtingomis sąlygomis namų sąlygomis	bėgant laikui esant reikalui	galimas dalykas
vietos laiku	saugumo sumetimais	pastaraisiais metais
nenusakomo amžiaus darbingo amžiaus garbingo amžiaus senyvo amžiaus garbaus amžiaus	rankų darbo	ypatingo grožio
sunkios būklės prastos būklės	aukščiausio kalibro	mažo tankio
lemiamu metu	išskirtinės kokybės prastos kokybės	milžiniško populiarumo

Šios sustabarėjusios kolokacijos atlieka tam tikrą sintaksinę funkciją, pvz., vartojamos:

a) kaip įterpiniai: *Rusijos pajėgos tikisi pergalės šiaurėje, o vėliau, galimas dalykas, ir Sirijos pietuose.*

b) kaip aplinkybės, pvz., laiko aplinkybės: *Žmonės tampa artimesni bėgant laikui. Nelaimė įvyko maždaug vidurdienį vietos laiku, apie 30 km atstumu į pietryčius nuo Innsbrucko.* Būdo aplinkybės: *Jeigu prezidentė būtų atstatydinta apkaltos būdu, jis ją pavaduotų iki kitų rinkimų.*

c) Kaip sudėtiniai nederinamieji pažyminiai: *Įgavusi įgūdžių ir sukaupusi savo rankų darbo gaminių ji pradėjo dalyvauti mugėse.*

Leksinėje duomenų bazėje **PASTOVU** atlikite paiešką, kad surastumėte daugiau kolokacijų su konkrečia daiktavardžio vienaskaitos įnagininko forma *metu*. Kokių vienaformių kolokacijų radote?

Daugiau tokių kolokacijų galite rasti Rimkutės et al. (2015) straipsnyje, kuriame pateikti *Daiktavardinių frazių žodyne* užfiksuoti vienaformiai PŽJ.

LEKŠINĖS ANALITINĖS KONSTRUKCIJOS

Nemažą AK dalį sudaro **leksinės analitinės konstrukcijos**. Fleksinėse analitinėse kalbose, pvz., anglų, tokie junginiai dažni, jie vadinami *light verb constructions* arba

delexicalised verb constructions. Lietuvių kalboje jos retesnės, mažai tyrinėtos (Kovalevskaitė et al. 2020). Leksinėse analitinėse konstrukcijose sintaksiškai daiktavardį valdo veiksmazodis, bet reikšmę signalizuoja daiktavardis, nes veiksmazodis yra išblukusios reikšmės (desemantizuotas), ji išryškėja tik leksinėje analitinėje konstrukcijoje, pvz., *priimti sprendimą, atlikti analizę, vykdyti patikrinimus, daryti spaudimą*.

Lietuvių kalboje tipiški tokių konstrukcijų veiksmazodžiai yra: *(į)vykdyti* (*vykdyti tyrimą, įvykdyti nusikaltimą*), *atlikti* (*atlikti analizę*), *(pa)daryti* (*padaryti poveikį, daryti spaudimą*). Kiti veiksmazodžiai retesni (*suteikti, pateikti, surengti, imtis, priimti, patirti*) (daugiau pavyzdžių rasite Kovalevskaitė et al. 2020, 2-oje lentelėje). Dauguma leksinės analitinės konstrukcijos sudarančių daiktavardžių turi priesagas *-imas* ir *-ymas*. Tokių leksinių analitinių konstrukcijų veiksmazodžiai daug tyrinėti anglų kalboje. Altenberg et al. (2001) tyrimas rodo, kad net ir pažengusiems mokiniams, besimokantiems anglų kalbos, kyla keblumų, kaip taisyklingai vartoti veiksmazodį *make*, kokie yra jam būdingi PŽJ. Palyginus, kaip dažnų anglų kalbos veiksmazodžių (*have, do, make ir take*) kolokacijas vartoja gimtakalbiai ir lietuviai, paaiškėjo, kad lietuviai vartoja mažiau kolokacijų, bet tas pačias vartoja dažniau (daugiau tyrimo išvadų žr. Juknevičienė (2008).

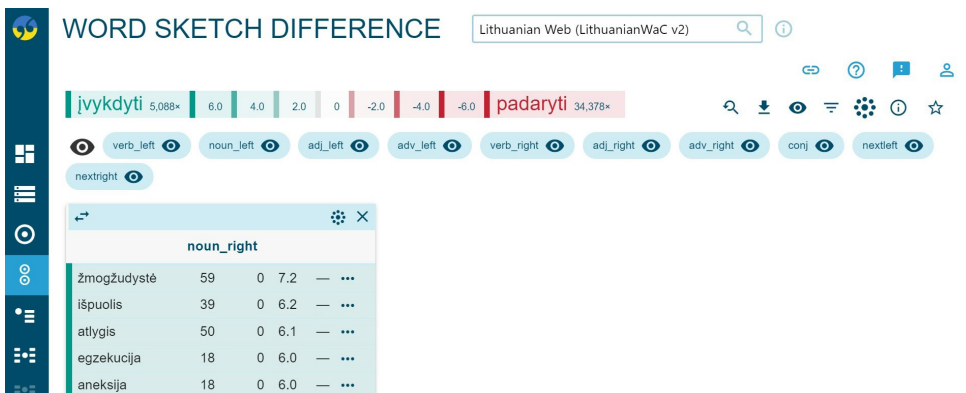

5.3 UŽDUOTIS. Patikrinkime Walker (2008: 306) mintį: „Although it is not totally predictable and rulegoverned, the evidence clearly supports the conclusion that much of the collocational process is motivated.“

Ši užduotis skirta tam, kad patyrinėtumėte, ar galima pastebėti kokių dėsningumų, su kokiais žodžiais kuris veiksmazodis yra vartojamas: *vykdyti, daryti, atlikti*. Pirmiausia paanalizuokite pirmosios poros vartosenos duomenis (dažniausias kolokacijas), užsirašykite, kokias tendencijas pastebėjote, tada tą patį padarykite su antrąja pora. Šią užduotį gali daryti dvi grupės (tada pirmoji gali analizuoti pirmą, antroji – antrą porą), pristatyti tyrimo rezultatus ir aptarti kartu su mokytoju.

5.3.1. Palyginkite pirmąją porą:

ĮVYKDYTI, PADARYTI

Duomenims sukaupti naudojome tekstyno analizės įrangą *WordSketch*, įrankiu *Word Sketch Difference* iš internetinių tekstų tekstyno *Lithuanian WaC v2* (50 mln. žodžių) automatiškai nustatėme dviejų tiriamų veiksmažodžių kolokatus. Pagal dešinėje esančius kolokatus daiktavardžius (kortelė *noun_right*) galime matyti, su kokių reikšmių daiktavardžiais dažnai yra vartojamas *įvykdyti* (žalia zona), kelis daiktavardžius, su kuriais jungiasi abu – ir *įvykdyti*, ir *padaryti* (blankioji vidurio zona), ir tuos daiktavardžius, kurie vartojami su *padaryti* (raudona zona). Skaiciai prie kolokatų žymi: pirmasis skaičius – pirmojo veiksmažodžio kolokato dažnis, antrasis skaičius – antrojo veiksmažodžio kolokato dažnis, trečiasis skaičius – pirmojo veiksmažodžio kolokacijų traukos įvertis, ketvirtasis skaičius – antrojo veiksmažodžio kolokacijų traukos įvertis.

žmogžudystė	59	0	7.2	—	...	nuolaida	0	58	—	5.4	...
išpuolis	39	0	6.2	—	...	nusižengimas	0	50	—	5.5	...
atlygis	50	0	6.1	—	...	nuotrauka	0	175	—	5.5	...
egzekucija	18	0	6.0	—	...	pertrauka	0	72	—	5.6	...
aneksija	18	0	6.0	—	...	karjera	0	108	—	5.6	...
teroras	31	0	6.0	—	...	stojimas	0	59	—	5.7	...
normatyvas	14	0	5.7	—	...	skriauda	0	59	—	5.8	...
apvaizda	19	0	5.7	—	...	pakeitimas	0	159	—	5.8	...
prievolė	38	0	5.7	—	...	įtaka	0	319	—	6.0	...
pažadas	34	0	5.6	—	...	nuostolis	0	216	—	6.5	...
nuosprendis	24	0	5.4	—	...	atradimas	0	163	—	6.7	...
užpuolimas	14	0	5.2	—	...	įspūdis	0	305	—	6.8	...
žudynės	19	0	5.2	—	...	pažanga	0	261	—	7.1	...
pasikėsėjimas	10	0	5.1	—	...	klaida	0	885	—	8.0	...
užgrobimas	8	0	5.0	—	...	išvada	0	1,026	—	8.2	...
sprogdinimas	8	0	5.0	—	...	žala	0	1,155	—	8.8	...
užduotis	106	10	5.7	1.9	...						
bausmė	81	9	5.9	2.1	...						
perversmas	101	35	7.5	4.8	...						
reforma	165	40	6.2	3.8	...						
nusikaltimas	173	425	6.4	7.2	...						
veika	11	94	4.2	6.2	...						
pažeidimas	26	217	3.8	6.4	...						
direktiva	16	361	1.9	6.2	...						
reglamentas	11	359	1.9	6.6	...						

5.3.2. Palyginkite tekstyno duomenis apie antrąją porą:

ATLIKTI, PADARYTI

	noun_right										
funkcija	1,159	0	8.1	—	...	testas	179	8	6.4	2.4	...
patikrinimas	625	0	8.0	—	...	bausmė	172	9	6.0	2.1	...
vaidmuo	826	0	7.7	—	...	praktika	177	10	5.6	1.7	...
auditas	212	0	6.7	—	...	operacija	555	32	7.2	3.3	...
pareigos	415	0	6.7	—	...	bandymas	331	18	6.9	3.0	...
apeiga	194	0	6.5	—	...	apklausa	385	21	7.3	3.5	...
įvertinimas	192	0	6.1	—	...	skaičiavimas	125	8	5.9	2.4	...
tyrimas	3,418	61	8.6	2.9	...	analizė	348	29	6.9	3.6	...
užduotis	582	10	7.4	1.9	...	veiksmas	931	91	6.9	3.7	...
pareiga	212	8	6.2	1.8	...	pratimas	206	17	6.6	3.5	...
vertinimas	289	14	6.3	2.2	...	darbas	2,781	400	6.5	3.8	...
procedūra	292	15	6.2	2.2	...	judesys	132	15	5.9	3.2	...
						eksperimentas	278	40	6.9	4.6	...
						remontas	116	20	5.7	3.7	...

krata	78	28	5.5	4.7	...
poveikis	136	135	4.8	5.0	...
šuo	37	35	4.4	4.9	...
pakeitimas	135	159	5.3	5.8	...
pataisa	18	41	3.0	4.7	...
direktyva	78	361	3.8	6.2	...
geras	14	88	1.8	4.6	...
veika	14	94	2.9	6.2	...
reglamentas	41	359	3.2	6.6	...
nuodėmė	9	70	1.9	5.3	...
nusikaltimas	32	425	3.2	7.2	...
nuotrauka	12	175	1.4	5.5	...
išvada	67	1,026	4.0	8.2	...
pazeidimas	11	217	1.8	6.4	...
pažanga	10	261	2.0	7.1	...
įtaka	9	319	0.7	6.0	...
klauda	18	885	2.2	8.0	...

žala	11	1,155	1.8	8.8	...
kopija	0	43	—	4.7	...
perversmas	0	35	—	4.8	...
prielaida	0	57	—	4.9	...
laureatas	0	37	—	4.9	...
avarija	0	46	—	5.0	...
pauzė	0	36	—	5.1	...
išimtis	0	64	—	5.1	...
Nobelis	0	42	—	5.1	...
galas	0	102	—	5.2	...
stebuklas	0	68	—	5.2	...
nuolaida	0	58	—	5.4	...
nusižengimas	0	50	—	5.5	...
pertrauka	0	72	—	5.6	...
karjera	0	108	—	5.6	...
stojimas	0	59	—	5.7	...
skriauda	0	59	—	5.8	...
nuostolis	0	216	—	6.5	...
atradimas	0	163	—	6.7	...
įspūdis	0	305	—	6.8	...

5.4 UŽDUOTIS. Ketvirtajame skyriuje pristatyta leksinė duomenų bazė *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas*. Dažnų žodžių aprašuose čia pateikiami vartosenos modeliai, kuriuose leksiniame lygmenyje (violetinis) nurodomos kolokacijos, o semantiniame lygmenyje (rausvas) – semantinės grupės, į kurias kolokacijos įeina. Peržiūrėkite leksikone pateiktus vartosenos modelius prie veiksmazodžio *atlikti*, kuris, kaip jau žinote, dažnai vartojamas leksinėse analitinėse konstrukcijose:

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS			
1 REIKSMĖ			
1.1 modelis:			
[Sub] [ATLIKTI] [Pred+ATLIKTI] [part] [Adv] [Obj_acc] [Obj_dat] [su Obj_ins]			
Sub	asmuo	jis, aš	
	daiktas		
ATLIKTI	Pred	ATLIKTI	
Pred+ATLIKTI	modalinis+V	reikėti, turėti, galėti, norėti, leisti+ATLIKTI	
part	pabrėžiamoji	jau	
Adv	būdas		
	laikas	šiuo metu	
Obj_acc	veiksmas	darbas, namų darbas, tyrimas, karo tarnyba, skrodimas, praktika, apeigos, procedūra, operacija, re	
	abstraktas	viskas, užduotis, funkcija, vaidmuo	
Obj_dat	asmuo		
su Obj_ins	asmuo		

Galite palyginti savo tyrimo metu (žr. 5.3 užduotį) nustatytas šio žodžio kolokatų semantines grupes ir tas, kurios užfiksuotos leksikone, kuris parengtas remiantis nedideliu *Mokomuoju tekstynu*. Kokia informacija apie *atlikti* junglumą sutampa; ar leksikone pateikta tokių kolokatų, kurių nenustatėte savo tyrime?

ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ VARTOSENOS YPATYBĖS

5.5 UŽDUOTIS. Kartais iš kelių ar keliolikos kolokacijų galima sudaryti vieną kolokaciją su kintamaisiais elementais, dar kitaip vadinamą rėmine kolokacija (Marcinkevičienė 2010). Patyrinėkite dvi kolokacijų grupes, pateiktas lentelėje: tai AK su *tikras* ir AK su *reikalas*. Ar pastebite kokių nors dėšningumų, su kokių semantinių grupių daiktavardžiais sudaro kolokacijas du analizuojami žodžiai?

TIKRAS + (kokios semantinės grupės daiktavardžiai?)

tikras atradimas; tikras ažiotžas; tikras blogis; tikra bėda; tikras daiktas; tikra drama; tikras draugas; tikra draugė; tikra gėda; tikras išgyvenimas; tikras iššūkis; tikras jausmas; tikra katastrofa; tikra kovotoja; tikras kovotojas; tikra laimė; tikras lyderis; tikras malonumas; tikras menas; tikras mokslas; tikras mūsų; tikras netikėtumas; tikras nuotykis; tikra pergalė; tikra prabanga; tikras siaubas; tikras siurprizas; tikras skandalas; tikra staigmena; tikras stebuklas; tikra sumaištis; tikra svajonė; tikra sėkmė; tikras talentas; tikras vargas; tikra vertybė; tikras įkvėpimas; tikras šokas; tikra šventė; tikra žvaigždė

(kokios semantinės grupės daiktavardžiai?) + REIKALAS

garbės reikalas; prestižo reikalas; principo reikalas; sąžinės reikalas; skonio reikalas

5.6 UŽDUOTIS. Atliekant žodžio analizę tekстыne, išryškėja jam būdingas kontekstas.

Jūsų užduotis: patvirtinkite arba paneikite hipotezę, kad su *kilti* dažniausiai vartojami neigiamus reiškinius žymintys daiktavardžiai (*kyla problemos, sunkumai* ir pan.).

Čia pateikiame kolokacijas, nustatytas veiksmažodžiui *kilti* panaudojus *Lithuanian WaC v2* tekstyną ir įrangą *SketchEngine*, ir pasirinkus įvertį *LogDice* (*kilti* pavartotas tekстыne įvairiomis formomis 22 tūkst. kartų).

CONCORDANCE

Lithuanian Web (LithuanianWaC v2)

lemma *kilti* • 22,344
351.07 per million tokens • 0.035%

COLLOCATIONS

BASIC ADVANCED ABOUT

Attribute ?
word

Range ?
-5 -4 -3 -2 -1 KWIC 1 2 3 4 5

☐ Custom range

Show functions ?

- ☐ T-score
- ☐ MI
- ☐ MI3
- ☐ log likelihood
- ☐ min. sensitivity
- ☒ logDice
- ☐ MI.log_f

Minimum frequency in corpus ?
5

Minimum frequency in given range ?
3

☒ Single column ?

GO

Iš gautų duomenų čia pateikiami kolokatai pirmose 100 pozicijų (*LogDice* įvertis nuo 10,4 iki 4,55). Peržiūrėkite tik daiktavardžius ir nustatykite, su kokiais daiktavardžiais dažniau vartojamas *kilti*: ar su neigiamus reiškinius žyminčiais daiktavardžiais, ar su teigiamais, ar su neutraliais?

Pastaba: jeigu žodis vartojamas daugiau negu viena reikšme, kai kurie kolokatai gali netikti tikrinant hipotezę, juos reikia atmesti. Pavyzdžiui, 51 pozicijoje galite matyti daiktavardį *kainos*, kolokacija *kyla kainos* susijusi su visai kita *kilti* reikšme (*didėja kainos*), o mūsų hipotezei patikrinti svarbūs tik tie daiktavardžiai, kurie vartojami su *kilti*, kai jis reiškia „atsiranda“ (plg. *kyla baimė, sunkumai, karas* – atsiranda baimė, sunkumai, karas).

Dėmesio: daiktavardžių galite rasti ne tik vardininko forma, bet ir kilmininko (*Stovykloje tarp tautinių grupių kilo nesutarimų.*) ar naudininko – tokios formos prireikia dėl to, kad sakinyje pats veiksmažodis būna pavartotas padalyvio forma (ji labai tipiška šiam žodžiui), pvz.: *Kilus abejonėms galima perskaičiuoti balsus.*

Kai padarysite savo apibendrinimus, pasižiūrėkite, ar naudotame tekстыne nustatyti junglumo dėsningumai sutampa su AK, užfiksuotomis **PASTOVU** duomenų bazėje su veiksmažodžiu *kilti*. Kartais skirtinguose tekstynuose gali išryškėti kiek skirtingos kolokacijos. Jeigu išryškėja ta pati tendencija – tai rimtas pagrindas teigti, kad pastebėti dėsningumai yra reikšmingi.

Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓
1 ☐ klausimas	1,323	9,511	10.41 ...
2 ☐ iš	3,394	238,663	8.74 ...
3 ☐ mintis	340	6,942	8.57 ...
4 ☐ noras	217	3,243	8.12 ...
5 ☐ pavojus	207	2,244	8.11 ...
6 ☐ abejonių	186	1,972	7.97 ...
7 ☐ grėsmė	169	1,242	7.88 ...
8 ☐ aukštyn	156	1,479	7.75 ...
9 ☐ problemų	181	8,311	7.60 ...
10 ☐ dėl	655	93,442	7.53 ...
11 ☐ klausimų	134	4,059	7.38 ...
12 ☐ įtarimas	97	201	7.14 ...
13 ☐ gaisras	90	368	7.02 ...
14 ☐ idėja	101	4,004	6.97 ...
15 ☐ problemas	104	5,517	6.93 ...
16 ☐ karjeros	85	1,821	6.85 ...
17 ☐ konfliktas	74	1,268	6.68 ...
18 ☐ įtarimų	67	420	6.59 ...
19 ☐ dėl to	107	15,377	6.54 ...
20 ☐ natūralus	66	1,023	6.53 ...

Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓
21 ☐ sunkumų	66	1,632	6.50 ...
22 ☐ klausimai	70	3,355	6.48 ...
23 ☐ gaisrai	59	88	6.43 ...
24 ☐ skandalas	59	487	6.40 ...
25 ☐ minčių	61	2,836	6.31 ...
26 ☐ pagunda	52	180	6.24 ...
27 ☐ ginčas	50	408	6.17 ...
28 ☐ karas	57	4,347	6.13 ...
29 ☐ didelis	62	6,951	6.12 ...
30 ☐ konfliktai	41	831	5.86 ...
31 ☐ didžiulis	42	1,439	5.85 ...
32 ☐ daug	143	58,703	5.85 ...
33 ☐ nuo	256	136,529	5.72 ...
34 ☐ daugybė	40	3,775	5.65 ...
35 ☐ nemažai	45	7,368	5.63 ...
36 ☐ problemas	42	5,581	5.62 ...
37 ☐ įvairių	49	10,375	5.62 ...
38 ☐ ginčui	33	81	5.59 ...
39 ☐ pavojui	33	207	5.58 ...
40 ☐ diskusijos	35	1,705	5.58 ...

Collocations					Collocations				
CHANGE CRITERIA					BACK TO CONCORDANCE				
Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓		Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓	
41 ☐ abejonės	35	1,778	5.57	...	51 ☐ nauja	36	5,688	5.40	...
42 ☐ nesutarimų	32	453	5.52	...	52 ☐ kainos	37	6,541	5.39	...
43 ☐ vis	66	24,811	5.52	...	53 ☐ naftos	32	3,554	5.34	...
44 ☐ panika	31	201	5.49	...	54 ☐ konfliktui	27	163	5.30	...
45 ☐ rimtų	32	1,101	5.48	...	55 ☐ neaiškumų	27	233	5.29	...
46 ☐ toks	61	22,439	5.48	...	56 ☐ rizika	29	1,909	5.29	...
47 ☐ klausimus	39	6,713	5.46	...	57 ☐ ginčai	27	456	5.28	...
48 ☐ nepasitenkinimas	30	391	5.43	...	58 ☐ tokia	47	17,996	5.25	...
49 ☐ konfliktų	31	1,188	5.43	...	59 ☐ triukšmas	26	534	5.22	...
50 ☐ tarp	76	36,438	5.40	...	60 ☐ didelių	29	3,779	5.18	...

Collocations					Collocations				
CHANGE CRITERIA					BACK TO CONCORDANCE				
Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓		Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓	
61 ☐ pavojų	27	2,340	5.16	...	71 ☐ neramumai	21	427	4.92	...
62 ☐ ne	176	141,675	5.14	...	72 ☐ problema	27	7,215	4.90	...
63 ☐ kokių nors	24	1,110	5.07	...	73 ☐ poreikis	22	1,852	4.90	...
64 ☐ karui	24	1,430	5.05	...	74 ☐ mintys	23	3,066	4.89	...
65 ☐ i	50	27,615	5.04	...	75 ☐ aukščiau	23	3,075	4.89	...
66 ☐ abejonėms	22	53	5.01	...	76 ☐ sumaištis	20	144	4.87	...
67 ☐ į	373	372,930	4.95	...	77 ☐ pavadinimas	23	4,428	4.82	...
68 ☐ įtampa	22	998	4.95	...	78 ☐ tuomet	28	10,403	4.81	...
69 ☐ tada	46	26,699	4.94	...	79 ☐ kokių	22	3,421	4.81	...
70 ☐ riaušės	21	135	4.94	...	80 ☐ pagrįstas	20	1,160	4.80	...

Rows per page: 20 61–80 of 874

1< < 4 / 44 > >1

Collocations					Collocations				
CHANGE CRITERIA					BACK TO CONCORDANCE				
Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓		Word	Cooccurrences ?	Candidates ?	LogDice ↓	
81 ☐ pilietinis	19	304	4.78	...	91 ☐ pyktis	18	710	4.68	...
82 ☐ keletas	22	4,026	4.77	...	92 ☐ būtinybė	18	774	4.67	...
83 ☐ būtent	28	11,611	4.76	...	93 ☐ ne tik	42	31,736	4.67	...
84 ☐ sunkumus	19	880	4.74	...	94 ☐ ginčų	18	942	4.66	...
85 ☐ maisto	28	12,173	4.73	...	95 ☐ naujų	24	9,041	4.65	...
86 ☐ diskusija	19	1,226	4.72	...	96 ☐ skandalui	17	52	4.64	...
87 ☐ naujas	24	7,480	4.72	...	97 ☐ nesutarimams	17	53	4.64	...
88 ☐ abejonė	18	156	4.71	...	98 ☐ tokie	26	12,578	4.61	...
89 ☐ nutraukus	18	189	4.71	...	99 ☐ rimtas	17	1,191	4.56	...
90 ☐ sumanymas	18	381	4.70	...	100 ☐ didelė	20	5,576	4.55	...

Rows per page: 20 81–100 of 874

1< < 5 / 44 > >1

5.7 UŽDUOTIS. Kad geriau išmoktumėte kolokacijas, reikia žinoti, kaip jas pavar-
toti, todėl svarbu mokytis kolokacijų ne kaip izoliuotų leksinių vienetų, o joms
būdingame kontekste: pvz., **PASTOVU** duomenų bazėje galime rasti kolokaciją
skaudi vieta, bet svarbu žinoti ir tai, kad kontekste ji dažnai vartojama su veiksma-
žodžiu *taikyti* ir prielinksniu *j*: *Geriausiu galima tapti pasirinkus sąžiningą kelią, –
pabrėžė sportininkė, nedviprasmiškai taikydama j skaudžią vietą.*

Peržiūrėkite iš **PASTOVU** duomenų bazės atrinktus keleto AK pavyzdžius. Už-
sirašykite informaciją, kurią svarbu įsidėmėti norint šias AK vartoti patiems, pvz.:
1) su kokiais kitų žodžių linksniais ir prielinksniais vartoti šias AK, 2) ar tarp kolo-
kacijos žodžių gali įsiterpti kitų žodžių, 3) ar kolokacijoje gali keistis žodžių tvarka.
Sakinuose paryškinti žodžiai yra sufleris.

AK	PAVYZDYS	SVARBU ĮSIDĖMĖTI
Esminis skirtumas	Tarp šių nusikaltimų yra esminis skirtumas.	
Sutelkti dėmesį	Palikite problemas ramybėje ir sutelkite dėmesį j sprendimų paiešką.	
Priimti sprendimą	Šio vadovaujančio karininko žodis yra itin svarus priimant sprendimus dėl NATO narių gynybos. Dar nėra informacijos, kada arbitražas posėdžiaus ar priims galutinį sprendimą.	
Pasitaikė galimybė	Man tiesiog pasitaikė galimybė – pavyko rasti tinkamas patalpas, ten ir įrengiau sporto klubą.	
Gaišti laiką	Dirbdami dažnai gaištame laiką neproduktyviai veiklai , vėliau kaltiname save.	
Atskubėti į pagalbą	Jiems į pagalbą atskuba specialiai apmokyti darbuotojai.	
Pasinaudoti galimybe	Jie pasirinko kitą kelią – pasinaudojo palankia galimybe susikrauti turtus.	
Efektyvi priemonė	Internetas yra efektyvesnė ir greitesnė priemo- nė susirasti antrąją pusę nei tradiciniai būdai.	
Įveikti atstumą	Kadangi Pietų ašigalis nebuvo pasiektas, jis išsikėlė tikslą įveikti atstumą skersai visą Antarktidą. Planuoju atstumą įveikti per 60 valandų“, – savo naujais iššūkiais su DELFI skaitytojais dalinosi Gineso rekordininkas.	
Auga pardavimai	Elektromobiliai populiarėja: auga pardavimai Lietuvoje, sparčiai vystoma infrastruktūra Latvijoje ir Estijoje. Bendrovės vasario mėn. pardavimai augo įspūdingu tempu.	

Bielinskienė et al. (2019) straipsnyje mokytojai gali rasti daugiau kolokacijų vartosenoje nustatytų ypatybių ir pagal poreikį jas aptarti su mokiniais.

Šiame straipsnyje aprašytas kol kas lietuvių lingvistų menkai analizuotas PŽJ (ypač kolokacijų) gramatinis variantiškumas. Juo laikomi skirtingi to paties PŽJ pavidalai, besiskiriantys žodžių darybos, morfologijos ir (ar) sintaksės elementais. Gramatinis variantiškumas skirstytas į darybinį, morfologinį ir sintaksinį. Iš darybinių ypatybių paminėtinas veiksmažodinių ir daiktavardinių kolokacijų priešdėlių variantiškumas: *kelti klausimą – iškelti klausimą, skusti sprendimą – apskusti sprendimą* (daugiau pavyzdžių Bielskienė et al. (2019: 101). Veiksmažodinės kolokacijos vartosenoje dažnai iš objektinio junginio virsta atributiniu, plg.: *įvesti eurą – euro įvedimas*.

Kolokacijoms labai būdingas morfologinis variantiškumas: tarp morfologinių variantų gausa išsiskiria tos pačios kolokacijos formos, iš kurių vienos pavartotos asmenuojamosios veiksmažodžio formos, o kitose – neasmenuojamosios (dažniausiai dalyviai), pvz., *rengti varžybas – rengiamos varžybos; priimti sprendimą – priimtinas sprendimas; neatidėlioti sprendimo – neatidėliotinas sprendimas*. Kai kurios kolokacijos gali būti vartojamos ir ilgosiomis, ir sutrumpėjusiomis formomis: *metų pradžioje, metų pradžioj, išlikti atmintyje, išlikti atminty*.

Veiksmažodinėse kolokacijose gali varijuoti ir linksniai, pvz.: *gauti naudą, gauti naudos; pasiskirstyti darbus, pasiskirstyti darbai*. Žodžių tvarkos kaita taip pat būdingesnė veiksmažodinėms kolokacijoms (Bielinskienė et al. (2019: 105–106).

5.8 UŽDUOTIS. Čia pateikti trys orų prognozių tekstai:

1. iš kiekvieno teksto išrinkite kolokacijas (jas galite pabraukti tekste);
2. nustatykite kiekvieno teksto kolokacijas naudodami pastoviųjų žodžių junginių atpažintuvą *Colloc*;
3. palyginkite savo ir atpažintuvo rezultatus ir, jeigu reikia, patikslinkite kolokacijas savo sąrašė;
4. pasitikrinkite atsakymą. Atsakyme pateikiamuose tekstuose kolokacijos pažymėtos žalsvai ir pateiktas bendras visų kolokacijų sąrašas.

Naktį laukia sudėtingos eismo sąlygos (tekstas iš DELFI.lt rubrikos ORAI (2016-11-29))

Didžiojoje šalies dalyje antradienio vakarą magistraliniai keliai buvo šlapi, o krašto ir didesnio eismo intensyvumo rajoniniai keliai su šlapio sniego provėžomis ir slidūs. Pasak kelininkų, slidūs šių kelių ruožai yra valomi ir barstomi. Šalyje mažesnio eismo intensyvumo rajoniniai keliai padengti privažinētu sniegu, slidūs.

Lietuvos automobilių kelių direkcija įspėja vairuotojus, kad naktį eismo sąlygos sunkins snygis ir plikledis. Hidrometeorologijos tarnybos duomenimis, naktį didžiojoje šalies dalyje numatomas snygis, vakariniuose šalies rajonuose pereinantis į šlapdrią, taip pat čia galima silpna liūndra.

Daug kur formosis plikledis.

Vėjas vakarų, 7-12 m/s, vietomis gūsiai iki 18 m/s.

Oro temperatūra nuo 3 iki 8 laipsnių šalčio, pajūryje apie 0 laipsnių.

Sinoptikė: kitą savaitę sugrįš žiema – sulauksime sniego, naktimis kandžiosis šaltukas (tekstas iš LRT.lt portalo, 2022-03-24)

Artimiausią, **penktadienio**, naktį prognozuojama giedra. Be kritulių. Kai kur formosis rūkas. Pūs vakarinių kryptų, 2–7 m/s, vėjas. Žemiausia oro temperatūra bus nuo 0 laipsnių iki 5 laipsnių šaltio, tik pajūryje išsilaikys apie 1 laipsnį šilumos. Dieną mažai debesuota, be kritulių. Pūs vakarų, pietvakarių, 7–12 m/s, vėjas. Aukščiausia oro temperatūra bus 11 iki 16, o pajūryje tik 6–8 laipsniai šilumos.

Šeštadienio dieną vietomis, daugiausia rytinėje šalies pusėje, numatomas trumpas lietus. Pūs pietvakarių, vakarų, pereinantis į šiaurės vakarų vėjas, kurio gūsiai naktį vietomis, dieną daugelyje rajonų sieks 15–20 m/s, dienos metu kai kur sustiprės net iki 23 m/s. Oro temperatūra naktį bus nuo 1 iki 5, o dieną – nuo 6 iki 11 laipsnių šilumos. „Šeštadienio diena bus ta diena, kuomet jau pajusime, kad keičiasi orai, – tikina sinoptikė. – Visų pirma stiprės vėjas ir vietomis palynos.“

Paskutinę šios savaitės naktį, **sekmadienį**, žymesnių kritulių nenumatoma. Pūs šiaurės vakarų, vakarų vėjas, kurio gūsiai naktį daug kur sieks 15–20 m/s, o dieną vėjas pasisuks iš pietvakarių ir aprims. Oro temperatūra naktį bus nuo 0 laipsnių iki 5 laipsnių šaltio, o dieną – nuo 2 iki 7 laipsnių šilumos.

Sinoptikai perspėja – orai bus saulėti ir šilti, tačiau lietaus metu teks pasisaugoti sustiprėjusio vėjo (tekstas iš LRT.lt portalo, 2021-07-02)

Penktadienį žemo slėgio sritis, esanti piečiau Lietuvos, nesitrauks, todėl didesnis debesuotumas numatomas pietvakarinėje šalies dalyje, šiaurės rytiniai rajonai džiaugs giedresniais orais, ten netruks saulės.

Vietomis nepavyks išvengti trumpo lietaus, mažesnio intensyvumo lietus gali pasirodyti ir šiaurinėje šalies dalyje, tačiau stipresnės liūtys, lydimos perkūnijos, labiau tikėtinos pietiniuose rajonuose. Vietomis per perkūniją reiks pasisaugoti sustiprėjusio vėjo iki 15–18 m/s.

Šeštadienio naktį trumpalaikis lietus gali iškristi iš besitraukiančių debesų, bet dangus giedrės. Temperatūra išliks gana gaivi – tarp 14 ir 19 laipsnių.

Šeštadienio dieną bus nepastoviai debesuota, kai kur popietę palis. Dieną nebus ypatingai karšta, temperatūra svyruos nuo 23 iki 28 laipsnių.

Sekmadienį didesnių permainų nenumatoma – trumpai palyti gali tik kai kur, vėjas bus nestiprus. Temperatūra naktį svyruos tarp 14 ir 19 laipsnių, dieną bus 23–28 laipsniai šilumos.

Praktikai pataria, kad kuo aukštesnio lygmens mokiniai, tuo daugiau darbo turi būti skiriama kolokacijų analizei (kolokacijų atradimui) tekstuose (Targońska 2018). Vienas iš būdų mokytis **kolokacijų – mokytis teminėmis grupėmis**. Mūsų naudojama medžiaga – tai kolokacijos iš DELFI.lt tekstyno, o šiame tekстыne nustatyta daug publicistikos stiliuje dažnų lietuvių kalbos kolokacijų; galime išskirti tokias temines kolokacijų grupes, kaip verslas, sportas, orai ir kt. Pavyzdžiui, gana svarbi teminė grupė yra AK, kurios vartojamos, kai reikia kreiptis pagalbos ar informacijos į medicinos, sveikatos, teismus ir kt. įstaigas: *skambinti į policiją, kviesti (iškviesti) greitąją pagalbą, pareigūnai prašo pagalbos, suteikti medicinos pagalbą, suteikti pirmąją pagalbą, paduoti į teismą, apskųsti teismo sprendimą*.

5.9 UŽDUOTIS. Skirtingiems žanrams ar skirtingų temų tekstams gali būti būdingos ir skirtingos kolokacijos. Pasirinkę *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno senąją versiją*, ištirkite, kaip skiriasi šių kolokacijų *tvirto stoto, sustabdyti narystę, sprendimui įsiteisėjus, liaudiškos priemonės, nepatvirtintais duomenimis* paplitimas skirtingose tekstyno dalyse (tai matysite iš dažnumo).

PASTOVU duomenų bazėje šios kolokacijos pateikiamos tokiomis lemomis: *tvirto stoto, sustabdyti narystę, sprendimo įsiteisėjimas, liaudiškos priemonės, nepatvirtintais duomenimis*. Tų kolokacijų, kurios vartojamos tik viena forma, pagal tą formą ir ieškokite (*tvirto stoto, nepatvirtintais duomenimis*), tačiau tų kolokacijų, kurių forma gali kisti, irgi reikės ieškoti konkrečia forma, nes *Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne* nėra galimybės ieškoti junginio pagal lemą (nenustebkite, kad atvejų nebus daug).

1) Išplėstinės paieškos laukeliuose įveskite: *tvirto stoto, sustabdyti narystę, sprendimui įsiteisėjus, liaudiškos priemonės, nepatvirtintais duomenimis*.

2) Pažymėkite, kad ieškote frazės ir kad pateiktų jums ne konkordansą, o dažnumų lentelę, kurioje galėsite matyti frazės vartojimą atskirose tekstyno dalyse (prie jų turi būti pažymėtos varnelės).

3) Apibendrinkite savo tyrimo rezultatus pasinaudodami komentare pateikta informacija.

ARBITRALIŲJŲ KOLOKACIJŲ VARIANTAI

Susidūrę su AK, dažnai turime tiksliai žinoti, kuris žodis tinka kaip kolokatas iš dviejų ar daugiau galimų, pvz.: lietuviškai sakome *stebuklą metas*, o ne *stebuklą laikas*. Bet greičiausiai pastebėjote, kad kai kurios AK gali turėti ir variantų. Pavyzdžiui, rašydami ar bendraudami lietuviškai turime pasirinkimą iš kelių AK, kai kalbame apie kainų didėjimą: *kainų augimas (kainos auga), kainų padidėjimas (kainos didėja), kainų kilimas (kainos kyla)*. Tyrėjai praktikai tokias situacijas anglų kalboje įvardija taip (McCarthy et al. 2015: 6): kai kurios kolokacijos yra labai sustabarėjusios (*strong collocations*), kai kurios – atviresnės, lankstesnės (*weak collocations*), todėl jose gali tikti daugiau žodžių ir visi jie tiks tai pačiai reikšmei perteikti, pvz.: *keep to the rules; stick to the rules*.

Vis dėlto būtinai atkreipkite dėmesį, kad viena kuri tą pačią reikšmę perteikianti AK paprastai būna dažnesnė, plg.: *aukšti mokesčiai* (dažnumas DELFI.lt tekстыne 17) ir *dideli mokesčiai* (dažnumas 153). Kitas pavyzdys: *neatsisakyti galimybės* (pavartota 18 kartų), o *neatmesti galimybės* (pavartota 1116 kartų). Pravartu įsidėmėti dažnesnę. Apylygis dažnumas rodo, kad tai tikrai konkuruojančios AK: *kamuoja klausimas* ir *kankina klausimas* – abiejų dažnumas apie 30 (pagal DELFI.lt tekstyno duomenis), bet *kankinti* yra platesnio junglumo, o *kamuoti* – siauresnio, todėl svarbiau įsidėmėti tas kolokacijas, kurios bus su *kamuoti*, kad galėtumėte geriau atskirti, kas būdinga tik *kamuoti* (žr. užduotis su sinonimais antrajame šios dalies skyriuje).

5.10 UŽDUOTIS. Naudodami **PASTOVU** duomenų bazę, pasitikrinkite, ar toliau pateiktos AK turi variantų. Pavyzdžiui, tą pačią reikšmę kaip ir kolokacija *brandus amžius* perteikia dar viena bazėje užfiksuota kolokacija *solidus amžius*. Pasižymėkite, kuris kolokacijos variantas yra dažnesnis, kuris – retesnis.

Rimtas išbandymas

Didelis krūvis

Brandus amžius

Jautrus klausimas

Tvirtas charakteris

Planuoti laiką

Užregistruoti įvykį

Skleisti informaciją

Vystyti projektą

Kelio ruožas

Patarimas: PASTOVU duomenų bazėje naudokitės išplėstine paieška, įrašykite konkrečią ieškomo žodžio formą: jeigu tikrinatė, kokia dar AK yra vartojama kaip kolokacijos *planuoti laiką* variantas, pirmojo žodžio kortelėje prie „kalbos dalis“ pasirinkite „veiksmažodis“, o antrojo žodžio kortelėje įrašykite LAIKĄ ir pažymėkite varnelę prie „tikslī forma“.

Junginys	Žodis	Žodis
Sintaksinis ryšys (dvižodžiams)	Žodis ?	Žodis ?
Nesvarbu		laiką
Žodžių skaičius	☐ Lema ? ☐ Tikslī forma ?	☐ Lema ? ☒ Tikslī forma ?
Nesvarbu	Kalbos dalis ?	Kalbos dalis ?
Dažnis	Veiksmažodis	Daiktavardis
Nesvarbu	☐ Pagrindinis dėmuo ?	☐ Pagrindinis dėmuo ?
Arbitralusis ?	Vieta junginyje ?	Vieta junginyje ?
Taip	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3
Atstatyti	Atstatyti	Atstatyti

ieškoti

Junginys	Žodis	Žodis
Sintaksinis ryšys (dvižodžiams)	Žodis ?	Žodis ?
Nesvarbu		išbandymas
Žodžių skaičius	☐ Lema ? ☐ Tikslī forma ?	☐ Lema ? ☒ Tikslī forma ?
Nesvarbu	Kalbos dalis ?	Kalbos dalis ?
Dažnis	Būdvardis	Daiktavardis
Nesvarbu	☐ Pagrindinis dėmuo ?	☐ Pagrindinis dėmuo ?
Arbitralusis ?	Vieta junginyje ?	Vieta junginyje ?
Taip	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3
Atstatyti	Atstatyti	Atstatyti

ieškoti

5.11 UŽDUOTIS. Patikrinkite **PASTOVU** duomenų bazėje, ar sakiniuose paryškintos kolokacijos yra tinkamos ar netinkamos. Kur reikia, ištaisykite kolokacijų netikslumus. Gal čia pasitaikys ir AK variantų? Pasižymėkite juos.

5.11.1. PAŽEISTI, SUGADINTI, SUTRIKDYTI

Dėl įstatymo pažeidimo Vyriausioji rinkimų komisija iš kandidatų sąrašų išbraukė 132 asmenis.

Kas ketvirtas mūsų poliklinikos pacientas turi **virškinimo sistemos sutrikimų**.

Statybos ir triukšmas **sutrikdė gyvenimą** visiems aplinkiniams gyventojams.

Dėl šių **sistemos gedimų** teko atidėti ne vieną skrydį įvairiose pasaulio šalyse.

Tiesioginė ir netiesioginė žala ES ekonomikai, kurią daro intelektinės nuosavybės ir autorių teisių pažeidimai muzikos industrijai, siekia 336 milijonų eurų.

5.11.2. PAGRINDINIS, ESMINIS, KERTINIS

Panašu, kad darbo rinkoje nėra kokio nors **pagrindinio lūžio**, populiariausios profesijos nesikeičia.

Skaitydama romaną susitapatinau su **esmine veikėja**.

Praeitais metais mokykla laimėjo **pagrindinį prizą** – susitikimą su žinomais „Lietuvos ryto“ bei „Žalgirio“ klubų krepšininkais.

Šios salotos sočios ir tinka kaip **esminis patiekalas**.

Nors **pagrindinio rėmėjo** vieta vis dar tuščia, tačiau šiuo metu vyksta derybos su keliomis įmonėmis.

Kalbame apie **kertinius dalykus**, kertines vertybes.

Šioje nominacijoje pagrindinė kova vyksta tarp dviejų **pagrindinių pretendentų**.

5.11.3. LAIKAS, METAS

Dirbau su klientais iš JAV, todėl mano **darbo metas** būdavo nuo 18 iki 4 val. ryto.
Rugsėjo mėnuo – **tinkamiausias laikas** šiai prekei įsigyti.

Matyt, pats **blogiausias metas** rimtus dalykus svarstyti prieš rinkimus.

Kalėdos – **stebuklų metas**.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Kad būtų skiriama daugiau dėmesio kolokacinei kompetencijai ugdyti, ir mokytojiui, ir mokiniui svarbios žinios apie kolokacijas. Tikimės, kad šioje dalyje pateikta informacija ir tyrimų duomenys padėjo geriau susipažinti su kolokacijomis – kuo šie PŽJ skiriasi nuo laisvųjų žodžių junginių ir kitų PŽJ, kodėl jos svarbios mokantis lietuvių (arba bet kurios kitos) kalbos, kaip negimtakalbiai kolokacijas vartoja ar (ir) kodėl jiems gana sunku kolokacijas išmokyti, kodėl kolokacijų klaidos negimtakalbių kalboje – vienos dažniausių, kokių būdų (metodų) kolokacijoms mokytis siūlo kolokacijų ir kalbos fraziškumo tyrėjai, kodėl AK yra aktualiausios mokytis.

Šioje dalyje pasiūlėme lietuvių kalbos kolokacijų mokymui(si) skirtų užduočių ir idėjų. Vadovavomės požiūriu, kad mokant(is) kolokacijų svarbios ne tik vadinamosios uždarojo tipo užduotys, kur mokiniui reikia pasirinkti tinkamą kolokaciją, įrašyti trūkstamą tinkamą kolokacijos žodį ir pan. Kolokacijų svarbu pradėti mokytis(s) nuo pat mokymosi pradžios ir nuolat jų mokytis net ir aukštesniuose kalbos lygiuose, o mokinio savarankiškumas per tą laiką turėtų nuolat augti, turėtų tobulėti mokinio savarankiško kolokacijų mokymosi kompetencijos. Todėl mokytojiui prireiks ne tik minėtų uždarojo tipo užduočių, bet ir tokių, kurios lavintų mokinio gebėjimus analizuoti kalbos (tekstynų) duomenis, rasti reikalingą informaciją apie kolokacijas kalbiniuose ištekliuose, kad būtų galima patikrinti pačiam, kaip kolokacija vartojama kalboje, ar ji tinkama ir pan. Tikimės, kad šioje priemonėje pasiūlytos užduotys bus naudingos mokytojams kaip pavyzdžiai, kuriuos jie galės pritaikyti praktikoje panaudodami mokymui aktualias kolokacijas iš kitų leksinių semantinių grupių.

Šioje dalyje pateiktose užduotyse panaudota nemažai AK iš PASTOVU duomenų bazės, taip pat naujai įtrauktų AK. Tačiau po AK tyrimo ARKOS projekte į PASTOVU duomenų bazę yra įtraukta daug daugiau AK, negu panaudota šioje mokymo priemonėje (daugiau nei 7000 naujų kolokacijų, kurios laikomos arbitraliosiomis). Taigi dabar mokymo(si) tikslams mokytojai ir mokiniai gali naudotis PASTOVU duomenų baze, kurioje yra apie 19 000 kolokacijų, maždaug pusė jų – tai mokymui(si) itin svarbios AK. Be to, visas AK, įtrauktas į PASTOVU duomenų bazę, galima rasti ir naujame *Lietuvių kalbos arbitraliųjų kolokacijų žodyne*, jis papildė 2019 m. išleistą *Lietuvių kalbos kolokacijų žodyną* (jame buvo kolokacijos tik su 97 daiktavardžiais, nebuvo nurodytos AK).

LITERATŪRA

- Altenberg B., Granger S. 2001: The grammatical and lexical patterning of MAKE in native and non-native student writing. *Applied Linguistics* 22 (2), 173–195.
- Barclay S., Schmitt N. 2019: Current perspectives on vocabulary teaching and learning. *Second Handbook of Second Language Teaching* (ed. X. Gao). Springer, 799–819.
- Barnbrook G., Mason O., Krishnamurthy R. 2013: *Collocation: Applications and Implications*. Palgrave: Macmillan.
- Benigno V., Kraif O. 2016: Core vocabulary and core collocations: combining corpus analysis and native speaker judgement to inform selection of collocations in learner dictionaries. *Defining collocation for lexicographic purposes*. Peter Lang, 237–271.
- Bielinskienė A., Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vilkaitė-Lozdienė L. 2019: Lietuvių kalbos pastoviųjų junginių gramatinis variantiškumas. *Kalbų studijos* 34, 91–110. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.34.21214>.
- Bielinskienė A., Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vilkaitė-Lozdienė L. 2017: Kolokacijų ir frazeologizmų atpažinimo kriterijai. *Kalbų studijos* 31, 83–101. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.31.18710>.
- Boers F., Lindstromberg S. 2008: How cognitive linguistics can foster effective vocabulary teaching. *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1–61.
- Boers F. 2004: Expanding learners' vocabulary through metaphor awareness: What expansion, what learners, what vocabulary? *Cognitive Linguistics, Second Language Acquisition, and Foreign Language Teaching* (eds. M. Achard, S. Niemeier). Berlin: Mouton de Gruyter, 211–232.
- Brook Antle J. 2018: *Collocations and Action Research: Learning Vocabulary Through Collocations*. New York: Bloomsbury Academic.
- Dellar H., Walkley A. 2016: *Teaching lexically: Principles and practice*. Peaslake: Delta.
- Drūlienė V. 2008: Lietuviškosios metaforikos vertikalumo matas. *Darbai ir dienos* 50, 73–90, <https://www.lituanistika.lt/content/20788>.
- Ellis N. C., Simpson-Vlach R., Römer U., Brook O'Donnel M., Wulff S. 2015: Learner corpora and formulaic language in second language acquisition. *The Cambridge Handbook of Learner Corpus Research* (eds. S. Granger, G. Gilquin, F. Meunier). CUP, 357–378.
- Eyckmans J. 2009: Toward an assessment of learners' receptive and productive syntagmatic knowledge. *Researching collocations in another language* (eds. A. Barfield, H. Gyllstad). New York: Palgrave Macmillan, 139–152.
- Gablasova D., Brezina V., McEnery T. 2017: Collocations in corpus-based language learning research: Identifying, comparing, and interpreting the evidence. *Language Learning* 67 (1), 155–179.
- García-Salido M., García M., Alonso-Ramos M. 2019: Towards a Graded Dictionary of Spanish Collocations. *Proceedings of eLex 2019*, 849–864.
- Gilmore A. 2015: Research into Practice: The influence of discourse studies on language descriptions and task design in published ELT materials. *Language Teaching* 48 (4), 506–530.
- Gładysz M. 2003: *Lexikalische Kollokationen in deutsch-polnischer Konfrontation*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gyllstad H. 2019: Measuring Knowledge of Multiword Items. *Routledge Handbook of Vocabulary Studies* (ed. S. Webb). Routledge, 387–405.
- Gouverneur C. 2008: The phraseological patterns of high-frequency verbs in advanced English for general purposes. *Phraseology in foreign language learning and teaching* (eds. F. Meunier, S. Granger), Amsterdam: John Benjamins, 223–243.
- Handl S. 2008: Essential collocations for learners of English. The role of collocational direction and weight. *Phraseology in foreign language learning and teaching* (eds. F. Meunier, S. Granger), Amsterdam: John Benjamins, 43–66.
- Hausmann F. J. 2004: „Was sind eigentlich Kollokationen?“. *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest* (ed. K. Steyer). Berlin, de Gruyter: 309–334.

- Häcki Buhofer A. 2014: *Feste Wortverbindungen des Deutschen: Kollokationenwörterbuch für den Alltag*. Tübingen: Francke.
- Heringer H.-J. 1999: *Das höchste der Gefühle. Empirische Studien zur distributiven Semantik*. Stauffenburg Verlag.
- Hill J. 2000: Revising priorities: From grammatical failure to collocational success. *Teaching collocation: Further developments in the lexical approach* (ed. M. Lewis). Hove: Language Teaching Publications, 47–69.
- Chen Y. 2017: Dictionary use for collocation production and retention: A CALL-based study dictionary. *International Journal of Lexicography* 30 (2), 225–251.
- Juknevičienė R. 2008: Collocations with High-frequency Verbs in Learner English: Lithuanian Learner vs. Native Speakers. *Kalbotyra* 59 (3), 119–127, <https://www.zurnalai.vu.lt/kalbotyra/article/view/7599/5475>.
- Konecny Ch., Autelli E. 2019: *Kollokationen Italienisch-Deutsch*. Hamburg: Buske.
- Koprowski M. 2005: Investigating the usefulness of lexical phrases in contemporary coursebooks. *ELT Journal* 59 (4), 322–332.
- Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vilkaitė-Lozdienė L. 2020: Light-Verb Constructions in Lithuanian: Identification and Classification. *Kalbų studijos* 36, 5–16: <https://kalbos.ktu.lt/index.php/KStud/article/view/22846>.
- Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vaičenonienė J. 2021: Arbitraliųjų lietuvių kalbos kolokacijų nustatymas. *Bendrinė kalba* 94, 1–37, doi.org/10.35321/bkalba.2021.94.06.
- Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Ruzaitė J. 2022: *Tekstiniai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(-si) bei tyrimams*. Mokomoji priemonė. El. leidinys, <https://doi.org/10.7220/9786094675089>.
- Laufer B., Waldman T. 2011: Verb-noun collocations in second language writing: A corpus analysis of learner's English. *Language Learning* 51(1), 647–672.
- Laufer B. 2011: The contribution of dictionary use to the production and retention of collocations in a second language. *International Journal of Lexicography*, 24(1), 29–49.
- Lewis M. 2000. *Teaching collocation: Further developments in the lexical approach*. Hove: Language Teaching Publications.
- Lewis M. 1997: *Implementing the Lexical Approach*. Hove: Language Teaching Publications.
- Littlemore J., Low G. 2006: Metaphoric Competence, Second Language Learning, and Communicative Language Ability. *Applied Linguistics* 27 (2), 268–294.
- Liu D., Zhong S. 2016: L2 vs. L1 Use of Synonymy: An Empirical Study of Synonym Use/Acquisition. *Applied Linguistics* 37 (2), 239–261.
- Marcinkevičienė R. 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, <https://www.lituanistika.lt/content/28925>.
- Marcinkevičienė R. 2001: Tradicinė frazeologija ir kiti sustabarėję kalbos vienetai. *Lituanistica* 4, 81–98, <https://www.lituanistika.lt/content/13136>.
- Marcinkevičienė R. 1999: Atminties labirintuose: kognityvinės ir tekstynų lingvistikos sąveika. *Darbai ir dienos* 10 (19), 109–124.
- Martinez R., Schmitt N. 2012: A phrasal expressions list. *Applied Linguistics* 33(3): 299–320.
- Martynska M. 2004: *Do English language learners know collocations? Investigationes Linguisticae* 11, 1–12, <https://doi.org/10.14746/il.2004.11.4>.
- McCarthy M., O'Dell F. 2005: *English Collocations in Use: Intermediate. How words work together for fluent and natural English*. Self-study and classroom use. Cambridge: Cambridge University Press.
- Müller, Th. 2011: *Aware of Collocations: Ein Unterrichtskonzept zum Erwerb von Kollokationskompetenz für Fortgeschrittene Lerner des Englischen*. Frankfurt, M.; Berlin: Lang.
- Nattinger J. R., DeCarrico J. S. 1992: *Lexical phrases and language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Nation P. 2001: *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Nesselhauf N. 2003: The Use of Collocations by Advanced Learners of English and Some Implications for Teaching. *Applied Linguistics* 24 (2), 223–242.
- Nesselhauf N. 2005: *Collocations in a Learner Corpus*. John Benjamins.
- Norkaitienė M., Šepetytė R., Šimėnaitė Z. 2010: *Mokomasis lietuvių kalbos žodynas* (antras pataisytas leidimas). Vilnius: Baltos lankos.
- Ohlrogge A. 2009: Formulaic expressions in intermediate EFL writing assessment. *Formulaic Language. Volume 2: Acquisition, Loss, Psychological Reality, and Functional Explanations* (eds. R. Corrigan, E. A. Moravcsik, H. Ouali, K. M. Wheatley). John Benjamins, 375–86.
- Omidian T., Shahriari H., Ghonsooly B. 2017: Evaluating the pedagogic value of multi-word expressions based on EFL teachers' and advanced learners' value judgement. *TESOL Journal* 8 (2), 489–511.
- Orlandi A. 2016: Monolingual collocation lexicography: state of the art and the new perspectives. In: *Defining collocation for lexicographic purposes*. Peter Lang, 19–70.
- Oxford Collocations Dictionary for Students of English* (eds. M. Deuter, J. Greenan, J. Noble, J. Phillips). Oxford: Oxford University Press, 2002 (1st edition).
- Öksüz D., Brezina V., Rebuschat P. 2021: Collocational Processing in L1 and L2: The Effects of Word Frequency, Collocational Frequency, and Association. *Language Learning* 71 (1), 55–98.
- Paquot M. 2018a: Phraseological Competence: A Missing Component in University Entrance Language Tests? Insights From a Study of EFL Learners' Use of Statistical Collocations. *Language Assessment Quarterly* 15 (1), 29–43.
- Paquot M. 2018b: Teaching Adjectives and Adverbs of Degree. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. Malden: Wiley, <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0787>.
- Peters E. 2009: Learning Collocations through Attention-Drawing Techniques: A Qualitative and Quantitative Analysis. *Researching collocations in another language* (A. Barfield, H. Gyllstad). New York: Palgrave Macmillan, 194–207.
- Reder A. 2006: *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Praesens Verlag.
- Rimkutė E., Kovalevskaitė J. 2015: Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyno vienaformiai pastovieji junginiai. *Darbai ir dienos* 64, 153–167, <https://www.lituanistika.lt/content/62794>.
- Rimkutė E. 2009: Gramatinė morfologinių samplaikų klasifikacija. *Kalbų studijos* 14, 32–38.
- Römer U. 2011: Corpus research applications in second language teaching. *Annual Review of Applied Linguistics* 31, 205–225.
- Schmitt N., Sonbul S., Vilkaitė-Lozdienė L., Macis M. 2019: Formulaic language and collocations. *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (ed. C. Chapelle). John Wiley & Sons, https://www.norbertschmitt.co.uk/_files/ugd/5f2482_cdf3178a06045eebe2ff92967e8527f.pdf.
- Selivan L. 2018: *Lexical grammar: Activities for teaching chunks and exploring patterns*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinclair J. 1991: *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Szudarski P. 2018: *Corpus linguistics for vocabulary: a guide for research*. London: Routledge.
- Targońska J. 2018: Vom Text zur Übung. Kollokationen in Lesetexten und ihre Widerspiegelung in Übungen (am Beispiel ausgewählter DaF-Lehrwerke). *Linguistik Online* 89 (2), <https://doi.org/10.13092/lo.89.4276>.
- Thornbury S. 2008: *How to teach vocabulary*. Harlow: Pearson Education.
- Vilkaitė L. 2016: Formulaic language is not all the same: comparing the frequency of idiomatic phrases, collocations, lexical bundles, and phrasal verbs. *Taikomoji kalbotyra* (8), www.taikomojikalbotyra.lt.
- Vincze O., García-Salido M., Orol A., Alonso-Ramos M. 2016: A corpus study of Spanish as a Foreign Language learners' collocation production. *Spanish Learner Corpus Research* (ed. M. Alonso Ramos). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 299–331.

- Vyatkina N. 2016: Data-driven learning of collocations: Learner performance, proficiency, and perceptions. *Language Learning and Technology* 20 (3), 159–179, https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/10125/44487/20_03_vyatkina.pdf.
- Walker C. 2008: Factors which influence the process of collocation. *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology* (eds. S. Lindstromberg, F. Boers). Berlin: De Gruyter Mouton, 291–308.
- Walker C. 2009: The Treatment of Collocation by Learners' Dictionaries, Collocational Dictionaries and Dictionaries of Business English. *International Journal of Lexicography* 22 (3), 281–299.
- Wray A. 2002: *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wray A., Fitzpatrick T. 2008: Why can't you just leave it alone? Deviations from memorized language as a gauge of native-like competence. *Phraseology in foreign language learning and teaching* (eds. F. Meunier, S. Granger), Amsterdam: John Benjamins, 123–148.

ANTRA DALIS

Kolokacijų vertimas

ĮVADAS

Besimokantiems vertėjams skirtą dalį sudaro **keturi skyriai**: pirmajame aptariami tarpkultūriniai kalbos raiškos skirtumai ir ekvivalentiškumo samprata; antrajame kolokacijos pristatomos kaip vertimo vienetas; trečiajame analizuojamos kolokacijų vertimo problemos; ketvirtajame dėmesys skiriamas kolokacijomis, kurios atspindi metaforinę raišką.

Kiekviename skyriuje pateikiami pagrindiniai terminai ir teorinė medžiaga, reikalinga atpažinti ir suprasti kolokacijas kaip vertimo reiškinių, o **trijų tipų praktinės užduotys** – apšilimo, savitiktos ir savarankiško darbo – skirtos kolokacijų vertimo įgūdžiams lavinti. Apšilimo užduotys posyrių pradžioje padės lengviau susipažinti ir įsigilinti į pristatomą temą. Interaktyvios savitiktos užduotys po teorinės apžvalgos padės įtvirtinti teoriją, pritaikyti ją atpažįstant ir verčiant kolokacijas. Prie kiekvienos interaktyvios užduoties pateikiami galimi atsakymai arba informacija, kur galima juos rasti. Trečiojo tipo užduotys skirtos savarankiškam darbui. Atsakymus galima pasitikrinti vienakalbiuose ar dvikalbiuose žodynuose, kartais atsakymai yra diskusinio pobūdžio. Taip pat kiekvieno skyriaus gale **nurodomi papildomi skaitiniai** žinioms pagilinti.

Į kolokacijas šioje dalyje žiūrima plačiąja prasme kaip į kartu vartojamus žodžių junginius, kurie gali būti dažni, reti, stilistiškai žymėti, metaforiškai; šios savybės gali susipinti ir susilieti tame pačiame junginyje, ir, ką ypač svarbu pastebėti verčiant, sutapti arba nesutapti su vertimo kalbos raiška. Anglų kalba pasirinkta kaip atraminė kalba, ji padeda iliustruoti diskusiją apie tarpkultūrinius raiškos skirtumus ir kolokacijų vertimo ypatumus, bet pratimus lengvai galima pritaikyti ir kitoms kalboms; juos galima pildyti ir redaguoti naudojant kontekstinius pavyzdžius iš atvirai prieinamų šaltinių (pvz., naudojantis atvirosios prieigos ištekliais, saugomais tarptautinės mokslinių tyrimų infrastruktūros CLARIN ERIC saugyklose)¹⁰.

Užduotyse dažniausiai prašoma versti iš anglų į lietuvių kalbą, tačiau kai kurie pavyzdžiai iliustruoja ir atvirkštinę vertimo kryptį, siekiant parodyti kolokacijų vertimo problemškumą, kai verčiama ne į gimtąją kalbą. Pavyzdžiai aptariami laikantis deskriptyviojo požiūrio, t. y. stengiamasi ne kritikuoti ar vertinti, kas yra teisinga, o kas ne, bet apibūdinti situaciją iš stebėtojo pozicijos žvelgiant į vertimus kaip į proceso, veikiamo daugelio išorinių ir vidinių veiksnių, rezultatą. Remiantis funkcinio požiūriu, stengiamasi suvokti galimas priežastis, nulėmusias vienokį ar kitokį vertimo sprendimą, parodoma, kaip, atsižvelgiant į adresatą, vertimo tikslą ir kitas aplinkybes, priklauso taikomų vertimo strategijų pagrindimas bei galutinė raiška.

¹⁰ <https://vlo.clarin.eu/?sessionId=8C8EAF286F22979CD06848802D21D85D70>

Siekiant parodyti kuo platesnį kolokacijų vertimo kontekstą ir pademonstruoti tekstų taikymo galimybes, rengiant užduotis vertimo pratyboms naudotasi šiais specialiai vertimo iš lietuvių kalbos ir į ją studijoms skirtais tekstynais (toliau, nurodydami pavyzdžių šaltinius, naudosime jų sutrumpinimus)¹¹:

- **Besimokančiųjų versti tekstynas (MUST-LT)**¹²: daugiakalbio tekstyno anglų–lietuvių kalbų porų patekstinį (42 316 žodžių lietuvių kalba) sudaro bakalauro ir magistro programų studentų, lankančių pasirenkamuosius ar privalomus vertimo bei redagavimo pagrindų kursus, tekstų vertimai:
 - Lancaster J. 2015: Pure Hawaiian. *National Geographic* (2).
 - McGiffin J. 2008: *Murder by Art*. Cambridge English Readers.
 - Donald Trump's Congress speech. 2017. *CNN*.
 - Zacharek St. 2018: Truth in the Post-Truth Era. *Time* (08 6–13), p. 99.
- **Lygiagretusis lietuvių–anglų literatūros tekstynas (LECOP)**¹³: čia sukaupiti lietuvių literatūros vertimai į anglų kalbą nuo 1990 iki 2009 m. (žodžių skaičius lietuvių k. 690 164; žodžių skaičius anglų k. 1 009 796; 95 tekstai; 43 autoriai; 39 vertėjai).
- **Lyginamasis lietuvių kalbos tekstynas (ORVELIT)**¹⁴, susidedantis iš 4 patekstinių po 1 mln. žodžių: grožinės literatūros ir mokslo populiarinimo originalių tekstų lietuvių kalba ir vertimų iš anglų į lietuvių kalbą.
- **Reklamų tekstynas (RT)**¹⁵: mažos apimties tekstynas, kurį sudaro 2003–2004 m. surinktos angliškos ir lietuviškos reklamos (500 tekstų) iš įvairių periodinių leidinių.

Tekste, kur įmanoma, duodamos nuorodos į kitus atvirosios prieigos išteklius, iš kurių imami pavyzdžiai, šiais ištekliais galima naudotis ir ieškant atsakymų. Jie gali pasitarnauti kaip naujų užduočių ir pavyzdžių šaltiniai ar praversti besimokantiems bei profesionaliems vertėjams, taip pat kalbos redaktoriams.

Užduotims sugeneruoti panaudota arba kai kurioms užduotims atlikti siūloma ši **kalbinė įranga**:

- Anthony L. 2021: *AntConc (V. 4.0.9)*. Tokyo, Japan: Waseda University.
- Barlow M. 2002: *ParaConc: Concordance Software for Multilingual Parallel Corpora*.
- Sinclair S., Rockwell G. 2002: *Voyant Tools*.

Nuoširdžiai dėkojame visiems studentams, savo vertimais prisidėjusiais prie MUST tekstyno kūrimo, o kartu ir prie šios mokomosios priemonės turinio. Tikimasi, kad smagų kūrybos jausmą, lydėjusį berašant šią dalį, pajus ir skaitytojai, toliau plėtosiantys, kursiantys ir transformuosiantys turinį neišsemiamomis kūrybos išraiškomis.

¹¹ Stengiantis neapkrauti teksto, dažniausiai prie pavyzdžių nurodomas tik tekstyno pavadinimas – norint detalesnės informacijos apie pavyzdį ar platesnio konteksto, reikėtų atlikti paiešką nurodytame tekstyne ar paminėtame jo turinio sąvade.

¹² Plačiau apie projektą: <https://uclouvain.be/en/research-institutes/ilc/cecl/must.html>. Vaičenonienė J., Kovalevskaitė J. 2022: *MUST-LT@VDU: Besimokančiųjų versti tekstynas*. VDU.

¹³ Vaičenonienė J., Kovalevskaitė J., Boizou L. 2020: *ORVELIT v3*. CLARIN-LT digital library in the Republic of Lithuania, <http://hdl.handle.net/20.500.11821/40>.

¹⁴ Vaičenonienė J. 2011: *Lygiagretusis lietuvių–anglų literatūros tekstynas*. VDU.

¹⁵ Vaičenonienė J. 2004: *Reklamų tekstynas 2003–2004*. VDU.

1. TARPKULTŪRINIAI KALBOS RAIŠKOS SKIRTUMAI IR EKVIVALENTIŠKUMAS

– Kokios čia uogos?

– Mėlynės.

– O kodėl jos raudonos?

– Nes žalios.

TERMINAI

Kultūra (angl. *culture*)

Vertimas (angl. *translation*)

Arbitralumas (angl. *arbitrariness*)

Ekvivalentiškumas (angl. *equivalence*)

1.1 UŽDUOTIS. Teigiama, kad ryšys tarp garsų, žodžių ir jais įvardijamų konkrečių ar abstrakčių sąvokų yra nemotyvuotas, atsitiktinis. Tai matoma žvelgiant, kaip ta pati sąvoka įvardijama skirtingose kalbose: nežinant kalbos, gali būti sunku atpažinti, kuris žodis ką reiškia. Pabandykite atspėti septynis žodžius, kurie skirtingose kalbose reiškia „katė“.

- Mace
- Hkway
- Jagua
- Dimeti
- Kukur
- Biřāla
- Kutta
- Iring
- Anu
- O nran
- Kutya
- Ki
- Billee
- Kare

Gimtosios ir vertimo kalbų, kultūrų išmanymas yra kartinės **vertimo profesijos kompetencijos**. Daugelio autorių darbuose vertėjo vaidmuo suprantamas kaip „kultūrinė ir lingvistinė mediacija“ (pvz., Katan 1999; Steiner 1975), o vertimas kaip „tiltas tarp dviejų kultūrų ir kalbų“ (Bülow-Møller et al. 2003). Tik išmanant, kaip skirtingos kultūros išreiškia savo supratimą apie materialią ir nematerialią realybę, galima dekoduoti šią raišką į kitą

kalbą. Pasak P. Newmarko (1995), vertimas – tai pats ekonomiškiausias būdas paaiškinti vieną kultūrą kitai. Kitas klausimas, neprarandantis savo aktualumo, – **vertimo ekvivalentiškumas**: ar įmanomas visapusišs reikšmių perteikimas, ar, atvirkščiai: bet koks vertimo procesas neapsieina be tam tikrų kalbinių ir prasminių atspalvių praradimo. Šiuos du klausimus – tarpkultūrinius lingvistinės raiškos skirtumus ir vertimo ekvivalentiškumą – čia ir aptarsime.

VERTIMAS IR KULTŪRA

D. Katanas (1999: 14), rašydamas apie vertėjus kaip kultūros mediatorius, atkreipia dėmesį, kad ypač svarbu suvokti savo kultūros tapatumą ir realybės raišką verbalinėmis priemonėmis; tai padeda atpažinti, suprasti ir perteikti kitos kultūros realybės matymą savo gimtąja kalba. Kultūra ir jos dėmenys įvairiai apibrėžiami, priklausomai nuo to, kokiais tikslais apie juos diskutuojama. Pavyzdžiui, J. Jackson (2014: 70) mato kultūrą kaip tam tikros bendruomenės su bendra istorija, tradicijomis, normomis, kultūrinių erdvių suvokimu ir kt. raišką, kuri yra dinamiška, daugialypė ir nuolat kintanti. P. Newmarkas (1988: 95) įvardija šiuos kultūros komponentus:

- ekologija: flora, fauna, vėjai, kalvos ir kt.;
- materialinė kultūra: maistas; drabužiai; namai ir miesteliai; transportas;
- socialinė kultūra: darbas ir laisvalaikis;
- organizacijos, papročiai, veikla, procedūros;
- gestai ir įpročiai.

Kultūra nėra išmokstama, o natūraliai, pasąmoningai įgyjama gyvenant tam tikroje kultūrinėje terpėje, stebint ir perimant kolektyvinio elgesio normas (Katan 1999: 17).

ARBITRALUMAS

Žvelgiant iš tarpkultūrinės komunikacijos pozicijos, svarbi arbitralumo sąvoka, paminėta Ferdinando de Saussure'o ir išplėtota kitų autorių; tai žodžiai, vartojami tam tikros kultūrinės grupės, kurie neturi natūralios sąsajos su tuo, ką jie reprezentuoja, ir yra arbitralūs: sąsaja tarp formos (garsų junginys *m-e-d-i-s*) ir koncepto / turinio (augalas, turintis kamieną ir šakas), yra atsitiktinė, nemotyvuota (Mooney et al. 2011). Nėra kokio nors natūralaus paaiškinimo, kodėl tam tikroje kalboje konkretus objektas ar subjektas išreiškiamas pasirinkta raidžių seka pvz., nėra jokio loginio ryšio tarp katės kaip gyvūno ir jai įvardyti pasirinktos raidžių sekos *k-a-t-ė* lietuvių kalba.

Arbitralumas reiškia, kad ryšys konkrečioje kalboje tarp lingvistinės raiškos ir jos įvardijamo koncepto yra atsitiktinis, nemotyvuotas; skirtingos kultūros išreiškia realybę joms būdinga raiška, taigi ir kiekviena kalba atskleidžia tai kultūrai būdingą realybės suvokimą (Mooney et al. 2011). Išmoktos sąsajos tarp objektų, konceptų ir juos žyminčių garsų samplaikų / žodžių turi reikšmę tik tam tikroje kultūrinėje terpėje ir už jos ribų

praranda savo prasmę; gali būti neatpažintos ar nesuprastos. Taigi į arbitralumą galima žvelgti iš tarpkultūrinės pozicijos (Jackson 2014: 79). Kaip pastebi A. Mooney et al. (2011: 26), net ir onomatopėjų, kurios, atrodytų, turi sąsajų tarp garsinės raiškos ir paties koncepto, formos ir turinio arbitralumas įrodomas tuo, kad skirtingose kalbose skiriasi tą patį konceptą įvardijančios onomatopėjos.

EKVIVALENTIŠKUMAS

Taigi vertėjas turi suvokti unikalius originalo (OK) ir vertimo (VK) kalbų, kultūrų požiūrius į supančią realybę ir tam vartojamą verbalinę raišką, atpažinti tarpkultūrinius raiškos skirtumus, dekoduoti ir transformuoti juos pasirinktais būdais tikslinei auditorijai. Vertimo ekvivalentiškumo klausimas – vienas kertinių vertimo teorijoje (pvz., A. Pym (2010), J. Munday (2011) apžvalgos apie ekvivalentiškumo sampratą). *Tarptautinių žodžių žodyne* (1985) žodis *ekvivalentas* apibrėžiamas kaip „lygiavertis, lygiareikšmis; tolygi vertė, tolygus daiktas, dydis; lygmuo, atitikmuo“. Ir nors dažnai minima, kad svarbiausias bet kokio vertimo siekis – perteikti vertimo skaitytojui ekvivalentišką / lygiavertį (arba kuo artimesnį) poveikį kaip, kad originale, P. Newmarkas (1988: 42) teigia, kad į ekvivalentiškumą reikėtų žiūrėti kaip į siekiamybę, o ne galutinį vertimo tikslą, ypač jeigu skiriasi originalo ir vertimo komunikaciniai tikslai arba yra didelis kultūrinis atotrūkis tarp abiejų tekstų. O. Kade (1968, cituojama iš Pym (2011: 28–29)) skiria keturis ekvivalentiškumo tipus, apibūdinančius originalo ir vertimo santykį:

- Vienas–vienas (vok. *Eins-zu-Eins*): originalo kalbos vienetą atitinka vertimo kalbos vienetą, tai yra absoliutus ekvivalentiškumas. Pavyzdžiui: cheminiai elementai.
- Vienas–keletas ar keletas–vienas (vok. *Viele-zu-Eins*): originalo kalbos vienetą turi kelis atitikmenys vertimo kalboje ir atvirkščiai. Pavyzdžiui, anglų kalbos žodis *house* (liet. *namas*) turi daug įvairių hiponimų (pvz., *bungalow, cottage, croft, chalet, lodge, hut, mansion, manor, villa*), kurie gali būti neleksikalizuoti kitoje kalboje (Baker 2001: 23).
- Vienas–dalis (vok. *Einz-zu-Teil*): reikšmės persidengia tik iš dalies, ekvivalentiškumas yra tik apytikslis. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos įvardžiai *tu, jūs*, rodantys tarpasmeninius bendravimo skirtumus, į anglų kalbą verčiami vienu atitikmeniu *you*.
- Vienas–nulis (vok. *Eins-zu-Null*): ekvivalento vertimo kalboje tiesiog nėra. Pavyzdžiui, praeitame amžiuje dauguma kalbų neturėjo termino kompiuteriui įvardyti ir vertėjai terminą perfrazuodavo, perimdavo anglų kalbos skolinį *computer* ar naudodavo kitas vertimo strategijas (Pym 2011: 29).

Suprasdami ekvivalentiškumą kaip tam tikrą santykį tarp tekstų ir jų dalių, vertimo teoretikai (žr. A. Pym (2010), J. Munday (2011) diskusiją) kalba apie skirtingus ekvivalentiškumo lygmenis (pvz., pragmatinį, funkcinį, denotacinį, referentinį, konotacinį ir kt.), atsižvelgdami į tai, kokių kalbos lygmeniu siekiama perteikti turinį. M. Baker (2001) mini žodinį, frazinį, gramatinį, tekstinį ir pragmatinį ekvivalentiškumą. M. Baker (2001) kolokacijų vertimo problematiką aptaria būtent iš frazinio ekvivalentiškumo pozicijų:

šiuo atveju verčiant svarbūs ne pavieniai žodžiai, o reikšmė, kuri perteikiama žodžių visuma. Apie kolokacijų raišką skirtingose kalbose ir jų vertimo ypatumus kalbėsime kitame skyriuje.

1.2 UŽDUOTIS. KLAUSIMYNAS. Parinkite arba įrašykite tinkamą (-us) atsakymą (-us).

1. Vertimo studijų darbuose, vertimas dažnai apibūdinamas kaip:
 - ☐ procesas, kurio metu kiekvienas originalo kalbos prasminis elementas turi būti dekoduoatas į vertimo kalbą;
 - ☐ tiltas, jungiantis kalbas ir kultūras;
 - ☐ pats neefektyviausias bendravimo būdas.
2. Ką lietuviškose vertimo studijose reiškia trumpinys OK:
 - ☐ anglų kalbos skolinys, reiškiantis, kad vertimas yra labai geras „OK“;
 - ☐ originalo kalba;
 - ☐ originalo kultūra;
 - ☐ toks trumpinys nėra vartojamas.
3. Ferdinando de Saussure'o teigimu:
 - ☐ ryšys tarp formos ir turinio yra logiškai paaiškinamas;
 - ☐ sąsaja tarp garsų junginių ir jais įvardijamų konceptų yra atsitiktinė;
 - ☐ lingvistinė realybės raiška skirtingose kultūrose vienoda.
4. Su kuriuo teiginiu apie kultūrą nesutinkate:
 - ☐ kultūra įgyjama gyvenant tam tikroje kultūrinėje terpėje;
 - ☐ egzistuoja daug kultūros sampratų ir apibrėžimų;
 - ☐ gamta, papročiai, socialinė, materialinė aplinka ir kiti faktoriai formuoja tam tikrą kultūrinę terpę;
 - ☐ kultūra yra išmokstama, nes yra statiška.
5. Į ekvivalentiškumą patariama žvelgti kaip į:
 - ☐ vertimo siekiamybę;
 - ☐ vienintelį galutinį vertimo tikslą;
 - ☐ visuomet privalomą vertimo rezultatą;
 - ☐ visuomet įmanomą pasiekti rezultatą, nepriklausomai nuo kalbos, į kurią verčiama.
6. Išvardinkite Otto Kade (1968) minimus ekvivalentiškumo tipus, apibūdinančius originalo ir vertimo santykį:
 - ☐
 - ☐
 - ☐
 - ☐

7. Kurių kalbos lygmenų ekvivalentiškumo išlaikymas iliustruojamas pabrauktu vertimo pavyzdžiu maisto papildų reklamoje:

OK: Like most of us Hannah Plummer was constantly striving for a trimmer body. (RT)

VK: Kaip ir daugelis iš mūsų, Edita visą laiką stengiasi išlaikyti dailų kūną.

- ☐ žodinio,
- ☐ frazinio,
- ☐ gramatinio,
- ☐ sintaksinio,
- ☐ semantinio,
- ☐ kohezinio,
- ☐ pragmatinio,
- ☐ vertimo klaida.

8. Kuris vertimo sprendimas būtų tinkamesnis verčiant anglišką frazeologizmą *Don't put all your eggs in one basket* siekiant perteikti stilistinę ir funkcinę įtikinamojo teksto vertes?

- ☐ versti pažodžiui,
- ☐ perfrazuoti,
- ☐ praleisti,
- ☐ parinkti prasminį frazeologizmo atitikmenį lietuvių kalba.

9. Kurio kalbos lygmens ekvivalentiškumo išlaikymas iliustruojamas pabrauktu vertimo pavyzdžiu iš akademinio teksto:

OK: Kita vertus, tarp jų pasitaikydavo ir tikrų idealistų, <...> mokytojų iš pašaukimo, gerai supratusių švietėjiško darbo prasmę ir jį dirbusių su didžiuliu pasiaukojimu.

VK (automatinio vertimo sistemos vertimas): On the other hand, there were also real idiots of real idealists, <...> teachers from vocations, well-understood educational work, and those who worked with enormous devotion.

- ☐ žodiniu,
- ☐ fraziniu,
- ☐ pragmatiniu,
- ☐ vertimo klaida.

10. Kaip dar vadinamas nemotyvuotas ryšys tarp konceptų ir juos žyminčių garsų junginių:

- ☐ interferencija,
- ☐ indiferentiškumas,
- ☐ arbitralumas,
- ☐ arbitražas,
- ☐ variantiškumas.

1.3 UŽDUOTIS. Išverskite pasirinktą eilėrašį į anglų kalbą. Aptarkite, su ko-
kiomis (ne)ekvivalentiškumo problemomis susidūrėte skirtinguose kalbos lygme-
nyse ir kaip jas sprendėte, kuriems ekvivalentiškumo lygmenims teikėte pirmeny-
bę ir kodėl? Palyginkite savo vertimą su profesionalaus vertėjo variantu. Kaip tas
pačias problemas sprendė eilėraščio vertėjas?

Šaltinis: *Gyvas atodūsis. Lietuvių poezijos vertimai. Breathing Free. Poems from the Lithu-
anian.* Sudarytojas ir vertėjas: V. Bakaitis. 2001. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

1 eilėraštis

Kazys Binkis <i>Rugiagėlės</i>	Vien tik mėlyna akyse, – Žemėj, ore ir danguj Daugiau nieko nebmatsysi, – Vien tik mėlyna akyse... Užsimerksi, pamąstysi, Nusijuoksi... O paskui – Vien tik mėlyna akyse, – Žemėj, ore ir danguj.	
-----------------------------------	--	--

2 eilėraštis

Marcelijus Martinaitis	Jeigu aš medis, kurį kada nors nukirs, Iš manęs nedarykit gardų, Nesupjaukite malkomis. Iš manęs padarykit lieptą per upę, Duris arba slenkstį, Ties kuriuo pasisveikina.	
---------------------------	--	--

3 eilėraštis

Salomėja Nėris <i>Senelės pasaka</i> (ištrauka)	Apšerkšniję mūsų žiemos, – Balta, balta – kur dairais. – Ilgas pasakas mažiems Seka pirkioj vakarais. Apie klaidžią sniego pūgą, Saulės nukirptas kasas. – Apie žąsiną moliūgą, Kur išskrido į dausas. – Apie vilką, baltą mešką, Burtus, išdaigas velnių, Apie vandenį, kur teška Iš sidabro šulinių. Apie trečią brolių Joną – Koks jis raitelis puikus, Apie Eglę – žalčio žmoną, Medžiais paverstus vaikus.	
---	--	--

1.4 UŽDUOTIS. Raskite onomatopėjų, kurios vartojamos gyvūnų skleidžiamiems garsams įvardyti pasirinktose kalbose, pavyzdžių; juos įrašykite šioje lentelėje.

Gyvūnas	Lietuvių k.	Anglų k.	Pasirinkta kalba 1	Pasirinkta kalba 2	Nurodykite šaltinį
Bitė	bzz	buzz			
Arklys					
Šuo					
Katė					
<...>					

1.5 UŽDUOTIS. Įvardykite, kokias ekvivalentiškumo problemas matote pateiktuose pavyzdžiuose? Pasiūlykite tinkamesnį vertimo variantą; pakomentuokite, kuriuo kalbos lygmeniu siekiate perteikti reikšmę.

Pavyzdžiai

Viešieji užrašai lietuvių kalba ir jų vertimas į anglų kalbą (Kaunas):

OK: Šviesa pati neišsijungs!

VK: Turn off the light!

OK: Nusiplaukite rankas

VK: Wash your hands

Ištrauka iš akademinio teksto (išversta automatinio vertimo įrankiu „Google vertėjas“):

OK: <...> išvardino keletą jo aplinkoje kitiems asmenims įvykusių stebuklų – pagydytą Josvainių valstietį vardu Bublus, iš ledo lyčių užvaldytos Šušvės upės laimingai išplaukusį valtininką ir pan.

VK: <...> listed several miracles that had happened to other people in his environment - a healed Josvainiai peasant named Bublus, a boatman who happily sailed from the Šušvė river, who had been possessed by the sexes, and so on.

1.6 UŽDUOTIS. Aptarkite knygų pavadinimų vertimo ekvivalentiškumo problemas. Pasiūlykite savo vertimą, jeigu jis būtų kitoks (LECOP pavyzdžiai).

Nr.	OK	VK	Vertimo siūlymas
1	Horizonte bėga šernai (Juozas Aputis)	Wild Boars Run on the Horizon (vert. Rita Dapkus, Gregory Grazevich, Violeta Kelertas)	
2	Vilniaus pokeris (Ričardas Gavelis)	Poker in Vilnius (vert. Laima Srugoginis) A Game of Poker in Vilnius (vert. Milda Dyke) Vilnius Poker (vert. Elžbieta Novickas)	
3	Pjūti fjuūt!, arba netiesų dvaras (Jurgis Kunčinas)	Pjūti Fjuūt! Or, the Manor of Untruths (vert. Ross Darius James)	
4	Atpildo strėlė (Skomantas)	Blood Wedding (vert. Mara Almenas)	
5	Dama su karvablyniais (Renata Šerelytė)	Lady with Cowshit (vert. Milda M. Voe de)	
6	Between Shades of Gray (Ruta Sepetys)	Tarp pilkų debesų (vert. Lina Būgienė)	
7	99 francs (Frédéric Beigbeder)	14.99 € (vert. Akvilė Melknūnaitė)	

Skaitiniai

Mooney A. et al. 2011: *The Language, Society and Power*. London/New York: Routledge (2 skyrius).

Munday J. 2012: *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London/New York: Routledge (3 skyrius)

Pym A. 2010: *Exploring Translation Theories*. London/New York: Routledge (2 skyrius).

2. KOLOKACIJOS KAIP VERTIMO VIENETAS

If grammar is the bones of a text, collocations are the nerves, more subtle and multiple and specific in denoting meaning, and lexis is the flesh.

P. Newmarkas (1988: 213)

TERMINAI

Kolokatų laukas (angl. collocational range)

Kolokacijų dalių junglumas (angl. collocability)

Intrakalbinis arbitralumas (angl. intralinguistic arbitrariness)

Tarpkalbinis arbitralumas (angl. cross-linguistic arbitrariness)

2.1 UŽDUOTIS. Štai kokiais skirtingais būdais besimokantys vertėjai išvertė anglišką kolokaciją *gray ponytail*. Kurie vertimo sprendimai jums atrodo tinkamesni? Kodėl?

OK: „A guy with a gray ponytail on a stand-up paddleboard <...>“ (MUST).

1. Vyras žilais į kaselę surištais plaukais <...>
2. Vaikiniai pilkais surištais į arklio uodegą plaukais <...>
3. Vaikinas pilkais, surištais į uodegą plaukais <...>
4. Vyrukas su surištais pilkais plaukais <...>
5. Vyras su surištais žilais plaukais <...>
6. Vyrukas į kaselę surištais plaukais <...>
7. Vienas vaikinas ilgais surištais pilkais plaukais <...>
8. Vyrukas pilkais plaukais ir kasyte <...>
9. Vyrukas, surištais žilais plaukais <...>
10. Vaikinas su pilka plaukų kasa ant stovimos irklentės <...>
11. Vienas vyras su pilku plaukų kuodu <...>
12. Vyras žilais į kaselę surištais plaukais <...>
13. <...> ir kažkoks vyrukas žilais plaukais <...>
14. <...> žilaplaukis vyras su plaukais, surištais į „arklio uodegą“ <...>
15. Vaikinas su žilais plaukais surištais į uodegą <...>
16. Vyriškis su pražilusiais plaukais, surištais į uodegą <...>
17. Vyrukas, žilais plaukais, surištais į uodegėlę <...>
18. <...> plaukus susirišęs žilas vyrukas <...>
19. Žilaplaukis vyriškis susirišęs plaukus į uodegą <...>
20. Žilus plaukus į uodegą susirišęs vyriškis <...>

Rašydama apie kolokacijas, M. Baker (2001: 47) primena kalbos fraziškumo principą: kai kurie žodžiai vartojami kartu tik su tam tikrais žodžiais (pvz., sakome *gūžčioti pečiais*,

bet ne *rankomis*, ir atvirkščiai – *skėscioti rankomis*, bet ne *pečiais*). Šių žodžių junginių reikšmė nebūtinai sutampa su propozicinėmis žodžių reikšmėmis, tai yra jiems būdingas semantinis arbitralumas – iš propozicinės žodžio reikšmės ne visuomet galima logiškai paaiškinti, kodėl jungiamasi su tam tikru žodžiu. Pavyzdžiui, anglų kalboje sakoma *pay a visit* (liet. *aplankyti*), nors propozicinė, pirminė, veiksmožodžio *pay* reikšmė gali būti verčiama kaip „sumokėti / skirti“. Vertėjams patariama atkreipti dėmesį į tai, kad net iš pirmo žvilgsnio artimi sinonimai gal turėti skirtingus kolokatų laukus, žodžio reikšmė gali kisti priklausomai nuo kolokato. Skirtingose kalbose to paties žodžio kolokatų laukas gali sutapti, skirtis ar net neegzistuoti (Baker 2001: 47–49).

STRUKTŪRINIAI IR SEMANTINIAI KOLOKACIJŲ YPATUMAI

Apžvelkime struktūrinius ir semantinius ypatumus, būdingus anglų kalbos kolokacijoms, kurių atpažinimas gali padėti vertėjui perteikti idėjas rišlia ir sklandžia lietuvių kalba. Nors dažniausi yra *bdv. + dkt.*, *dkt. + dkt.* arba *vksm. + dkt.* junginiai, struktūrinė kolokacijų raiška yra žymiai įvairesnė: gali skirtis dėmenų išsidėstymas, prasminiai žodžiai papildomi tarnybiniais, kadangi to reikalauja analitinė anglų kalbos sandara. 2.1 lentelėje pateikiami tik preliminarūs, bekontekščiai vertimai į lietuvių kalbą; jie nebūtinai išlaiko tokią pačią struktūrą, ne visuomet verčiami pažodžiui, jų vertimas, žinoma, gali kisti priklausomai nuo konteksto (pvz. *a wide range* – *daug, įvairus, platus pasirinkimas; to bring to justice* – *duoti tai, ko nusipelnė/ gauti ko nusipelnė* ir kt.).

2.1 lentelė. Struktūriniai anglų kalbos kolokacijų tipai (pagal Seretan 2011: 67)¹⁶

Nr.	Kalbos dalys	Anglų k. pavyzdys ¹⁷	Lietuvių k. pavyzdys
1	bdv. + dkt.	Wide range	Platus pasirinkimas
2	dkt. + bdv.	Work concerned	Darbas, susijęs
3	dkt. + dkt.	Food chain	Mitybos grandinė
4	dkt. + prl. + dkt.	Fight against terrorism	Kova prieš terorizmą
5	dkt. + vksm.	Rule apply	Taisyklė galioja
6	vksm. + dkt.	Strike balance	Pasiekti pusiausvyrą
7	vksm. + prl. + dkt.	Bring to justice	Patraukti į teismą
8	vksm. + prv.	Desperately need	Beviltiškai / labai reikia
9	vksm. + prl.	Point out	Nurodyti Ø
10	bdv. + prv.	Highly controversial	Labai prieštaringas
11	bdv. + prl.	Concerned about	Susirūpinęs dėl

¹⁶ Lietuviškų dvizodžių junginių formų tipus galite rasti šiame straipsnyje: Boizou et al. 2015.

¹⁷ V. Seretan (2011) šiuose pavyzdžiuose nepateikia tarnybinių žodžių ir konteksto, dėl to vertimai į lietuvių kalbą tėra preliminarūs, parodantys tik vieną iš kelių galimų ir tinkamų vertimo variantų.

Aptardamas dažniausiai pasitaikančius **struktūrinius kolokacijų tipus**, P. Newmarkas (1988: 212) taip pat atkreipia dėmesį, kad vertėjas turi atpažinti, kai verčiant sutampa ar kinta ir kolokacijos struktūra, ir semantinė raiška, aklaui netaikyti pažodinio vertimo, galinčio iškreipti kolokacijos reikšmę ar apsunkinti teksto stilių:

1. bdv. + dkt.: *heavy labour* – sunkus darbas; *economic situation* – ekonominė situacija;
2. dkt. + dkt.: *government securities* – vyriausybės vertybiniai popieriai;
3. vksm. + dkt.: *pay a visit* – ap(silankyti); *attend a lecture* – dalyvauti paskaitoje.

Remiantis anglų kalbos kolokacijų tyrimais (pvz., Liu 2010; Nesselhauf 2005; Walker 2011 ir kt.), galima skirti šiuos dažniausiai minimus **semantinius AK požymius**: tai dažnos ir įprastos vartosenos kolokacijos; intuiciškai ryšys tarp žodžių gali atrodyti nenuspėjamas, arbitralus (pvz., angl. *strong* vs. *powerful tea*); galima skirtinga tarpkultūrinė raiška (ne visada, priklauso nuo kalbos, pvz., angl. *to follow the law* – liet. *laikytis įstatymo*); veiksmožodžiai dažnai būna plataus junglumo, išblukusios reikšmės (pvz., angl. *make, take, have*), vartojami ir kitose kolokacijose; būdingas semantinis daugiareikšmiškumas, kai tas pats žodis skirtingomis reikšmėmis vartojamas su skirtingais kolokatais (pvz., angl. *to pay a visit / to pay debt*); būdinga metaforinė raiška su abstrakčiais daiktavardžiais (pvz., angl. *time flies*). Žinoma, sąrašas nėra baigtinis, skirtingos kolokacijų grupės turi tik joms būdingų savybių, tai pačiai kolokacijai gali būti būdingos kelios savybės, kurios taip pat gali varijuoti priklausomai nuo kalbos; skiriasi kalbininkų nuomonė ir požiūriai į arbitralumą bei kolokacijas, tačiau šie požymiai pradedančiajam vertėjui gali būti atskaitos tašku vertinant OK fraziškumą ir teksto rišlumą. Vertėjams siūloma atkreipti dėmesį į tai, kad:

- kuo bendresnis žodis, tuo platesnis jo kolokatų laukas (pvz., angl. *run* – bėgti) ir atvirkščiai (pvz., angl. *shrug* – gūžčioti);
- kiekviena žodžio reikšmė turės jai būdingų kolokatų (pvz., angl. *run* – bėgti, valdyti, vykdyti ir kitomis reikšmėmis vartojamas šis žodis jungiasi su skirtingais daiktavardžiais);
- reikšmė išryškėja junginyje, kontekste, o ne pavieniuose žodžiuose (pvz., angl. *dry voice* – šaltas tonas);
- specializuotoje kalboje įprastos kolokacijos gali turėti tik toje srityje vartojamą reikšmę ar kolokatų lauką (pvz., angl. *tolerable error* – toleruotina klaida statistikoje);
- kolokacijos gali būti būdingos arba nebūdingos, bet ne neįmanomos, nes kalba nuolat kinta, atsiranda naujų, kūrybiškų žodžių junginių, specializuotų terminų ir kt. (Baker 2001: 50–53).

VEIKSMAŽODŽIŲ JUNGLUMO TIPAI

Aptardama žodžių junglumo įvairovę, skirtingas reikšmes ir kolokatų laukus, N. Nesselhauf (2005) daiktavardinėse kolokacijose išskiria penkis anglų kalbos veiksmožodžių junglumo tipus. Šią klasifikaciją taip pat galima pritaikyti ir kitoms kalbos dalims, struktūriniais kolokacijų tipams, ne tik anglų, bet ir lietuvių kalbai (pvz., 2.2 lentelė). Pavyzdžiui, būdvardžiai junginiuose su daiktavardžiais gali būti **plataus** (*mažas dydis / džiaugsmas*

/ indėlis / nuostolis), **vidutinio** (*netikėtas faktas / reidas / momentas*) ar **siauro junglumo** (*plynas laukas*); gali turėti skirtingus kolokatus, atsižvelgiant į reikšmę (*žalias automobilis: ekologiškas vs. žalios spalvos*) ir pan.

2.2 lentelė. **Veiksmažodžių junglumas daiktavardinėse kolokacijose**
(pagal Nesselhauf 2005: 30)

Junglumo tipai	Anglų k. pavyzdžiai	Lietuvių k. pavyzdžiai
1. Veiksmažodis dera su beveik visais daiktavardžiais	Want, remember	Norėti, prisiminti
2. Veiksmažodis dera su didele daiktavardžių grupe	Kill [+ALIVE] (man vs. chair) Touch + [+CONCRETE] (table vs. peace)	Užmušti [+GYVĄ BŪTYBĘ] (žmogų vs. kėdę) Paliesti + [+KONKRETŲ OBJEKTĄ] (stalą vs. taiką)
3. Veiksmažodis dera su nedidele, bet aiškiai semantiškai apibrėžiama daiktavardžių grupe	Catch + [means of public transportation] (bus vs. bike) Catch + [infectious disease] (Flue vs. broken leg)	Spėti į [+ viešojo transporto priemonę] (autobusą vs. dviratį) Pasigauti [+infekcinę ligą] (gripą vs. sulūžusią koją)
4. Veiksmažodis dera su nemaža daiktavardžių grupe, bet yra išimčių	Commit + [sth wrong or illegal] BUT: ?commit a lie/deceit	Įvykdyti [+ ką nors blogo, nelegalaus], nusikaltimą, bet ne apgavystę
5. Veiksmažodis dera tik su keletu daiktavardžių	Shrug shoulders	Gūžčioti pečiais

INTRAKALBINIS IR TARPKALBINIS ARBITRALUMAS

M. Baker (2001: 53) pabrėžia, kad vertimuose, kurie sulaukia kritikos dėl netikslios, kontekstui netinkamos raiškos, dažniausiai būna neatpažinta kolokacinė raiška ir taikomas pažodinis vertimas. Taigi tam tikras žodžių junginių arbitralumas matomas ne tik analizuojant konkrečios kalbos žodžių raišką, bet ir lyginant skirtingas kalbas, kai kolokacijų raiškos skirtumai rodo, kad kolokacijose gali būti užkoduotas skirtingas realybės vaizdavimas, jos gali atspindėti materialias, socialines ar moralines tam tikros visuomenės patirtis. Pavyzdžiui, angl. *buy a house* (liet. *pirkti namą*) yra dažna kolokacija anglų, bet ne vokiečių kalboje, nes šių kultūrų patirtys įsigyjant nekilnojamąjį turtą gerokai skiriasi (Baker 2001: 49).

Apibendrinant galima teigti, kad arbitralumą galima suprasti kaip **tarpkalbinį**, kai skirtingose kalbose kolokacijos nesutampa (pvz., *moon wanes – mėnulis dyla*), ir **intrakalbinį**, kai toje pačioje kalboje semantiniai žodžių junglumo ryšiai gali būti nenuspėjami (pvz., *plika vs. nuoga akimi*) (plačiau Liu 2010: 7). Vertėjui svarbu suprasti šiuos du arbitralumo lygmenis ieškant tinkamiausio vertimo atitikmens ir siekiant išvengti pažodiškumo. Todėl trečiame skyriuje aiškinsimės, kokios yra dažniausiai minimos kolokacijų vertimo problemos.

2.2 UŽDUOTIS. KLAUSIMYNAS.

1. Įrašykite anglišką kolokaciją į antrą stulpelį prie struktūriškai tinkamo tipo ir išverskite į lietuvių kalbą. Pagalvokite, ar lietuviška kolokacija išlaiko tokią pačią struktūrą, ar gali būti verčiama keliais skirtingais struktūriniais variantais. Kolokacijų atitikmenų galite ieškoti [PASTOVU](#) duomenų bazėje.

To call for help

To break (a/the) law

Data processing

High honour

Time runs out

Struktūra	Angliška kolokacija	Vertimas į lietuvių kalbą
bdv. + dkt.		
dkt. + dkt.		
vksm. + dkt.		
vksm. + prl. + dkt.		
dkt. + vksm. + prl.		

2. Parinkite tinkamą atsakymą:

a. kolokacijos reikšmė _____ sutampa su propozicinėmis ją sudarančių žodžių reikšmėmis.

- ☐ visuomet;
☐ ne visuomet.

b. skirtingose kalbose to paties žodžio kolokatų laukas:

- ☐ visuomet sutampa;
☐ gali skirtis.

c. toje pačioje kalboje artimi sinonimai:

- ☐ gali turėti skirtingus kolokatų laukus;
☐ turi vienodus kolokatų laukus.

3. Prie tinkamo pavyzdžio įrašykite išvardytus kolokacijų arbitralumo požymius. Nors matysite, kad tai pačiai kolokacijai gali tikti ir keli požymiai, bet pasirinkite vieną:

tai dažnos ir įprastos vartosenos kolokacijos
gali būti būdingas paviršinis semantinis nemotyvuotumas
galima skirtinga tarpkultūrinė raiška
veiksmažodžiai dažnai būna plataus junglumo
būdingas semantinis daugiareikšmiškumas
būdinga metaforinė raiška su abstrakčiais daiktavardžiais

Pavyzdžiai	Atsakymai
<i>padaryti žalą, duoti ženklą</i>	
<i>laikas senka, mėnulis dyla</i>	
<i>sustojęs laikas, švaistyti laiką</i>	
<i>aukšto ūgio, aplankyta šalis</i>	
<i>tausoti aplinką, supanti aplinka</i>	
<i>tvarkyti reikalus, prispirtas reikalo</i>	

4. Kaip pavadintumėte žodžių junginį *keturkampis skritulys*. Gali tikti keli atsakymai:

- ☐ neįmanomas,
- ☐ kūrybiškas,
- ☐ netaisyklingas,
- ☐ neįprastas,
- ☐ ad hoc,
- ☐ galima vertimo iš anglų kalbos klaida.

5. Vertimai dažnai susilaukia kritikos:

- ☐ dėl kolokacijų praleidimo;
- ☐ dėl per dažno perfrazavimo;
- ☐ dėl pažodinio kolokacijų vertimo.

6. Pažymėkite tinkamą termino *intrakalbinis arbitralumas* apibrėžimą:

- ☐ toje pačioje kalboje semantiniai žodžių junglumo ryšiai gali būti nenuspėjami;
- ☐ skirtingose kalbose kolokacijos gali nesutapti.

7. Ar sutinkate su teiginiu, kad specializuotoje kalboje įprastos kolokacijos visuomet turi tokią pačią reikšmę kaip ir įprastinėje vartosenoje:

- ☐ taip
- ☐ ne

8. Ar kolokacijos gali būti neįmanomos:

- ☐ taip
- ☐ ne

9. Įrašykite kolokacijas prie tinkamos veiksmažodinės kolokacijos kategorijos:

girdisi kalbos

didinti kainą

darbas verda

žmogus aiktelėjo

telkti pajėgas

diegti sistemą

gūžčioti pečiais

baigti karo veiksmus

Junglumo tipas	Kolokacijos
Veiksmažodis dera su didele daiktavardžių grupe	
Veiksmažodis dera su nedidele, bet aiškiai semantiškai apibrėžiama daiktavardžių grupe	
Veiksmažodis dera tik su keletu daiktavardžių	

10. Verčiant kolokacijas svarbu:

- ☐ visuomet taikyti kuo tikslesnį pažodinį vertimą;
- ☐ versti automatiškai, nes skirtingose kalbose tas pats žodis turi tokius pačius kolokatus;
- ☐ žodžių junginį perteikti vertimo kalbos atitikmeniu;
- ☐ išlaikyti tokį patį struktūrinį tipą.

2.3 UŽDUOTIS. Pasirinkite tinkamą kolokatą. Atsakymus galite patikrinti PASTOVU duomenų bazėje:

Nr.	Kolokacija	Dažnesnis kolokatas
1	Laimėti / pasiekti aukštų rezultatų	
2	Bėgantis / sprunkantis automobilis	
3	Tikrinti / tirti automobilį	
4	Teikti / pasiūlyti būdą	
5	Vystyti / tęsti darbą	
6	Pristatyti / parodyti darbą	
7	Siūlyti / teikti duomenis	
8	Svarstyti / nagrinėti galimybę	
9	Sukurti / sudaryti galimybę	
10	Mažėti / kristi galimybė	
11	Sunaikinti / sugadinti gyvenimą	
12	Teikti / duoti pagalbą	
13	Auga / vystosi kainos	
14	Kalbėti / sakyti kalbą	
15	Paskelbti / pavišinti karą	
16	Įveikti / svarstyti klausimą	
17	Auga / kyla klausimas	
18	Sukurtas / paruoštas maistas	
19	Vartojamas / naudojamas maistas	
20	Pirkti / įsigyti maistą	
21	Vartojama / naudojama medžiaga	
22	Sumažėti / smukti mokesčiai	
23	Pataisyti / pakeisti pasaulį	
24	Ateinantys / atvykstantys rinkimai	
25	Duoti / suteikti saugumo	
26	Naudojama / vartojama sistema	
27	Saugoti / ginti sveikatą	
28	Skatinti / stiprinti sveikatą	
29	Paruošti / parengti įstatymą	
30	Įtvirtintas / įdiegtas įstatymu	

2.4 UŽDUOTIS. Parinkite kelis skirtingos struktūros kolokacijų pavyzdžius lietuvių kalba ir juos įrašykite lentelėje. Pavyzdžių galite rasti [Boizou et al. 2015](#) straipsnyje.

Nr.	Struktūra	Lietuvių k. pavyzdys
1	bdv. + dkt.	
2	dkt. + bdv.	
3	dkt. + dkt.	
4	dkt. + prl. + dkt.	
5	dkt. + vksm.	
6	vksm. + dkt.	
7	vksm. + prl. + dkt.	
8	vksm. + prv.	
9	bdv. + prv.	

2.5 UŽDUOTIS. Pabraukite tinkamą sinonimą ir išverskite kolokaciją į lietuvių kalbą. Pasitikrinkite atsakymus pasirinktame dvikalbiame žodyne arba tekstyne. Kaip šie pavyzdžiai iliustruoja teiginį apie tarpkalbinį arbitralumą?

Nr.	Pabraukite tinkamą žodį	Vertimas į lietuvių kalbą
1	To follow / pursue the law	
2	To get / have a dream	
3	To make / have experience	
4	To make / do research	
5	To make / do work	
6	To do / make mistakes	

2.6 UŽDUOTIS. Išverskite pbrauktas kolokacijas į lietuvių kalbą. Kaip šie pavyzdžiai iliustruoja teiginį apie žodžio reikšmės kaitą, atsižvelgiant į kolokatą?

Nr.	Angliškas pavyzdys ¹⁸	Vertimas į lietuvių kalbą
1	It's cold. I should <u>fire the stove</u> .	
2	The teacher <u>fired up the whole class</u> .	
3	The police officer <u>fired the gun</u> .	
4	The new film <u>fired our imagination</u> .	
5	The journalist <u>fired off the letter to the boss</u> .	
6	The catcher <u>fired the ball</u> to the second base.	

¹⁸ Sudarant pavyzdžius, remtasi žodžių vartoseną pateikiama *Cambridge Dictionary (CD)* ir atviros prieigos įrankio *Webcorp* paieškoje.

2.7 UŽDUOTIS. Išverskite kolokacijas į lietuvių kalbą. Kurie kolokatai sutampa, o kurie skiriasi anglų ir lietuvių kalbose? Pasitikrinkite atsakymus pasirinktame dvikalbiame žodyne arba tekстыne. Pakomentuokite struktūrinės ir semantinės raiškos skirtumus.

Nr.	Angliškas pavyzdys ¹⁹	Vertimas į lietuvių kalbą
1	A nice day Vartojimo pavyzdys: <i>Did you have a nice day at school?</i>	
2	A nice meal Vartojimo pavyzdys: <i>Let's go out for a nice meal somewhere.</i>	
3	A nice taste Vartojimo pavyzdys: <i>It is a nice feeling to be in a candy store but until you decide what you want and buy it the nice feeling does not turn into a nice taste.</i>	
4	To break rules Vartojimo pavyzdys: <i><...> the company was fined 1800 for allowing drivers to break rules on the number of hours they could drive.</i>	
5	To break the spell Vartojimo pavyzdys: <i>They were mesmerised by the ethereal sound. Then, as if to break the spell, the sheep dogs began to bark frenziedly and the nearby sheep stampeded <...></i>	
6	To break the silence Vartojimo pavyzdys: <i>Suddenly, a wild, terrible cry broke the silence, echoing throughout the house.</i>	
7	To break the window Vartojimo pavyzdys: <i>John threw the ball because he wanted to break the window.</i>	
8	To wash hands Vartojimo pavyzdys: <i>Always wear gloves when gardening. Wash hands afterwards.</i>	
9	To wash hair Vartojimo pavyzdys: <i>Hair also gets dirtier in cities, so you need to wash hair more often.</i>	
10	To wash clothes Vartojimo pavyzdys: <i>Women came down to the river in groups to wash clothes and pots.</i>	
11	To wash a pot Vartojimo pavyzdys: <i>Women came down to the river in groups to wash clothes and pots.</i>	

¹⁹ Angliškos kolokacijos tikrintos ir kontekstiniai pavyzdžiai imti iš *Britų nacionalinio tekстыno (BNC)*.

2.8 UŽDUOTIS. Sugalvokite lietuviškų pavyzdžių skirtingoms veiksmažodžių junglumo kategorijoms. Pavyzdžių galite ieškoti **Lituanistikos** duomenų bazėje pateikiamuose straipsniuose apie lietuviškų veiksmažodžių junglumą²⁰.

Junglumo tipai	Lietuvių k. pavyzdžiai
Veiksmažodis dera su beveik visais daiktavardžiais	
Veiksmažodis dera su didele daiktavardžių grupe	
Veiksmažodis dera su nedidele, bet aiškiai semantiškai apibrėžiama daiktavardžių grupe	
Veiksmažodis dera su nemaža daiktavardžių grupe, bet yra išimčių	
Veiksmažodis dera tik su keletu daiktavardžių	

2.9 UŽDUOTIS. Pasirinkite vieną plataus ir vieną siauro junglumo anglišką būdvardį arba veiksmažodį. Naudodamiesi elektroniniais žodynais, nustatykite skirtingas žodžio reikšmes ir parinkite kiekvienai reikšmei po kelis kolokatus. Išverskite juos į lietuvių kalbą. Ar randate pavyzdžių, pagrindžiančių teiginį, kad kuo platesnis žodžio junglumas, tuo labiau gali skirtis tarpkalbinė kolokacijos raiška?

Pavyzdys	Šaltiniai	Reikšmės	Kolokatai	Galimas vertimas
Plataus junglumo veiksmažodis <i>pay</i>	https://www.lidoconline.com/dictionary/pay	1. to give someone money for something you buy or for a service 2. to pay money that you owe to a person, company etc. 3. to give someone money for the job they do 4. to say something good or polite about or to someone <...>	1. to pay cash / by cheque 2. to pay bill / tax 3. to pay weekly / well paid 4. to pay tribute to / to pay a compliment	1. mokėti grynaisiais / čekiu 2. apmokėti sąskaitą / mokesčius 3. mokėti kas savaitę / gerai apmokamas 4. pagerbti / pasakyti komplimentą
Žodis	Šaltiniai	Reikšmės	Kolokatai	Galimas vertimas
Plataus junglumo:				
Siauro junglumo:				

²⁰ Rekomenduojama: Sližienė N. 1994–2004: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

2.10 UŽDUOTIS. Išverskite lentelėje surašytas angliškas kolokacijas į lietuvių kalbą. Pasitikrinkite atsakymus pasirinktame dvikalbiame žodyne arba tekstyne. Kaip šie pavyzdžiai iliustruoja teiginius, kad kiekviena žodžio reikšmė turi jai būdingų kolokatų ir kad kolokacijų reikšmė išryškėja junginyje, o ne pavieniuose žodžiuose?

Nr.	Anglų kalbos pavyzdys ²¹	Vertimas į lietuvių kalbą
1	A herd of elephants	
2	A flock of geese	
3	A school of fish	
4	A pack of wolves	
5	A library of books	
6	A culture of bacteria	
7	A pride of lions	
8	A crowd of people	
9	A gang of thieves	
10	A stack of wood	

2.11 UŽDUOTIS. Aptarkite kolokacijų vertimo netikslumus ir pokyčius pateiktuose pavyzdžiuose. Pasiūlykite sklandžius lietuvių kalbos variantus (pavyzdžiai iš MUST-LT).

Originalus sakinys	Pabraukite ir ištaisykite vertimo klaidas
But just as I gained speed, a stone-faced teenager on a bodyboard finned up the same wave.	Vos tik pagavau tinkamą greitį, akmeninio veido paauglys ant banglentės <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Bet vos tik man pavyko išvystyti greitį, kažkoks paauglys be sąžinės apraiškų veide, <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Tačiau kai tik pasiekiau tinkamą greitį, paauglys akmeniniu veidu ant bodyboard'o <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Bet kai tik pradėjau greitėti, paauglys su akmenine grimasa ant <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Bet kai tik įgavau greitį – paauglys surimtėjusiu veidu ant savo vaikiškos <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Kai aš jau pasiekiau reikiamą greitį, staiga pastebėjau paauglį akmeniniu veidu, <...> <i>Taisydas:</i> _____
	Bet vos tik įgavau pagreitį, akmeninio veido jaunuolis, mūvintis pelekus ant <...> <i>Taisydas:</i> _____

²¹ Daugiau kolektyvinių daiktavardžių pavyzdžių rasite [ESLGrammar](#) svetainėje arba kituose anglų kalbos gramatiką aptariančiuose darbuose.

Skaitiniai:

Baker M. 2001: *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London/New York: Routledge. ([3 skyrius](#).)

Liu D. 2010: Going Beyond Patterns: Involving cognitive Analysis in the Learning of Collocations. *TESOL quarterly: a journal for teachers of English to speakers of other languages and of standard English as a second dialect*, Vol. 44, Nr. 1, 4–30.

Newmark P. 1988. *A Textbook of Translation*. New York and London: Prentice-Hall, 212–214.

3. KOLOKACIJŲ VERTIMO PROBLEMOS

To, kas yra tikra, ir ką yra tikras iššūkis išreikšti žodžiais. Išversti iš būties kalbos į teksto kalbą. Iš esmių, prasmų, sampratų, vaizdinių ir pojūčių – į žodžius. Tam reikia gero, nuoseklaus vertėjo.

K. Sabaliauskaitė. 2012. Danielius Dalba & kitos istorijos. Vilnius: Baltos lankos, p. 158.

TERMINAI

Kolokacijų vertimo problemos (angl. *problems of collocations in translation*)

Interferencija (angl. *interference*)

Kultūrinė kolokacija (angl. *culture-specific collocation*)

Kūrybiška kolokacija (angl. *marked collocation*)

Neologizmas (angl. *neologism*)

3.1 UŽDUOTIS. Lygiagrečiajame tekste nustatymuose pasirinkite anglų (pirma paieškos kalba) ir lietuvių (antra paieškos kalba) kalbas. Į paieškos lauką įveskite G. Orwell'o romane „1984“ pavartotą autorinį neologizmą *Oldspeak* (apie žodžio reikšmę galite paskaityti, pavyzdžiui, *Lexico* žodyne). Nustatykite, kaip neologizmas verčiamas į lietuvių kalbą.

M. Baker (2011: 54–63) aptaria šias dažniausias kolokacijų vertimo problemas: 1) vertime persišviečia originalo kalbai būdinga raiška (ją šiame poskyryje vadinsime interferencija); 2) kolokacija išverčiama klaidingai, ne ta reikšme; 3) vertėjui tenka rinktis tarp tikslumo ir sklandumo; 4) susiduriama su sunkumais verčiant kultūrinės kolokacijas; 5) netinkamai perteikiami kūrybiški, stilistiškai žymėti žodžių junginiai.

Kiekviena šių problemų gali turėti daug įvairių sprendimų, atsižvelgiant į kontekstą, vertimo paskirtį, vertėjo profesionalumą, konkrečios kultūros vertimo tradicijas, tikslinę auditoriją ar kitus situacinius, kultūrinius, socio- ar geopolitinius veiksnius. Aptariamas problemas iliustruosime pavyzdžiais iš įvairių žanrų, atskleisime skirtingas vertimo prielaidas panašioms problemoms spręsti. Kita vertus, reikėtų atkreipti dėmesį, kad vertimo problemų ir strategijų įvairovė yra daug platesnė ir aptariama daugelio vertimo studijų srities autorių (pvz., Munday 2016; Pažūsis 2014; Pym 2010 ir kt.).

ORIGINALO KALBOS INTERFERENCIJA

Įvairių kalbų porų tyrimais patvirtinta, kad vertimams daugiau ar mažiau būdinga skurdesnė kalba, daugiažodžiavimas, neįprastos vertimo kalbai reikškos paprastinimas ar neperteikimas, kiti ypatumai, nepriklausomi nuo kalbos, iš kurios verčiama, bet

varijuojantys priklausomai nuo vertėjo profesionalumo, tam tikros šalies vertimo normų, kalbos statuso, istorinės epochos ir kitų veiksnių. Pateiksime vieną pavyzdį iš *Lygiagrečiojo lietuvių–anglų literatūros tekstyno* (2011):

Šeimininkė **sako**: – Eik, duktė, gult, pailsėt.

Finally, her mother **said**, “Daughter, go lie down and rest.”

Motina įšoko pirkelėn ir **sako**: – Kur tu?

Her mother went into the cottage and **cried**, “Where are you?”

Sako: – Įmink mano vardą.

The laumė **said**, “Guess my name.”

Įėjusi **sako**: – Ačiū, Krauzele!

The woman went back in and **said**, “Thank you, Krauzelė.”

Sako: – Laumės. Kai grėbiau, užmiršau,...

She **said**, “laumės did when I was raking.”

Šie sakiniai yra iš Norberto Vėliaus lietuvių mitologinių pasakų rinkinio „Laumių dovanos“ (1979) ir jo vertimo (2002) į anglų kalbą. Grožinėje literatūroje, taip pat ir pasakose, įvykiams pasakoti dažniausiai vartojamas būtasis laikas (Biber et al. 2009); tai tampa tarsi nerašyta naratyvo perteikimo taisykle. Pasakojimas esamuju laiku įtraukia į pasakojimą, skaitytojas jaučiasi, tarsi pats dalyvautų, o tai yra sąmoninga stilistinė teksto raiška. Būtent esamuju laiku pasakojamos ir šios mitologinės pasakos. Vertime matomas pasakojamajam stiliui dažnesnis būtasis laikas iliustruoja vertimų polinkį į skurdesnę ar norminę raišką. Tyrėjai taip pat atkreipia dėmesį, kad vertimo proceso metu vertėjai sąmoningai ir (ar) nesąmoningai paprastina kalbą: linkę neperteikti kūrybiškumo, laikosi vertimo kalbai tipišių raiškos formų ar įterpia tikslinančios informacijos (Zanettin 2012: 13).

Interferencija, arba originalo kalbai būdingos raiškos perteikimas, – dažna nepatyrusių vertėjų klaida: įsigilinęs į originalo tekstą, vertėjas pa-/nesąmoningai perteikia pažodinį žodžio junginio vertimą, nors vertimo kalboje natūralesnė būtų kitokia žodžių raiška. Vertėjams patariama atitrūkti nuo vertimo, padėti jį į šoną bent kelioms valandoms ir tuomet perskaityti iš naujo; įvertinti, ar vertimo kalba rišli ir natūraliai skamba (Baker 2001: 54–55).

OK: Crumbling infrastructure will be replaced with new roads, tunnels <...>

VK:

Griūvanti infrastruktūra bus pakeista naujais keliais, tiltais, <...>

Trupanti infrastruktūra bus pakeista naujais keliais, tiltais, <...>

Yrantį infrastruktūrą bus pakeista naujais keliais, tiltais, <...>

(MUST-LT)

Pavyzdyje angliška kolokacija *crumbling infrastructure* tinkamiausiai išversta pirmu atveju. Pats angliškas žodis *crumble* gali būti vartojamas keliomis reikšmėmis: 1) sulaužyti

arba suskilti / susmulkinti į mažus gabalėlius, 2) susilpnėti jėgomis ar įtaka (*Cambridge Dictionary* – toliau CD). Automatinė vertimo sistema „Google vertėjas“ veiksmožodžiui *crumble* kaip pirmą vertimo ekvivalentą pateikia lietuvišką žodį *trupinti* ir tokius vertimo variantus iš viešai prieinamų dokumentų nuo dažniausių iki rečiau pavartotų: *byrėti, trupėti, griūti, trupinti, nubyrėti, subyrėti, repečkoti, irti, gruzdėti, sutrupinti*. Taigi, jeigu imtume bekontekstį vieno žodžio vertimą, visi trys variantai būtų įmanomi (*griūvanti, trupanti, yrant*). Tačiau šiuo atveju svarbu įvertinti daiktavardžio *infrastruktūra* kolokatų lauką. Įvedus į paiešką dažniausius žodžio *infrastructure* kolokatus, CD pateikia ir *crumbling*, taigi anglų kalboje *crumbling infrastructure* yra įprasta, o ne kaip nors stilistiškai žymėta kolokacija, dėl to ir vertimas neturėtų suteikti stilistinio atspalvio. Lietuvių kalbai įprasta vartoseną būtų *griūvanti infrastruktūra*, kuri gali būti interpretuojama ir kaip metaforinė raiška – infrastruktūros sąvokai čia priskiriamos pastato savybės.

Verčiant net ir į gimtąją kalbą, ne visuomet pakanka vadovautis gimtakalbio jausmu. Patikrinti dažną ir įprastą vartoseną galima laisvai prieinamuose žodynuose, tekstynuose ir kituose **atvirosios prieigos ištekliuose**. Bene vienas paprasčiausių greitos paieškos būdų yra užklausos formavimas *Google* paieškos sistemoje. Internetas gali būti suprantamas kaip milžiniškas natūraliosios kalbos vartosenos tekstynas, o *Google* paieškos sistema – įrankis, padedantis sugeneruoti **konkordansus** arba ieškomo žodžio / frazės pavartojimo atvejus kontekste (Eu 2017). Žinoma, svarbu suprasti, kad giluminei žodžių analizei reikėtų naudotis papildomais leksikografiniais ištekliais ir tekstynais, tačiau:

- 1) tiksliai suformulavus paieškos užklausą,
- 2) atsirinkus patikimus sugeneruotų pavyzdžių šaltinius ir

3) tinkamai juos interpretavus, tokia žodžių vartosenos patikros **metodologija** gali būti naudinga ir greitai pritaikoma.

Ieškant kalbos vartosenos pavyzdžių kolokacijai, ypač svarbu ieškomą žodžių junginį pateikti kabutėse, tai yra apriboti paiešką, pvz., „griūvanti infrastruktūra“ – tokiu atveju sistema pateiks būtent jūsų ieškomų žodžių seką su galima linksnių ar žodžių tvarkos variacija. Kitu atveju sistema ieškos atskirai kiekvieno žodžio ir gausite daug bereikalingo „triukšmo“. Taigi palyginkime trijų kolokacijų paieškos rezultatus *Google* paieškos sistemoje²²:

²² Žiūrėta 2022 01 26. Rezultatai priklauso nuo kas dieną sugeneruojamo naujo turinio lietuvių kalba ir kitų veiksmų.

3.1 lentelė. Kolokacijų paieškos rezultatai

Užklausa	„Griūvanti infrastruktūra“	„Trupanti infrastruktūra“	„Yranti infrastruktūra“
Rezultatai	Apie 147	Rezultatų nėra	1 rezultatas
Atrinkti pavyzdžiai tik iš patikimų šaltinių.	Ateities infrastruktūros – Bernardinai.lt https://www.bernardinai.lt › 2016-07-28-ateities-infrastr... 2016-08-17 – Griūvanti infrastruktūra tebeturi stiprų politinį poveikį net ir po Sovietų Sąjungos baigties: „Maximos“ prekybos centro griūtis... Tavo miesto naujienos – Diena.lt https://www.diena.lt › dienrastis › mokslas-ir-it › rusija-... Naujienų agentūra AP rašo, kad griūvanti infrastruktūra ir nesvetingas klimatas lemia vienos didžiausių pasaulio naftos tiekėjų – Rusijos – problemas... Kubos sveikatos apsauga – ne propagandos įrankis – Išeikata.lt https://iseikata.lt › svetur › kubos-sveikatos-apsauga-n... 2016-12-27 – Griūvanti infrastruktūra. Sveikatos priežiūros infrastruktūra Kuboje reikalauja rimto dėmesio.	Rezultatai Trupanti infrastruktūra (be kabučių): Infrastruktūrai atnaujinti 5 universitetams Vyriausybė skyrė 6,5 ... https://www.vz.lt › 2020/05/11 › infrastruktūrai-atnauji... 2020-05-11 – „Valstybinės reikšmės centrinių VU rūmų ansamblio būklė palaipsniui prastėja, būtina tvarkyti drėkstančias pastatų sienas, trupantį grindinį... Įveiklinimas Kauno tvirtovė https://www.kaunotvirtove.lt › veiklinimas ...ir neigiamas požūris, atsirado tinkamesnė infrastruktūra jų lankymui. ...tvarkyti trupančius fasadus, drėgmę, restauruoti ir išsaugoti šį unikalų... Skvarbioji betono hidroizoliacija „Penetron“ – inovatyvus ir ... https://www.statybunaujienos.lt › naujiena › Skvarbioji-... 2017-03-14 – Transporto infrastruktūros objektai. Tuneliai (automobilių, geležinkelio, pėsčiųjų ir t. t.); Tiltų ir kelių elementai ir kt.	Pasaulio pabaiga Puerto Rike: salos gyventojai neatsigaus ... https://www.lrytas.lt › pasaulis › Stichijos ir nelaimės 2017-09-21 – Finansinės bėdos, yranti infrastruktūra ir visai neseniai smogęs uraganas „Irma“ reiškia, kad „Marios“ padaryta žala bus milžiniška.

Kaip matome, anglišką kolokaciją *crumbling infrastructure* geriausia būtų versti lietuvišku atitikmeniu *griūvanti infrastruktūra*. Vertimas į *trupanti infrastruktūra* suteiktų originalo tekste nenumatytą reikšmės atspalvį. Kolokacija *yranti infrastruktūra* pavartota vieną kartą, tačiau iš pavyzdžio konteksto matome, kad straipsnis rašytas ne originalia lietuvių kalba, o verstas iš užsienio naujienų portalų, jame panaudotos *Reuters* iliustracijos. Taigi galima implikuoti, kad *yranti infrastruktūra* taip pat yra vertimo kalbos interferencijos pavyzdys, netipiška lietuvių kalbos vartosena.

Kito pobūdžio interferencija – kai kolokacija tinkama, bet pažodžiui perimama OK sintaksė, nebūdinga vertimo kalbai. Pavyzdžiui, daiktavardinė anglų kalbos raiška, pažodžiui išversta reklamos tekste, apsunkina stilių, nutolina skaitytoją nuo teksto:

OK	VK	Vertimo variantas
Fast Fry is a fast profit! • The short frying time means more customers served • Better profit from a portion: – considerably higher frying efficiency (900 g from 1000 g) – frying fat saving – electricity saving (RT)	Fast Fry atneša greitą pelną! • Trumpesnis paruošimo laikas reiškia didesnį aptarnautų klientų skaičių • Didesnis pelnas iš porcijos – žymiai aukštesnis kepimo efektyvumas (900 g iš 1000 g) – kepimo riebalų taupymas – elektros taupymas	Gruzdintos bulvytės „Fast Fry“ atneš greito pelno! • Bulvytės iškepsite greičiau ir aptarnausite daugiau klientų • Gausite didesnį pelną: – skalsi porcija (900 g iš 1000 g) – mažiau riebalų – mažiau elektros

Lietuvių kalboje reklamos stiliui būdingesnė būtų veiksmožinė raiška, galimas tiesioginis kreipimasis į adresatą, nors jo ir nėra originale, bet galėtų būti taikomas siekiant pagrindinio reklamos tikslo – įtikinti, paveikti skaitytoją tam parenkant tinkamiausias kalbos priemones. Kai kalbama ne apie pavienius žodžius, o teksto visumą, tiksliau kalbėti ne apie vienintelį teisingą vertimą, o apie galimą vertimo variantą – tam pačiam tekstui egzistuoja įvairūs daugiau ar mažiau tinkami vertimai, žodžių, frazių ir sintaksės deriniai.

VERTIMO KALBOS INTERFERENCIJA

Nors kolokacijų vertimo problemų klasifikacija ypač patogi pradedančiajam vertėjui, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad kartais gali būti sunku brėžti ribą tarp skirtingų problemų, nes jos susipina. Pavyzdžiui, ta pati kolokacija gali būti ne tik pažodžiui išversta perteikiant originalo kalbai būdingesnę raišką, bet dar ir klaidingai. Ši vertimo problemų kategorija tarsi atvirkštinė interferencija – vertėjo gimtoji kalba sutrukdo suprasti originalo kolokacijos prasmę (Baker 2001: 55). Taip gali atsitikti jeigu vertimo ir originalo kalbose ta pati kolokacija turi panašią formą, bet skirtingas reikšmes. Pavyzdžiui, angliškos kolokacijos *inner city* vertimas į lietuvių kalbą gali būti klaidingas, jeigu vertinsime atskirus jos dėmenis ir *inner* suprasime „vidinis“, „vidus“ reikšmėmis. Iš tiesų kolokacija apibūdina pačią vargingiausią miesto dalį, dažnai esančią šalia miesto centro ar miesto centre, asocijuojamą su socialiniais ir ekonominiais gyventojų sunkumais (CD). Jeigu pasižiūrėtume į daugiakalbę vertimų paieškos sistemą *Linguee*²³, kurioje įtraukti įvairių ES institucijų ir organizacijų tekstai ir jų vertimai, *inner city* į lietuvių kalbą verčiama tokiais atitikmenimis skirtinguose kontekstuose: *miesto centras*, *centrinis miesto rajonas*, *miestų teritorijos*, *apleisti miestų rajonai*, *skurdūs vidiniai miestų rajonai*, *senamiestis* ir kt. Galime nujauti, kad nors ne visi ekvivalentai tinkami, miesto centro ir neturto reikšmės ypač svarbios.

MUST-LT tekстыne galima rasti pažodinio *inner city* vertimo atvejų dėl lietuvių kalbos interferencijos verčiant būdvardį *inner*: *vidiniuose miestuose*, *vidinės miesto dalies*, *vidinėje*

²³ <https://www.linguee.com/english-lithuanian/search?source=auto&query=inner+city>

miesto dalyje, vidiniame mieste, vidinio miesto ir kt. Šiuo atveju vartoseną netinkama, lietuvių kalboje daiktavardis *miestas* nekolokuoja su būdvardžiu *vidinis*. Tinkamesnis vertimas būtų *miesto centras, skurdus miesto rajonas* ar kt.

Vertimo kalbos interferencija matoma ir kolokacijos *quiet voice* vertime:

OK: But then the quiet voices became loud chorus <...>

VK:

Bet tada tylūs balsai pavirto garsiu choru <...>

Deja, šie ramūs balsai tapo garsiu choru <...>

Tuomet ramūs balsai tapo garsiu choru <...>

Bet tada tylūs balsai tapo garsiu choru <...>

(MUST-LT)

Lietuvių kalboje daiktavardis *balsas* kolokuoja ir su *tylus*, ir su *ramus*, tačiau verčiant ypač svarbus kontekstas. Originalo sakinyje pabrėžiamas ne kalbėjimo tonas, bet garsas, taigi šiuo atveju *tylūs balsai* yra tinkamesnis vertimo pasirinkimas.

TIKSLIAI AR SKLANDŽIAI?

Kartais vertėjui gali tekti rinktis tarp formos ir reikšmės. Net ir iš pirmo žvilgsnio labai panašus vertimo ekvivalentas gali turėti kitokį **stilistinį atspalvį** ar neperteikti subtilių prasmės niuansų, originalo kalboje užkoduotos gramatinės informacijos. Jeigu vertimo kalbai įprastesnė kolokacija paveikia teksto prasmę, vertėjas gali nuspręsti mintį perteikti ne tokia sklandžia kalba, perfrazuodamas, paaiškindamas ar naudodamas kitas vertimo strategijas. Natūralu, kad visko išversti neįmanoma, tad pusiausvyrą tarp sklandaus vertimo ir tikslios reikšmės perteikimo priklauso nuo konkrečios situacijos ir teksto. Nors tikslumas yra labai svarbus, kyla pavojus, kad bus per daug sekama originalo kalbos raiška, o vertimas bus „svetimas“ ir nepakankamai rišlus (Baker 2001: 56–57). Pavyzdžiui, M. Baker (2001: 58) cituojamame pavyzdyje „These young pandas in Beijing Zoo are great crowd pullers“ kolokacija *crowd pullers* reklamos tekste implikuoja neformalią raišką. Lietuvių kalboje pažodinis vertimas skambėtų keistai, todėl greičiausiai kolokacija būtų perfrazuota veiksmažodine raiška, kuri tinkamesnė lietuvių kalbai „<...> pritraukia daug žiūrovų/ privilioja daug žiūrovų / būna apgultas minios lankytojų“ ir kt. Tokiu atveju esmė perteikta tinkamai, tačiau prarandamas žaismingumo ir neformalumo atspalvis.

Panašią situaciją matome ir šios reklamos vertime:

OK: Boost your skin against the early signs of ageing.
(RT)

VK: Atrask naują jėgą kovai su pirmaisiais senėjimo požymiais.

Pasirinkta perfrazavimo nesusijusiais žodžiais vertimo strategija reklaminiame tekste tėra viena iš įmanomų vertimo galimybių. Skaitytoją siekiama paveikti perteikiant turinį skirtinga forma. Žinoma, galima diskutuoti apie galimus artimesnius ekvivalentus

(pvz., *paskatink odos atsinaujinimą; sustabdyk odos senėjimą* ir t. t.), tačiau nežinodami situacinio vertimo užduoties konteksto objektyviai spręsti apie pasirinktą vertimo sprendinį negalime.

KULTŪRINĖS KOLOKACIJOS

M. Baker (2001: 59) teigia, kad kartais žodžių junginys gali atspindėti kultūrinę aplinką, kurioje yra vartojamas. Jeigu gana smarkiai skiriasi originalo bei vertimo kalba ir kultūra, tokių junginių vertimas gali būti keblus – įvardijami dalykai skaitytojui gali būti nežinomi, nesuprantami. **Kultūrinių realiųjų** vertimas tiek žodžio, tiek frazės lygmenimis yra sudėtingas, ypač neįgudusiam vertėjui ar verčiant ne į gimtąją kalbą, kaip matome ir šioje ištraukoje iš vartojimo instrukcijos:

OK: Kiekvienos šeimininkės svajonė – elektrinė tarkavimo mašina bulvėms tarkuoti. Kažkada atrodęs ilgas ir sunkus darbas, ruošiant visų mėgstamus cepelinus, vėdarus, kugelį ar kitus daržovių patiekalus, dabar, įsigijus Mažeikių UAB „Migiris“ tarkavimo mašiną „BETM“, vienas malonumas!	VK: Domestic electric vegetable grater is a dream of every goodwife. A long time ago making of everybody's beloved dishes such as "cepelinai" (Lithuanian meal, dumpings made of potato dough and usually stuffed with minced meat), "vedarai" (kind of sausage, made of grated potatoes stuffed into entrails and baked in the oven), kugel, and other dishes from vegetables was a long and hard work but now after obtaining of Mazeikių Joint Stock Company's „Migiris“ grater machine „BETM“ it is only a pleasure to prepare such dishes!
--	---

Vertimo tekste gausu įvairaus pobūdžio problemų: jaučiama lietuvių kalbos interferencija sintaksėje, skyryboje (pvz., šauktuko vartoseną), tekste paliktos rašybos klaidos (pvz., „dumpings“), žodžiams suteikiamos neigiamos implikacijos (pvz., „every goodwife“), kurios neakcentuojamos originale, registras dėl pasirinktos leksinės raiškos tampa ne toks formalus ir netolygus (pvz., „kind of“ vs. „obtained“). Lietuviškas kultūrinės realijas pasirinkta aiškinti paliekant lietuvišką skolinį su anglų kalbai adaptuota ortografija ir papildoma informacija apie patiekalo ingredientus ir (ar) gaminimo principus skliausteliuose. Kita vertus, galima svarstyti, ar tokia informacija vartojimo instrukcijoje nėra perteklinė. Apibendrinant galima teigti, kad vertimas nutolo nuo originale keliamo tikslo įtikinti skaitytoją prekės naudingumu ir efektyvumu.

M. Baker (2001: 60) pažymi, kad, verčiant kultūrinės kolokacijas, gali būti pridedama papildomos informacijos, paaiškinimų, padedančių skaitytojui lengviau suvokti įvardijamą reiškinį ar konceptą:

Angliška reklama	Lietuviškas reklamos vertimas
<i>Be blonde and breathtaking</i>	<i>Akinamai šviesių atspalvių dažai su maitinamaisiais vaisių aliejais.</i>
Nourished with fruit oil	Blonde Aphrodite – šviesi
Sandy blonde	Sandy blonde – labai šviesi, pelenų-aukso
Camomile	Camomille – labai šviesi
Blonde Aphrodite (RT)	

Skirtingi plaukų dažų atspalviai į lietuvių kalbą neišversti, palikti kaip anglų kalbos skoliniai (galima daryti prielaidą, kad tokiam pasirinkimui turėjo įtakos ir prekės ženklo ribojimai, rinkodara, produkto atpažįstamumas), tačiau šalia pateikiamas atspalvių paaiškinimas lietuvių kalba.

Kita vertus, papildoma informacija neturėtų suteikti implikacijų, nebūdingų originaliai kolokacijai. M. Baker (2001: 61) sako, kad tokiu atveju geriau perteikti mažiau informacijos, bet tiksliau, negu pridėti papildomų reikšmių. Pavyzdžiui, MUST-LT tekстыne angliškos kolokacijos *richly deserve* (pažodžiui *turtingai nusipelno*) būdvardinis pažymins neišverstas į lietuvių kalbą, o emocinei raiškai sustiprinti kartais pasirinkti pabrėžiamieji prielinksniai ir prieveiksmai:

OK: Our military will be given the resources its brave warriors so richly deserve.

VK:

<...> kariai gaus paramą, kurios jie taip nusipelnę.

<...> bus suteikti tokie resursai, kokių jie nusipelno.

<...> suteikti tokie ištekliai, kurių drąsūs kariai nusipelno.

<...> kurių drąsieji kariai yra išties nusipelnę.

(MUST-LT)

Kaip matome, priklausomai nuo kultūrinės kolokacijos pobūdžio (ar ji įvardija kultūrinę reiškinį, ar joje užkoduota gramatinė informacija, ar metaforinė raiška nebūdinga vertimo kalbai ir kt.), nuo vertimo tikslo ir auditorijos, skirsis ir pasirinkta vertimo strategija.

KŪRYBIŠKOS KOLOKACIJOS

Kolokacijos gali būti ir stilistiškai žymėtos arba kūrybiškos, ypač būdingos grožinės literatūros ir apeliacinio pobūdžio tekstams. Nepatyręs vertėjas tokių kolokacijų gali nepastebėti, gali jas praleisti arba supaprastinti ir taip neutralizuoti stilistinę teksto vertę, sumažinti įtaigumą, kūrinio stiliaus vientisumą, nuostabos, keliamos skaitytojui, kontrasto ar kitokių atspalvių. Ar tai būtų stilistiškai žymėtos kolokacijos, ar nesuderinamumo principu kuriami žodžių junginiai, ar neologizmai, kuriuose praplečiamas tam tikro žodžio junglumo laukas, juos ypač svarbu atpažinti ir atkurti arba kitaip kompensuoti vertime, jeigu pažodinis vertimas neįmanomas (Baker 2001: 61–62). M. Baker (2001: 62) analizuojamuose kūrybiškų kolokacijų²⁴ vertimo pavyzdžiuose vertėjai pasirenka neįprastai

²⁴ Kūrybiškos kolokacijos nėra įprastos, dažnos, netgi atvirkščiai, gali būti pavartotos tik vieną kartą. Nors tai ir neatitinka kolokacijos kaip dažnai pasikartojančio žodžių junginio apibrėžties, tokius kūrybiškus žodžių junginius vadiname kolokacijomis remdamiesi M. Baker (2001) diskusija apie stilistiškai žymėtas kolokacijas (angl. *marked collocations*).

skambančias vertimo kalboje kolokacijas dėti į kabutes (pavyzdžiuose nagrinėjami ne grožinės literatūros tekstai, kuriems tokia strategija nebūtų tinkama).

Panagrinėkime keletą kūrybiškų kolokacijų vertimo pavyzdžių iš lietuvių į anglų (LE-COP tekstynas) ir iš anglų į lietuvių (Lygiagretusis tekstynas)²⁵ kalbas grožinės literatūros tekstuose. Šios kolokacijos sąmoningai sukurtos siekiant paveikti skaitytojo emocijas, nupiešti tam tikro situacinio konteksto paveikslą, užkoduoti žodžiuose emocijas ir poetekstes, kurių visuma padeda austi kūrinio stilių, atskleidžia individualų autoriaus braižą.

OK: – Kokis Izaakas? – vėl paklausė bobulė pletkininkišku smalsumu.
(LE-COP)

VK: “What Isaac?” the old lady asked again with the curiosity of a gossip.

Žodis *pletkininkiškas* gali būti laikomas potenciniu naujadaru ar *ad hoc neologizmu* – tai iš daiktavardžio *pletikai* sudarytas būdvardis. Taigi *pletkininkiškas smalsumas* kaip kūrybiška kolokacija turėtų būti perteikta ir vertime stengiantis kuo tiksliau išlaikyti struktūrinį bei semantinį ekvivalentiškumą, nebijant anglų kalbai sukurti taip pat neįprastą naujadarą (pvz., *gossipish curiosity*). Šiuo atveju vertėjas pasirenka perfrazuoti neįprastą žodžių junginį, kūrybiškas žodžių žaismas prarandamas.

Kitas pavyzdys – stilistiškai žymėta raiška, kai pasirenkamas ne neutralus, o tam tikrą konotaciją turintis būdvardis arba veiksmazodis, neįprasta metaforinė raiška, suteikianti pasakojimui gyvybingumo ir vaizdingumo:

OK: <...> ir slenkščio akmuo išgirs, kaip viduje, palei sienas, palei priemenės duris tyliai slankioja pabudusios mintys, jau norėdamos išeiti į lauką.
(LE-COP)

VK: <...> and the stone threshold will hear awakened thoughts, wanting to go out, silently creeping inside, along the walls, beside the hall door.

Originalo tekste mintys **personifikuojamos**: jos *pabunda*, *slankioja*, nori išeiti į lauką. Vertime, nepaisant struktūrinių pokyčių, ši metafora perteikiama. Veiksmazodis *to creep* yra stilistiškai žymėtas neutralaus judėjimo veiksmazodžio variantas; reiškia lėtą judėjimą, dažnai norint likti nepastebėtam (CD). Galima būtų svarstyti, ar toks semantinis atspalvis pakankamai dera su lietuvišku veiksmazodžiu *slankioti*, įvardijančiu lėtą judėjimą, dažnai be aiškaus tikslo, ar galima būtų ieškoti kitokių variantų (pvz., *to wonder around* – veiksmazodis, turintis betikslinio judėjimo prasminį komponentą).

OK: Provided that the opinions which were quacked out were orthodox ones, it implied nothing but praise, and when the Times referred to one of the orators of the Party as a doubleplusgood duckspeaker it was paying a warm and valued compliment.
(Lygiagretusis tekstynas)

VK: Kai šitokiu žodžiu būdavo nusakoma lojali nuomonė, tai reiškė tik pagyrimą, ir kai „The Times“ kurį nors partijos oratorių apibūdindavo kaip dupliusgerą kalbentoją, tai būdavo šiltas ir rimtas komplimentas.

²⁵ <https://klc.vdu.lt/lygiagretus-tekstynas/>

Distopiniame G. Orwell'o (1991) romane „1984“ gausu neologizmų, kuriančių niūrią totalitarinės ateities viziją be individualaus mąstymo laisvės. Pabraukta kolokacija įdomi tuo, kad ji, kaip kūrybinio vertimo vienetą, susideda iš dviejų neologizmų, taigi ypač svarbu struktūriškai rekonstruoti visas dedamąsias. Kaip matome, lietuvišką būdvardinį modifikatą galime laikyti absoliučiu ekvivalentu, o daiktavardis, nors taip pat išverstas kūrybiškai, konstruojamas kitokiu principu. Originalo tekste žmogus, besąlygiškai balsu pritariantis ortodoksinėmis valdančiųjų tiesoms, apibūdinamas sudurtiniu žodžiu, sudarytu iš daiktavardžių *duck* (antis) ir *speaker* (kalbėtojas). Taip darybiškai dekonstravus žodį, galima jį būtų išversti ir į lietuvių kalbą, bet vertėjo pasirinktas „kalbėtojas“ taip pat yra gana gerai stilistiškai konotuotas: priesaga *-enti* suteikia daiktavardžiui padaromąją reikšmę „daryti tai, ar tokį, kas pasakyta pamatiniu žodžiu“ (Ambrazas et al. 2006: 387), turi aliuziją į veiksmąžodį, apibūdinantį ančių gagenimą.

Žinoma, galimas ir atvirkštinis variantas, kurio vertėjui reikėtų vengti – pridėti stilistinį atspalvį, nors jo originaliame tekste nėra, ypač jeigu tai nėra sąmoninga kompensavimo strategija. Tokie atvejai minimi ir S. Čiurlionienės (*Gimtoji kalba* II, 1933: 19) straipsnyje apie to metų vertėjų sunkumus ir pasirinkimus verčiant klasikinę literatūrą: „Lietuviniškas būna dvejopas <...> „ypatingas lietuviškas stilius“ brukamas tiems prancūzams, anglams ar rusams. Paprastas žodis *entrer, entreten, vojti* išverčiamas įsirioglinti, įrioglinti, įkabaldoti... ten, kur svetimos kalbos žodžiui tiktų geriausiai žodis *sédėti*, išverčiama *tupėti, riogsoti, murksoti*... <...> Kaip mums atrodyti šitoks verstinis sakiny: Markizas de Pernele įrioglino į svetainę ir atsitūpė prieš grovienę se Saint Croix <...>“.

Kūrybiškuose tekstuose neįprastos kolokacijos vartojamos sąmoningai, jos padeda patraukti skaitytojo dėmesį, todėl jas ypač svarbu atpažinti, dekonstruoti, suprasti jų svarbą bei funkciją kontekste ir išlaikyti šį kūrybiškumą. M. Baker (2001) pabrėžia, kad žodžių dermė skirtingose kalbose yra arbitrali ir ne visada universali, taigi verčiant svarbu prisiminti kalbos fraziškumo principą, vengti polinkio į vertimo kalbos interferenciją ar automatišką pažodinį originalo kalbos kolokacijų vertimą. Ši problema ypač atsiskleidžia verčiant kolokacijas, kurioms būdinga metaforinė raiška, kurias nagrinėsime kitame skyriuje.

3.2 UŽDUOTIS. KLAUSIMYNAS.

1. Vertimo problema: vertime gali persišviesti originalo kalbai būdinga raiška, dar vadinama i_____.
2. Vertimo problema: vertėjui gali tekti rinktis tarp s_____ ir t_____.
3. Vertimo problema: gali būti sudėtinga išversti k_____ kolokacijas.
4. Vertimo problema: neišlaikomi s_____ žymėti žodžių junginiai.
5. Vertimo problema: dėl o_____ k_____ įtakos kolokacija išverčiama klaidingai.

6. Internetas gali būti naudojamas tikrinant kolokacijų vartojimo dažnumą ir įprastumą kaip milžiniškas natūralios kalbos t_____.

7. Ieškant kalbos vartosenos pavyzdžių kolokacijai:

- ☐ svarbu ieškomą žodžių junginį rašyti su dvigubomis k_____.
- ☐ norint rasti skirtingas žodžio formas, žodžio kamieno gale galima rašyti ž_____ simbolį.

8. Įtikinamuosiuose ir meniniuose tekstuose, kūrybiškos kolokacijos turi būti:

- ☐ neišlaikomos,
- ☐ išlaikomos,
- ☐ perfrazuojamos pagal poreikį.

9. Tyrimai rodo, kad vertimų kalbai būdinga:

- ☐ turtingesnė leksinė raiška,
- ☐ tokia pati kaip ir originalo leksinė raiška,
- ☐ skurdesnė leksinė raiška.

10. Ar pateiktuose pavyzdžiuose išlaikyta OK žodžių junginių stilistinė vertė?

OK: Dove Silkening Body Moisturiser contains pure silk and gives your skin a soft golden sheen.

VK: Šilkinis kūno losjonas *Dove Silk* turi gryno šilko, todėl jis suteikia švelnaus auksinio žvilgesio Jūsų odai.

Taip

Ne

OK: Is your hair sending out a winter S.O.S?

VK: Žiemą Tavo plaukai tampa silpnėsi ir elektrinasi?

Taip

Ne

OK: Healthy the Scandinavian way

Now I'm happy

I threw away my fat clothes!

VK: Skandinaviskas sveikas gyvenimo būdas

Dabar esu laiminga!

Aš numečiau šalin savo plačius rūbus!

Taip

Ne

3.3 UŽDUOTIS. Išverskite ir įrašykite trūkstantus žodžius. Palyginkite su profesionaliu vertimu, aptarkite sprendimų skirtumus ir panašumus. Šaltinis: Scales H. Tirpstantis ledynų pasaulis. Nacionalinė geografija (2001 11).

<https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/an-icy-world-is-in-meltdown-as-penguin-population-shifts-signal-trouble-feature>; https://www.nationalgeographic.lt/lt/zurnalu_archyvas/2021_lapkritis1/tirpstantis_ledynu_pasaulis/

An inflatable boat pulls up next to the snowy shore, and the gentoo penguins of Neko Harbor see people for the first time in almost a year.

(1) _____ valtis sustoja prie (2) _____ kranto, ir Neko (Neko) įlankos papuasiniai pingvinai po beveik (3) _____ pertraukos vėl išvysta žmones.

Rather than a gaggle of tourists (absent because of the coronavirus pandemic), out climb Tom Hart, a penguin biologist from Oxford University, and several other scientists returning to the Antarctic Peninsula in January 2021.

Tačiau į krantą išlipa ne turistai (jų nėra dėl (4) _____ pandemijos), o pingvinus tiriantis Oksfordo universiteto biologas Tomas Hartas (Tom Hart) ir dar keli mokslininkai, tą 2021 m. sausį sugrįžę į (5) _____ pusiasalį.

Honks and calls ripple through the colony of about 2,000 gentoos as one of the 2.5-foot-tall birds waddles through to find its nest.

Per maždaug 2000 paukščių koloniją vilnija (6) _____ ir (7) _____ bangos, vienas iš 75 cm ūgio pingvinų (8) _____ ieškoti savo lizdo.

The penguins pay no attention to Hart as he makes straight for the time-lapse trail camera perched on a tripod and wedged in place with rocks.

Pingvinai nekreipia į T. Hartą dėmesio, tad šis nužingsniuoja tiesiai prie (9) _____ fotoaparato, įrengto ant akmenimis sutvirtinto trikojo.

He retrieves the memory card from inside the camera's waterproof housing.

Iš (10) _____ fotoaparato dėklo biologas ištraukia (11) _____ kortelę.

The camera has been taking pictures of the penguins every hour, from dawn till dusk, since they settled down at the nesting colony four months earlier to lay their eggs and rear their chicks.

Prieš keturis mėnesius pingvinams įsikūrus šioje peravietėje (12) _____ kiaušinių ir auginti jauniklių šis prietaisas fotografavo paukščius kas valandą nuo aušros iki sutemų.

It's one of nearly a hundred cameras dotted across the 830-mile-long, 43-mile-wide peninsula that have been monitoring breeding colonies of three penguin species during the past decade.

Tai vienas iš beveik šimto tokių fotoaparatus, (13) _____ 1340 km ilgio ir 70 km pločio pusiasalyje. Jais pastaruosius dešimt metų stebimos trijų pingvinų rūšių (14) _____ kolonijos.

Gentoo numbers on the peninsula have increased rapidly—more than tripling at many sites during the past 30 years—and the birds are expanding south into new areas that had been too icy for them, leveraging their flexible foraging and breeding strategies.

Pusiasalyje papuasinių pingvinų (15) _____ daugėja. Per pastaruosius 30 metų daugelyje vietų jų pulkai išaugo daugiau nei trigubai. Taikydami (16) _____ maitinimosi ir dauginimosi strategijas šie paukščiai (17) _____ į pietus, kur anksčiau jiems būdavo per šalta.

In stark contrast, their sister species—the smaller chinstrap penguins and the sleek, black-headed Adélie penguins—have declined by upwards of 75 percent at many of the colonies where gentoos are thriving.

Tuo metu jiems giminiškų mažesnių (18) _____ pingvinų ir lieknesnių juodagalvių Adelės Žemės pingvinų populiacijos daugelyje kolonijų, kur klesti papuasiniai pingvinai, (19) _____ daugiau nei 75 %.

“Very roughly,” Hart says, “you lose one Adélie, you lose one chinstrap, you gain a gentoo.”

„Labai apytikriai skaičiuojant, praradę po vieną Adelės Žemės ir antarktinį pingviną, gauname vieną papuasinį“, – aiškina T. Hartas.

Penguins are important sentinels for the wider health of the oceans.

Pingvinai – visos vandenynų (20) _____ atspindys.

They're highly sensitive to environmental changes and rely on productive seas and abundant prey.

Jie (21) _____ jautrūs aplinkos permainingoms ir yra priklausomi nuo jūrų (22) _____ bei grobio (23) _____.

3.4 UŽDUOTIS. Kurias iš kolokacijų vertimo problemų galite atpažinti šiuose pavyzdžiuose? Kurių vertimų kolokacinė raiška tinkamesnė? (MUST-LT; RT; kt.)

Nr.	OK	VK
1	In the book's most <u>dazzling</u> section <...>	Labiausiai <u>stulbinančioje</u> knygos <u>dalyje</u> <...> Labiausiai <u>įtraukiančioje</u> knygos <u>skiltyje</u> <...> Labiausiai <u>akinančiame</u> knygos <u>skyriuje</u> <...> Labiausiai <u>sukrečiančiame</u> knygos <u>skyriuje</u> <...> <u>Iškiliausiame</u> knygos <u>skyriuje</u> <...> Labiausiai <u>dėmesį traukiančiame</u> knygos <u>skyriuje</u> <...>
2	<...> could have been written only by someone who reads more, and retains more, than most <u>mere mortals</u> .	<...> tik už <u>paprastus mirtinguosius</u> daugiau skaitantis ir įsidėmintis žmogus. <...> ir atsimena daugiau nei dauguma <u>paprastų mirtingųjų</u>. <...> ir įsimena daugiau nei dauguma <u>eilinių mirtingųjų</u>.
3	Have a nice day!	Geros dienos! Gražios dienos! Turėk gražią dieną!
4	Have a good time!	Smagiai praleisk laiką! Gero laiko! Sėkmės! Turėk gerą laiką!
5	House of Commons	Bendruomenių rūmai Seimas
6	7mm Pommes Allumetes – high quality product, crispy and long for fast food oriented client.	7mm Pommes Allumetes – aukščiausios kokybės produktas, traškus ir skirtas klientams, kurie nori greitai pavalgyti.
7	Nuoširdžiai atsiprašome ir dėkojame už Jūsų supratingumą ir kantrybę!	We deeply apologize for this inconvenience and thank You once again for Your patience and understanding!

3.5 UŽDUOTIS. Naudodamiesi Google paieškos sistema, kolokacijų žodynais, tekstynais ir kitais ištekliais:

1. suformuluokite užklausą galimiems lietuvių kalbos kolokacijų vertimo variantams į jūsų pasirinktą kalbą;
2. parašykite kelis rastų lietuviškos kolokacijos vertimų pavyzdžius;
3. pasirinkite vieną sakinį su analizuojama kolokacija iš čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/paieska/isplestine>;
4. parašykite tinkamą kontekstui kolokacijos vertimą.

Nr.	Lietuviška kolokacija	Bekonteksčiai vertimo variantai	Tinkamiausias pasirinkto sakinio kontekstui
1	Pavyzdys: Aiškus kandidatas	prime/winning/obvious/leading/ best <...> candidate	„Jis tvirtino, jog aiškaus kandidato į kultūros viceministro postą, kurį tektų užimti šiek tiek daugiau nei metus laiko, šiuo metu dar nėra.“ Galimas vertimas: <i>leading candidate</i> , bet ne <i>clear candidate</i> .
2	Aktuali naujiena		
3	Baisi istorija		
4	Didelė dozė		
5	Didelė prabanga		
6	Didelė viltis		
7	Įtempti santykiai		
8	Įprasti santykiai		
9	Tvirtas pamatas		
10	Tikra staigmena		

3.6 UŽDUOTIS. Išverskite reklamas į lietuvių kalbą. Aptarkite, su kokiais kolokacijų vertimo problemomis susidūrėte (RT pavyzdžiai).

OK	VK
<i>Like a tattoo on your lips...</i> <i>put its resistance to the test!</i> New L'oreal Patented Invincible Kiss Proof The first invincible lipstick with a tattoo effect in just one stick -zero trace, extreme hold -satin colour, anti-fade 12 luminous shades <i>Because you're worth it</i>	
<i>Is finding the perfect foundation a real puzzle?</i> Puzzle solved: The 1st foundation from L'oreal to perfectly match the colour and texture of your skin <i>New true Match</i> Super-Blendable Perfecting Foundation	
<i>Damaged by winter rescued by Pantene Pro-V.</i> Is your hair sending out a winter S.O.S? Help is at hand with limited edition Pantene Pro-V Winter Rescue. The rich pro-vitamin formula rescues dry, static hair, replenishing moisture deep down so you really feel the difference. Smoother and softer hair in just 10 days <i>Winter is so last season.</i>	

3.7 UŽDUOTIS. Receptų vertimas dėl patiekalų ir ingredientų skirtumų gali tapti tikru iššūkiu. Įvertinkite galimas kolokacijų vertimo problemas pasirinktame recepte. Aptarkite galimus jų sprendimo būdus, atsižvelgdami į vertimo tikslą. Išverskite receptą į lietuvių kalbą. Apie receptų vertimo problemas ir jų sprendimo būdus galite pasiskaityti čia: **J. Munday** (2016: 134–139).

OK	Vertimo problemos originaliame tekste	Vertimas
Pasirinkite receptą iš šios ar kitos svetainės: <i>Jamie Oliver. World Food Recipes.</i> Pavyzdžiui: Liv Tyler's prawn dumplings²⁶ Ingredients 300 g raw peeled king or tiger prawns, deveined, from sustainable sources 1 x 140 g tin of water chestnuts 5 cm piece of fresh ginger 6 spring onions 1 large free-range egg ¼ teaspoon ground white pepper 1 teaspoon Shaoxing wine sesame oil vegetable oil DOUGH 250 g dumpling flour, plus extra for dusting and cooking CONDIMENTS black rice vinegar chilli oil sweet chilli sauce low-salt soy sauce		

²⁶ Jamie Oliver, <https://www.jamieoliver.com/recipes/seafood-recipes/prawn-dumplings/> (žiūrėta 2022 01 28).

3.8 UŽDUOTIS. Aptarkite kūrybiškiems žodžių junginiams grožinės literatūros tekstų vertimuose pritaikytas vertimo strategijas ir jų poveikį teksto stiliui. Pasiūlykite kitų įmanomų kūrybinės raiškos vertimo variantų.²⁷

Nr.	OK	VK
1	O vėliau ištisios laktos minorinių gaidų nuslydo, <u>lopšiniškai migdančių</u> , ir aš pajutau, nereikia suprasti, ką sako žilagalvis, svarbu gerai į gaidas, tik į gaidas įsiklausyti ir pamiršti – jos vadinosi si, do ar mi, ar la.	And then, a whole bunch of minor chords slid down, <u>into the sleepiness of a lullaby</u> , and I felt that I didn't need to understand what Mr Grayhairs was saying; what was important was to listen to the notes, only the notes and forget that they're called si, do or mi, or la. <i>Vertimo siūlymas:</i>
2	Randa ten kadaise mylėtą moterį (pase-nusią, bet patrauklią, apsirengusią vos ne ta pačia perkelio suknele), <u>pašvampęs alaus</u> vietiniame „pabe“, aplankytas stebuklingos galios, su ja permiega ir, saulei tekant iš už Dakotos kalnų, miršta <...>.	There he finds a woman that he once loved (aged but still attractive, dressed in nearly the same cotton dress), he <u>has some beer</u> in a local pub, and, under the influence of some magic power, he makes love to her, and, with the sun rising from beyond the Dakota mountains, he dies <...>. <i>Vertimo siūlymas:</i>
3	– Nelabai ką, – atsakau <u>virduliškai išsitempęs</u> , – mašinėlė rašyti sugebėčiau...	“Not much,” I answer <u>standing at attention like a samovar</u> . “I could manage to type...” <i>Vertimo siūlymas:</i>
4	Bandžiau prisijaukinti <u>uodeguotus driežiažmogius</u> ar <u>žiurkiažmogius</u> , tačiau šie nelabai norėjo su manimi dėtis.	I tried to tame <u>the tailed lizard-people and rat-people</u> , but they wanted nothing to do with me. <i>Vertimo siūlymas:</i>

²⁷ Pavyzdžiai iš tekstyno LECOP. Nuorodas į originalius kūrinius rasite čia: Vaičenonienė J. 2011: *Lietuvių literatūra anglų kalba: tekstynų paremtas autorių neologizmų vertimo tyrimas*. VDU.

6	Paskui jie vėl kasė, ir pagaliau per žvyrduobę nutįso ilgas kapas, nudailintas, nulygintas darbščių <u>kietadelnių rankų</u>.	Then they went back to their digging and finally they finished the long grave – smoothed and molded by <u>hard working hands</u>. <i>Vertimo siūlymas:</i>
7	Rolfas Brinkas, senos kilmės <u>apdemokratėjęs aristokratas</u>, taip pat buvo vedęs, nors vaikų nesusilaukė.	Rolfas Brinkas, <u>a democratised aristocrat</u> of an old family, was also married, though he was never blessed with children. <i>Vertimo siūlymas:</i>
8	– Cha cha cha! – nusikvatojo <u>mušeikizmo ideologas</u>, – žmogus, į lagerį atėjęs, nežino, kur jis pateko.	<u>The ideologist of corporal punishment</u> had a big laugh over this. <i>Vertimo siūlymas:</i>

3.9 UŽDUOTIS. Perskaitykite R. Granausko (1975) novelės „Duonos valgytojai“ (LECOP) ištrauką ir du jos vertimus. Originaliame tekste pabraukite 10 pasirinktų kolokacijų. Palyginkite, kaip tas pačias kolokacijas išvertė skirtingi vertėjai.

	Ištrauka
OK	Kažkas ateina per didelį tuščią sapną, – senoji visuomet sapnuoja tokius sapnus: lyg bulviakasio laukus, lyg nušienautas pievas, tiktai niekur nėra vieno žmogaus, jau labai daug išmirė, ir pačiam sapno pakrašty kūpo žolėtos kalvelės: tėvo, motinos, vaikų, kaimynų, visų ir nebeprisiminsi, jau kiek rudenų ten žolė pavysta, o žiemą – nėra tų kalvelių, balta lyguma, ir brenda senoji į pakraštį, baksnoja lazda priešais: gal užbes vieną! Bet tai tik sapnas, dabar juk ne žiema, prieš savaitę rugius pjovė, nešiojo po du pėdus, o jei taip sunku po du, ne, ne žiema dabar, pamatysi ant kalvelių marguojančius lauko žiedus, dėl to ir žingsniai taip minkštai per žolę: šlept šlept... Per žolę taip gera eiti basomis, anksti rytą – basomis per žolę, po savo kiemą, tik ko jau taip vaikšto dienos doriai neišaušus? Atsimena: duoną kepsim, sueis kaimynai, o aš guliu ir sarmatos nebeturiu, jis taigi atsikėlė. Jau langas raudonas, pamelšiu karvę, tegu išveda, paskui apie duoną tvarkysiuos, Dieve tu mano, ar aš dabar pabudau, ar jau seniai guliu pabudusi?
VK1	It's not yet clear where on the horizon the sun will rise, its red hues are still nowhere to be seen; the only thing is the black trees have moved closer to the door of the farmhouse and something, something vaguely large, lies in the doorway, its white face turned up to the eaves and one crooked arm flung across the yard, touching the well. This is the oblong stone threshold and the gravel path; all the other paths are still lying motionless on the grass, they need someone's feet to rouse them from their early morning torpor. Or they need the red light of the sky, awaited by the faces of four people still asleep in the warm darkness behind the wooden walls, two faces at one end of the cottage, two at the other; eight closed eyes, but one pair will open before the others, and the stone threshold will hear awakened thoughts, wanting to go out, silently creeping inside, along the walls, beside the hall door.
VK2	It wasn't yet clear on which side the sun would rise; the pink was still nowhere to be seen. Only if you came closer towards the door, then you'd see black trees in the orchard and something—bulky and out of focus—lying on the threshold, turning its white face up towards the roof and tossing one crooked arm all the way out to the well itself. It was the long stone of the threshold and the gravel path that led across the entire yard up to the well. These, and all the other paths, were lying on the grass, motionless; they needed someone's feet to rouse them from their morning stupor. Or they needed the pink light of the sky to fall on four sleeping faces, slumbering yet in the warm primal darkness behind the wooden walls; two faces on one end of the cabin and two on the other; eight closed eyes altogether, although, one pair was bound to open earlier than the rest. Then the threshold stone would hear how inside, along the walls, along the front hallway, waking thoughts would creep along quietly, begging to be let outside.

3.10 UŽDUOTIS. Atrinktuose teksto ORVELIT duomenyse pažymėkite daiktavardžio *širdis* kolokatus lietuvių autorių kūrinuose (žr. 3.1 pav.) ir vertimuose iš anglų kalbos (žr. 3.2 pav.) (arba žr. toliau pateiktas nuorodas į visus šių žodžių vartojimo sąrašus tekstyne). Ar pastebite kokių nors raiškos skirtumų? Išrinkite lietuviškas kolokacijas, kurioms būtų sunku taikyti pažodinį vertimą į anglų kalbą. Aptarkite vertimo sprendimų variantus.

ŠIRDIS, ORIGINALI LITERATŪRA.txt - Notepad	
1	mano lūpos tars Dievo žodžius, jei širdis abejoja?.. - Taip, tik vėliau. Stanislovas mirė ORVELIT_GRO_OR.txt
2	. Štai kokios mintys mane kamuoja. Išgraužė širdin abejonė - pati didžiausia nuodėmė. O rytoj ORVELIT_GRO_OR.txt
3	. Abi turėjo savų kaprįzų ir savų širdperšų. Abi valdingos, abi stačios, su saviškais ORVELIT_GRO_OR.txt
4	herojė likau prie suskilusios gėdos sudaugyta širdimi. Aha, tik nepamiršk, kad už lengvą ORVELIT_GRO_OR.txt
5	malonumas tartum akmuo nukristų ne nuo širdies aišku ir ne perkeltine prasme bet ORVELIT_GRO_OR.txt
6	ištis nudžiugino. Tekstas išverstas. Spurdančia širdimi Algė nuskubėjo pas jį, atsisakė kavos ORVELIT_GRO_OR.txt
7	ir žlugusiais planais. „Tai mėšlas, nespėsiu“, - širdo Algė, o laikrodžio begėdiškai skaičiavo minutę ORVELIT_GRO_OR.txt
8	kartą oficialiai išsiskirti, tada liksi tik širdyje - amžinai! Mežinau, ką daryti toliau, todėl ORVELIT_GRO_OR.txt
9	kitus vaikus mylėjau. Ji buvo mano širdies angelas, mano sielos šviesulys, kas savaite ORVELIT_GRO_OR.txt
10	, kaip virpa geltonos žvakės ugnelės - mirusiųjų širdys. Angelų akys užmerktos, tartum jie miegotų, ORVELIT_GRO_OR.txt
11	, ar ne? Pasakyk man. Jeigu jau širdis apgautų, tada ir tu esi man ORVELIT_GRO_OR.txt
12	du puslapius taip, kad savo išlietą širdį apie meilę ežerė paslėptų po kitu ORVELIT_GRO_OR.txt
13	plakamasi iki atvirų žaizdų, nors pakaktų širdyje apmastyto mea culpa, o ne logika ORVELIT_GRO_OR.txt
14	man tas nerūpėjo aną valandą. Mano širdis apsaldo. Tviskėjau iš pasididžiavimo: čigonai gėrė ORVELIT_GRO_OR.txt
15	gyvenimo kelią, ir tai glostė jai širdį. Apsikabinę ilgai stovėjo tylomis. Pagaliau vyriš ORVELIT_GRO_OR.txt
16	, kraujagysles, degė gaisru galvoje. Rodė, mano širdis apsitraukia suodžių ir pelenų plėnimis, ir ORVELIT_GRO_OR.txt
17	pasisekė: podraug pamatau tokių grožybų - net širdis apšala. Nors nebijo - žinau, kam ta ORVELIT_GRO_OR.txt
18	jūs iš tikrųjų siekiate? Mano rankos? Širdies? Ar mano tėvo kaučiuko fabriko? Fabriko, ORVELIT_GRO_OR.txt
19	, vyrai? Ar mano vynos jums aptemdė mintis? - širdį? Ar mano vynos jums aptemdė mintis? - ORVELIT_GRO_OR.txt
20	tiktai tu būtum šviesaus proto, geros širdies, arba, visai pasvėrus, toks, kokį Tave ORVELIT_GRO_OR.txt
21	, mokyto. Iš pradžių skaudėjo, paskui aitrino širdį: argi taip galima? Sakyk, tardė ji, ORVELIT_GRO_OR.txt
22	. Skirdavo išulios širdies kvapą nuo drovios širdies aromato. Mergaičių veidai jam neatrodė labai ORVELIT_GRO_OR.txt
23	į atbūdančią gamtą, upelių gatvėse, ir širdyje atbusdavo viltis, kad viskas bus gerai, ORVELIT_GRO_OR.txt
24	- į jokią savo kūno angą. Visa širdimi atsidavusi „Pompėjos“ pramogų centro projektui, A ORVELIT_GRO_OR.txt
25	- na, kaip aš ten išėjau? Plakančios širdys atsiimant nepilnas atviruko dydžio nuotraukas. De ORVELIT_GRO_OR.txt
26	pasirodė - gudrią suaugusiojo šypseną. Kai visi širdingai atsilabino su kunigu, Gabrieliu ir Roju ORVELIT_GRO_OR.txt
27	, ne, ne, ne aplenkęs, tai tavo širdis atsilikusi trimis sekundėmis, trimis dižais, per ORVELIT_GRO_OR.txt
28	ir dar smulkesniu savo nuomonų dėstymu, širdyje atsiranda kažkokios gėdos jausmas, sumišęs su ORVELIT_GRO_OR.txt
29	Danutė žiūrėdavo į mane pro būdelės širdutę. Atsisukau ir pamačiau jį, sunkiai sudribusį ORVELIT_GRO_OR.txt
30	, ir pajutau, kad man čia, palei širdį, atsivėrė skylė. Atsidūstu ir girdžiu, kaip ORVELIT_GRO_OR.txt
31	. Bet kokia tolybė versdavo virpėti Pipiro širdį. Atviros laukų perspektyvos, marių plotai, juodo ORVELIT_GRO_OR.txt
32	tai, ką regime ir jaučiame. Skaudindamas širdį, atėjo supratimas, kad pasaulyje yra kur ORVELIT_GRO_OR.txt
33	ir labai panašus į antelės turinį - širdingai ačiū. Sudie? Matai, Undine... matai, Ievut, ORVELIT_GRO_OR.txt
34	us, - pagalvojau. - Šimtą, - skubiai pridūriau. - širdingai ačiū (vėl, kaip diedukas). Grąžinsiu, - prieš ORVELIT_GRO_OR.txt
35	savo kledaro padėkojo jįs. Ir nurūko. - širdingai ačiū. - širdį kaip skaudulį reikia atverti, - ORVELIT_GRO_OR.txt
36	su daugeliu kitų faktų. Vaizdžiai tariant, širdyje aš jį jau palaidojau, kaip kad ORVELIT_GRO_OR.txt
37	ne akmenį, ne popierinį, o jūsų širdyse. - Aš ne Ana, o Ada. - Aš ORVELIT_GRO_OR.txt
38	bet vienas žodis jam kris į širdį. Aš tyliu. Aš tylėjau nesuprasdamas, apie ORVELIT_GRO_OR.txt
39	, ir dėl to man ypač smaudė širdį. Baimė. Jis manęs taip bijojo, kad ORVELIT_GRO_OR.txt
40	udžias prakalbas bei mankštindavo savo virpinantį širdis balsą. Nereikia nė sakyti, kad šitai ORVELIT_GRO_OR.txt
41	susirinko. Nei atgalios, nei susitaikymo, nei širdgėlos banga neužlieja jos į kumštį suspaustos ORVELIT_GRO_OR.txt
42	lkoholio kiekio, - palei kalėjimų paverstą Jėzaus širdies bažnyčios spygliuotą sieną, ir kaip puikiai ORVELIT_GRO_OR.txt
43	Fergizui be galo skaudėjo jo milžinišką širdį, be galo maudė jo beribę sielą. ORVELIT_GRO_OR.txt
44	kaip Marina Čvetajeva: „Ir jeigu plyštanti širdis be gydytojo plėšo siūles, žinok, kad ORVELIT_GRO_OR.txt
45	niekad iki šiol nepatirtas skausmas persmelkė širdį. Be skausmo ir grožio nėra, suskambėjo ORVELIT_GRO_OR.txt
46	tvira širdis, keistai besiplečianti, besipučianti širdis: begal jautrus, bijas bet kokio svetimo ORVELIT_GRO_OR.txt
47	nepamatydavo nieko tokio, kas suminkštintų jo širdį bei vidurius, paprasčiausiai akiplēšiška meluoda ORVELIT_GRO_OR.txt
48	tavęs namo? Žygis vos suturėjo spurdančią širdį, bet džiaugsmo stengėsi neparodyti. Juk nuotykis ORVELIT_GRO_OR.txt
49	, Dievas, išguitas ne tik iš jūsų širdies, bet ir iš sąžinės, žiūrės į ORVELIT_GRO_OR.txt
50	nepasakoti, Meži, jeigu nenori. Neatrink sau širdies. Bet jeigu papasakosi, išklausysiu. - Gali neskub ORVELIT_GRO_OR.txt

3.1 paveikslas. Daiktavardžio *širdis* vartosenos pavyzdžiai lietuviškoje grožinėje literatūroje

SIRDIS_VERSTA LITERATŪRA.txt - Notepad	
1	? – Aha, – sutiko Morelis. – Tau lengviau ant širdies? – Aha. – Aha. – Aha. – Aha. – Aha. – Aha. – ORVELIT_GRO_VE.txt
2	buvo sujaudintas pono Letčerio kančių. Mano širdis akimirksniu suminkštėjo. Pažvelgiau į motiną. Jo ORVELIT_GRO_VE.txt
3	ais taturuotėmis. Tarp gyvųjų puikavosi raudona širdis. Ant jos buvo užrašyta AŠ MYLIU ORVELIT_GRO_VE.txt
4	. Bet kad ir kaip stengėms padidinti širdies apimtį, ji nuo to nepradėjo generuoti ORVELIT_GRO_VE.txt
5	pastebimai trūkteli, ir tai pamčius man širdis apmiršta. Padėjusi aplanką atgal į krepšį, ORVELIT_GRO_VE.txt
6	imo bokštus. Stverčiausi už krūtines, užsimerkiau. Širdis aprimo, ėmiau ramiau kvėpuoti. Širdis man ORVELIT_GRO_VE.txt
7	loti batraiščius. Atrodai kaip priepuolio ištikta širdis, apsvynėjusi batraiščiais, o aš praėjusią naktį ORVELIT_GRO_VE.txt
8	ji pasidarė monetos storumo, formelėmis spaudėme širdes, apskritimus ir šaukštais krovė ant pyragėlių ORVELIT_GRO_VE.txt
9	o tuzino žmonių, padedančių demaskuoti sustojusią širdį arba atpaimti batraiščius. Atrodai kaip priepuo ORVELIT_GRO_VE.txt
10	galėjau pasakoti viską, kas gulėjo ant širdies. Atsitiesiau ir pažvelgiau į stalą. Ant ORVELIT_GRO_VE.txt
11	būsiu pernelyg pavargusi grįžti. Kapsčiausi, o širdis ausyse daužėsi kaip koks motoras. Nusprendžiau ORVELIT_GRO_VE.txt
12	. – Išsišiepusi iki ausų Heile nupieš ore širdutę. – Aš ir Harperis. Abu. – Blogai miegojau. – ORVELIT_GRO_VE.txt
13	ištikima Betsei ir jos skaisčiosioms draugėms. Širdimi aš juk išties panašį į Betse. ORVELIT_GRO_VE.txt
14	miegamojo užuolaidas skverbėsi saulės spinduliai, širdis baladojosi. Tolumoje kažkas krebždėjo. Galva praš ORVELIT_GRO_VE.txt
15	nepasizymi greičiu. – Baterija? Tai panašu į širdį. – Bbet aš nne... – Be abejo, ligoio ORVELIT_GRO_VE.txt
16	, jis mirė savo mirtimi. Manau, dėl širdies. Bet, Džordžui mirus, nebuvo kam prižiūrėti ORVELIT_GRO_VE.txt
17	lūpą. Šį kartą krūptelėjo ne jos širdis, bet pilvas. Šį kartą pagrindinius vaidmenis ORVELIT_GRO_VE.txt
18	tai ji labai mėgsta. – Mūsų dvi širdys, bet plaka kaip viena, dotore. Brunetis ORVELIT_GRO_VE.txt
19	puikuojasi. – Ne, nemelavau. Pažadėjau iš visos širdies. Bet tai ir viskas. Tai paskutinė ORVELIT_GRO_VE.txt
20	. Tą prisiminimą jis buvo užgniaužęs giliai širdyje, bet šitoks akivaizdus reginys vėl sukėlė ORVELIT_GRO_VE.txt
21	, kuris iki šiol visad suminkštindavo mano širdį, buvo jo įprotis patekus į nelaimę ORVELIT_GRO_VE.txt
22	ar seserį. – Tikrai? – Skubus krustelėjimas po širdimi buvo skausmingas ir kartu malonus. – Nežinau. ORVELIT_GRO_VE.txt
23	atsigręžė, pamoko ranka ir dingo. Mano širdis buvo tokia sklidina, kad kurį laiką ORVELIT_GRO_VE.txt
24	, bet šikart jis tai nedarė iš širdies. Būdaug ir kur kas blogiau. Stipriai ORVELIT_GRO_VE.txt
25	: _ Kai tavo myli, jautiesi taip, tarsi širdis būtų apklostyta antklode, – pasakė jis, – ir ORVELIT_GRO_VE.txt
26	atvažyną. Ten, kur pirma jautė plakant širdį, dabar lyg spaudė kažkas. Ralfas atsiklaupė ORVELIT_GRO_VE.txt
27	žmonių yra negalėtingi vėliams, nes vėliu širdis dar ilgai plaka po to, kai ORVELIT_GRO_VE.txt
28	. Daugiau. Tas žodis privertė suvirpėti jos širdį. Daugiausia laiko aš praleisdavau su Rože: ORVELIT_GRO_VE.txt
29	deino burną, kad nesuriktų. Staigiai apsigręžė. Širdis daužėsi daug smarkiau, negu ėmus rėkti ORVELIT_GRO_VE.txt
30	būtų išstipręs ir tave. Kur eiti? Širdis daužėsi. Jis sustojo ir ėmė galvoti. ORVELIT_GRO_VE.txt
31	iki Fanės durų ir sustojau, o širdis daužėsi kaip pašėlus. Paspringau, nes dvokė ORVELIT_GRO_VE.txt
32	tuoskė priplėkęs oras. Įėjau į vidų. Širdis daužėsi krūtinėje. Žibintuvėlis apšvietė vienintę ORVELIT_GRO_VE.txt
33	voką ir įbedė į jį akis, širdis daužėsi lyg padūkus. Per amžius niekas ORVELIT_GRO_VE.txt
34	anko Armanda, Karolina Klermon liūdnai šyptelėjo. Širdis daužėsi taip garsiai, kad bijojau, jog ORVELIT_GRO_VE.txt
35	žmogui? Nesustojau, kol nepasiekiau tavęs, tėve. Širdis daužėsi, veidas apsipylė prakaitu, bet galiausiai ORVELIT_GRO_VE.txt
36	Poteri. Pabandyk šitą. Bukmedžio, su slibino širdimi. Devynių colių. Graži ir judri. Imk ORVELIT_GRO_VE.txt
37	, ir jis akmeniu gulė man ant širdies. Didžiulė našta, kuri lyg akmuo slėgė ORVELIT_GRO_VE.txt
38	iki mažiau nei dviejų šimtų. Tėvukas širdo. Dienoms slenkant įtampa didėjo, ir suaugusieji ORVELIT_GRO_VE.txt
39	ir atsi-davimas. Atviros ir bejėgės širdies dovana. Kupina džiaugsmo. Tai, kas atsitiko ORVELIT_GRO_VE.txt
40	ar ką nors darant, bet mano širdies dunksėjimas užgožė visus tylesnius garsus. Suėmia ORVELIT_GRO_VE.txt
41	, vanile ir netrikdomo miego ramybė. Jos širdis dunksėjo gerklėje. Džeimsas jos laukia. Jos ORVELIT_GRO_VE.txt
42	tau pinigų, kad nusipirktum saldainių. – Duosiu, širdėle, duosiu, tik palauksiu maždaug iki vidurnakčio, ORVELIT_GRO_VE.txt
43	daugeliu kitų dalykų. Man kiek spaudė širdį dėl dukters, kuri pirmąkart gyvenime turi ORVELIT_GRO_VE.txt
44	. Vis arčiau ir arčiau su kiekvienu širdies dūžiu. Ji turėjo bjaurių įpročių, ko ORVELIT_GRO_VE.txt
45	taip tankiai kvėpuoja. Kiek kairiau jautė širdies dūžius. Jis vėl padėjo ietį ant ORVELIT_GRO_VE.txt
46	Paula, išlinkęs gniutulas, kuriame išsėjosi jo širdies džiaugsmas. Jis padėjo aplanką ant staliuko ORVELIT_GRO_VE.txt
47	onis – tai gaminy, užliejantis Didžiosios Sesers širdį džiaugsmu; jis iškalbingai byloja apie jos ORVELIT_GRO_VE.txt
48	. Jis pamatė atidarytas duris ir jo širdis džiugiai šoktelėjo. Jis žinojo, kaip kalba ORVELIT_GRO_VE.txt
49	sugrįš pas Džordžą, bus lengviau ant širdies. – Džordžo piršta, – pakartoju tų tonu tarsi ORVELIT_GRO_VE.txt
50	toli nukeliautum. Po kiek laiko prasideda širdies erozija. Kartais rytais viešbučio veldrodyje išvė ORVELIT_GRO_VE.txt

3.2 paveikslas. Daiktavardžio *širdis* vartosenos pavyzdžiai grožinės literatūros vertimuose iš anglų kalbos

Duomenys (juos rasite čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/atsisiusti#konkordansai>):

ŠIRDIS_lietuviška grožinė literatūra

ŠIRDIS_versta grožinė literatūra

3.11 UŽDUOTIS.

Išrinkite daiktavardžių *širdis, idėja, viltis* kolokatus originaliuose lietuviškuose ir verstuose iš anglų kalbos mokslo populiarinimo tekstuose (pavyzdžiai iš ORVELIT). Atkreipkite dėmesį, kad lyginti bus lengviau, jeigu išvalysite eilutes nuo „triukšmo“: žodžių, turinčių bendrą šaknį, bet nesusijusių su nurodytais daiktavardžiais.

Ar pastebite kokių nors kolokacijų raiškos skirtumų originaliuose lietuviškuose tekstuose ir verstuose iš anglų kalbos?

Ar galima būtų kelti hipotezę, kad verstuose ir originaliuose tekstuose kolokatų įvairovė gali skirtis dėl anglų kalbos interferencijos? Ar manote, kad raiškos skirtumų gali būti dėl to, kad originalios lietuvių kalbos ir vertimo iš anglų kalbos tekstynai skiriasi turiniu? Kaip pagrįstumėte šiuos teiginius?

Pastabos:

- Jeigu norite analizuoti kitus žodžius arba pasirinkti grožinės literatūros žanrą, parsiųskite tekstyną iš CLARIN-LT [saugyklos](#).
- Jeigu tekstyno analizei naudositės programine *AntConc* įranga, galite pasižiūrėti šią demonstracinę medžiagą: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>.
- Programinę įrangą *AntConc* (Anthony 2022) galima parsisiųsti iš čia: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>.
- Jeigu užduočiai negalite skirti daug laiko, galite lyginti tik, pavyzdžiui, pirmus 50 ar 100 vartosenos atvejų.

Duomenys (juos rasite čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/atsisiusti#konkordansai>):

IDĖJA_lietuviški mokslo populiarinimo tekstai.txt

IDĖJA_versti mokslo populiarinimo tekstai.txt

ŠIRDIS_lietuviški mokslo populiarinimo tekstai.txt

ŠIRDIS_versti mokslo populiarinimo tekstai.txt

VILTIS_lietuviški mokslo populiarinimo tekstai.txt

VILTIS_versti mokslo populiarinimo tekstai.txt

3.12 UŽDUOTIS.

1. Raskite pasirinkto žanro tekstą kuris būtų išverstas į pasirinktą kalbą (pvz., naujienų portalai įvairiomis kalbomis, jūsų atliktas vertimas ir kt.).

2. Įkelkite pasirinktų OK duomenų failą arba svetainės nuorodą į programinį tekstų analizės ir vizualizacijos įrankį *Voyant tools*, išbandykite kelias duomenų vizualizavimo funkcijas: *Cirrus*, *Links*, *Termsberry*.

3. Tada tą patį padarykite su teksto vertimu. Palyginkite pasirinktų kolokacijų diagramas, aptarkite pasirinkto žodžio kolokatų panašumus ir skirtumus OK ir VK.

Programos nuoroda: <https://voyant-tools.org/>.

Naudojimosi instrukcija: <https://voyant-tools.org/docs/#!/guide/start>

Pasiūlymai duomenų paieškai:

„Nacionalinės geografijos“ žurnalo tekstai ([EN](#) / [LT](#))

Parduotuvių, įmonių, universitetų, vyriausybinių organizacijų tinklapiai ([LT](#) / [EN](#))

Skaitiniai:

Baker M. 2001: *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London/New York: Routledge ([3 skyrius](#)).

Eu J. 2017: Patterns of Google Use in Language Reference and Learning: a User Survey. *Comput. Educ.* 4, [419–439](#).

Munday J. 2016: *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London/New York: Routledge [134–139](#).

Vaičėnienė J. 2012: Neįprastų kolokacijų vertimas grožinės literatūros kūriniuose: tekstynų paremtas tyrimas. *Darbai ir dienos* 58, [117–136](#).

4. METAFORINĖS KOLOKACIJOS

Vertėją, kuris išvertė Salingerį, irgi norėčiau sutikti dar kartą. <...> Nudelbęs akis žemyn, žiūrėdamas į žolę kaip į mūsų lauką, jis bandydavo tvarkyti anglišių žodžių armiją, be gailėsčio, bet su atida retindavo galvas prielinksniams, keisdamas juos šešiais linksniais, kliaudamasis labiausiai intuityvia stengdavosi laikytis ritmo, kol apglusdavo suvešėjusių dalyvių, pusdalyvių ir padalyvių kanopų dundėjime, kol įstrigdavo dvejetainės sintaksės vijoklyje apstulbdamas prieš vėl atsiveriančią jau apčiuopto, lyg ir sumedžioto, bet vėl išslystančio adekvatumo bedugnę.

G. Radvilavičiūtė. 2010. Šiąnakt aš miegosiu prie sienos. Esė rinkinys. Vilnius: Baltos lankos, p. 123.

TERMINAI

Abstraktusis daiktavardis (angl. *abstract noun*)

Konceptualioji metafora (angl. *conceptual metaphor*)

Metaforinė kolokacija (angl. *metaphorical collocation*)

Metaforinių kolokacijų vertimo būdai (angl. *translation procedures*)

4.1 UŽDUOTIS. Kokius palyginimus ir metaforas (apibrėžimą galite rasti, pavyzdžiui, [Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje](#) (2002)) Olga Tokarczuk (2021) pasitelkia nupasakodama žmogiškąjį pasaulį ir vertėjų svarbą šioje ištraukoje?

„Mėgstu užimti panoptikinę poziciją ir į viską – bent akimirka – žvelgti iš viršaus. Tuomet mūsų žmogiškąjį pasaulį galima išvysti kaip plačiai išsibarsčiusias savimi patenkintų, prie kintančių aplinkybių lengvai prisitaikančių, nepaprastai ekspansyvių ir konkurencingų, bet drauge sugebančių suvokti save ir bendradarbiauti su kitais organizmų kolonijas. Šitai žiūrint aiškiai matyti, kad ši organiška struktūra negalėtų egzistuoti be vertėjų: jie yra dalis kažko panašaus į nervų audinį-laidininką, tinklą, padedantį perduoti informaciją iš vienos šio darinio vietos į kitą.“

Tokarczuk O. 2021: Hermio darbai, arba kaip vertėjai kasdien gelbėja pasaulį. Jautrusis pasakotojas. Vilnius: LRSL, p. 62. Vertėjas iš lenkų kalbos: Rimvydas Strielkūnas.

Apie kolokacijas galima kalbėti ir kaip apie **lingvistinę konceptualiųjų metaforų raišką**. G. Lakoffo ir M. Johnsono (1980) teigimu, mums būdingas metaforomis grįstas mąstymas, padedantis suvokti ir išreikšti abstrakčią, neapčiuopiamą realybę. Vartodami **konceptualiąsias metaforas**, galime perkelti dažniausiai konkretaus koncepto savybes (vadinamojo šaltinio domeno) abstrakčiai sąvokai (tiksliniam domenui) ir taip apie ją kalbėti. Vienas dažniausiai cituojamų G. Lakoffo ir M. Johnsono (1980) metaforinio perkėlimo pavyzdžių yra lingvistinė pykčio **SĄVOKOS** raiška – sakome *užvirtį, užkaisti iš pykčio, pyktis išgaruoja* ir kt. **Konceptualiosios metaforos formulė**, rašoma didžiosiomis raidėmis, šiuo atveju būtų tokia: **PYKTIS YRA KARŠTAS SKYSTIS**.

[vairių konceptualiųjų metaforų raiška skirtingose kalbose, jų universalumas, unikalumas ir vertimas plačiai nagrinėjama tema tiek lietuvių (pvz., Marcinkevičienė 2006; Volungevičienė 2010 ir kt.), tiek užsienio autorių darbuose (pvz., Kövesces 2014, 2005; Newmark 1988; Schaeffner 2004; Steen 2014 ir kt.).

KONCEPTUALIOSIOS METAFOROS IR KOLOKACIJOS

Kolokacijos, kuriose galime atpažinti konceptualiąsias metaforas, šiame skyriuje ir bus vadinamos metaforinėmis kolokacijomis (apie metaforinių kolokacijų terminą plačiau žr. S. Volungevičienė (2010)). Kaip pastebi R. Petrauskaitė (Marcinkevičienė 2006: 109), „Konceptualioji metafora, rodanti mūsų suvokimo ypatumus, siejama su kalbine arba mirusia metafora. Geriausias tokių metaforų šaltinis yra kolokacijos – dažnai su tiriamuoju abstraktu vartojami žodžių junginiai, nes būtent iš jų išryškėja vienos ar kitos metaforos paplitimo mastas <...>.“ Ypač dažnai konceptualiąsias metaforas galime atpažinti abstrakčių daiktavardžių junginiuose su būdvardžiais (pvz., *švelni priemonė, patogus būdas, stipri vieta, gilus dalykas, nutekinta informacija, aštri kritika, ryškus įvykis*) ir veiksmažodžiais (pvz., *pokyčiai ateina, grėsmė kyla, metai bėga, laikas senka*). Abstrakčioms sąvokoms, kurių negalime suvokti jutomais, priskiriamos konkrečių konceptų savybės, būdinga personifikacija.

METAFORINIŲ KOLOKACIJŲ VERTIMO BŪDAI

Kaip pastebi Ch. Schaeffner (2004: 1256), vertimo studijų darbuose rašoma apie 1) metaforų, kurios skirtingose kalbose gali sutapti, skirtis ar net neegzistuoti, išverčiamumą ir 2) jų vertimo būdų aprašymą. Idealiu atveju metafora turėtų būti verčiama metafora, tačiau realybėje tai ne visuomet pavyksta. P. Newmarkas (1988: 213), aptardamas lingvistines metaforų realizacijas skirtingose kalbose, mini, kad metaforinę kolokaciją svarbu atpažinti ir versti ne pažodžiui, bet prasminiu vertimo kalbos atitikmeniu. Z. Kövescesas (2014: 33), išanalizavęs konceptualiosios metaforos LAIKAS YRA PINIGAI kalbinės raiškos vertimą iš anglų į vengrų kalbą, nustatė tokias **vertimo galimybes** (žr. 4.1 lentelę):

4.1 lentelė. Konceptualiųjų metaforų kalbinės raiškos vertimo galimybės
(iš Kövesces 2014: 33)

Vertimo galimybė	Tiesioginė reikšmė	Perkeltinė reikšmė	Konceptualioji metafora
1	Išlaikoma	Išlaikoma	Išlaikoma
2	Skiriasi	Išlaikoma	Išlaikoma
3	Skiriasi	Išlaikoma	Skiriasi

Z. Kövescesas (2014: 33) pažymi, kad perkeltinė reikšmė skirtingose kalbose gali būti įvairiai reiškia, todėl metaforų vertimas gali būti problemiškas. Ch. Schaeffner (2014:

1267) taip pat pabrėžia, kad nors skirtingose kalbose konceptualiosios metaforos gali sutapti, pačios kolokacijos gali turėti tam tikrai kalbai ir kultūrai būdingų variacijų: siauresnę ar platesnę lingvistinę raišką, pabrėžti kiek kitą konceptualiosios metaforos aspektą ir kt. Autoriai skirtingai įvardija įvairias metaforų vertimo procedūras; skiriasi tipologijų detalizavimas ir metaforų apibrėžimai (pvz., Newmark (1981), Schaeffner (2014)). Bandant jas apibendrinti, galima skirti tokius pagrindinius **vertimo būdus**:

1. jeigu OK metafora turi VK ekvivalentą, ji gali būti verčiama pažodžiui;
2. jeigu OK metafora neturi VK ekvivalento, gali būti verčiama pažodžiui pridedant paaiškinimą arba palyginimą;
3. OK metafora gali būti keičiama kitokia, vertimo kalbai būdinga metafora;
4. metafora gali būti perfrazuojama, neišlaikoma;
5. ne metaforinis OK junginys VK gali tapti metaforiniu;
6. metafora gali būti praleidžiama, neverčiama.

Šie vertimo būdai daugiau deskriptyvūs, apibūdinantys vertėjų veiksmus susidūrus su konceptualiąja metafora, ir priklauso nuo konkrečios vertimo situacijos, o ne preskriptyvūs, privalomi, ir neturėtų būti laikomi vertimo strategijomis neatlikus platesnių tyrimų.

Trūksta tyrimų, kurie analizuotų, kaip vertėjai atpažįsta ir tikrina metaforinių kolokacijų atitikmenis OK ir VK – tai yra pats vertimo procesas būtų tyrimo objektas bandant suprasti vertimo eigą (pvz., mąstymo garsiai protokolavimas, akių judesių fiksavimas), o ne vien tik jau išversto teksto analizė. Įvairių metodų trianguliacija padėtų geriau suprasti ir aprašyti vertėjo veiksmų seką, naudojamus šaltinius, įrankius, sugaištamo laiko skirtingoms vertimo problemoms trukmę ir kitus svarbius aspektus, kurie turėtų praktinę vertę vertėjams. Todėl tolesniuose pavyzdžiuose aptarsime metaforinių kolokacijų vertimo būdus, sąmoningai ar pasąmoningai pritaikytus besimokančiųjų vertėjų, o užduotys skyriaus gale padės praktiškai išbandyti kelis metaforų vertimo eigos variantus.

OK: We've defended the borders of other nations, while leaving our own borders open, for anyone to cross – and for drugs to pour at a now unprecedented rate.

VK:

1. <...> bet kuriam norinčiam jas peržengti ar narkotikams gabenti, dar neregėtu iki šiol mastu.
2. <...> galėjo jas kirsti ir užtvindyti šalį narkotikais.
3. <...> leidome dar neregėtu greičiu vidun plūsti narkotikams.
4. <...> mūsų pačių siena atsivėrė visiems ir narkotikų paplitimas dabar įsišaknijo kaip niekad <...>
5. <...> kad visi galėtų peržengti ir narkotikai patektų anksčiau nematytais mastais.
6. <...> taip leisdami jas kirsti visiems; narkotikai pradėjo plisti milžiniškais kiekiais.

(MUST tekstyno pavyzdžiai)

Viena iš veiksmožodžio *to pour* reikšmių yra „tekėti (ar sukelti tėkmę) greitai ir dideliais kiekiais“ (CD). Automatinio vertimo sistema „Google vertėjas“ rodo daug lietuviškų atitikmenų, pavyzdžiui, *(su)pilti, užpilti, įpilti, lieti, išpilstyti, perpilti, pripilti, plūsti, plaukti, lietus, perlieti, smarkiai lyti, pasipilti, kliokti, paplūsti, pliūptelėti, plūstelėti, užlieti, žliaugti, lietus*.

Kontekstiniuose žodyno (CD) pavyzdžiuose parodyta, kad šis veiksmažodis vartojamas kalbant ne tik apie vandens ar skysčių judėjimą: plūsti (ar kitas sinonimas) gali garai, pinigai, pabėgėliai ir kt. Taip įvairūs reiškiniai įvardijami kaip vandens tėkmė, o kontekste įgyja neutralų, teigiamą ar neigiamą vertinimą. Pavyzdžiui, daug tyrimų atlikta apie pabėgėlių / migrantų vaizdavimą įvairių šalių spaudoje. Dažnai migracija vaizduojama kaip nevaldoma grėsmė ir apibūdinama tokiomis konceptualiosiomis metaforomis, kaip: MIGRACIJA YRA VANDUO / NAŠTA / LIGA / SKYSTIS ir kt. (Taylor 2021: 463). Spaudoje randami tokie anglų kalbos žodžiai ir jų vediniai, perteikiantys dažniausiai neigiamą migracijos kaip vandens srauto stereotipą: *influx, pouring, flow, stream, wave, surge* (liet. *antplūdis, pylimas, tekėjimas, srautas, srovė, banga, bangavimas*) (Taylor 2021: 470). Minėta tyrėja taip pat teigia, kad, išanalizavus tokios vartosenos kontekstą, matyti, kad skiriasi ir šių žodžių semantinė prozodija: stipriausia neigiama kalbėtojo pozicija reiškia kartu su bangos motyvu, o migracijos kaip skysčio metafora vartojama reiškiant nevaldomus procesus, kurių neįmanoma kontroliuoti. Įvedę į internetinio naujienų portalo DELFI.lt turinio paieškos lauką paieškos frazę *pabėgėliai plūsta*, matome, kad lietuvių kalboje tokia konceptualiosios metaforos raiška taip pat vartojama, pavyzdžiui:

<...> *Migracijos krizė Baltarusijos pasienyje su Latvija, Lietuva ir Lenkija, kur nuo metų pradžios **plūdo pabėgėliai**, smarkiai paastrėjo* <...> (2021 12 05);

<...> „Aeroflot“, kiek žinau, nevykdo skrydžių tarp sostinių tų šalių, iš kurių į Europą **plūsta pabėgėliai** – po to, kai Europa kartu su Amerika <...> (2021 11 10).

Grįžtant prie analizuojamo pavyzdžio, matome, kad narkotikų judėjimas prilyginamas grėsmingam, nevaldomam vandens srautui, tokia metafora taip pat turi neigiamą prozodiją. Į Google paieškos sistemą įvedę kolokaciją *narkotikai plūsta*, gauname įvairių šios lingvistinės raiškos pavyzdžių skirtinguose lietuviškuose naujienų portaluose, taigi galime teigti, kad tiek anglų, tiek lietuvių kalbose turime tokią pačią lingvistinę konceptualiosios metaforos raišką, kuri gali būti verčiama išlaikant tiesioginę ir perkeltinę reikšmes.

Būtent taip pasielgta 3-iam vertimo pavyzdyje (*plūsti narkotikams*, žr. lentelę 139 psl.) 2-ame pavyzdyje narkotikų kaip vandens metafora išlaikoma, bet skiriasi tiesioginė reikšmė (*užtvindyti šalį narkotikais*). Kiti vertimai (4-as ir 6-as) nutolsta nuo OK – skiriasi ir metafora, ir raiška. Pavyzdžiui, 4-ame pavyzdyje narkotikų plitimas prilyginamas augalo įsišaknijimui, 1-as ir 5-as vertimai keičia metaforinį junginį nemetaforiniu (*narkotikams gabenti, narkotikai patektų*). Originalus tekstas priklauso politinių kalbų žanrui, kurio dominuojanti funkcija – paveikti, įtikinti skaitytoją. Tam pasitelkiami vaizdingi posakiai, įvairios retorinės figūros, tropai. Kadangi ir OK, ir VK turi vienodą lingvistinę metaforos raišką, tinkamiausia vertimo procedūra būtų pažodinis metaforinės kolokacijos vertimas.

Tolesniame pavyzdyje matome ontologinės metaforos pavyzdį, kai abstraktas yra personifikuojamas, o šiuo atveju jam priskiriamos gyvo subjekto savybės: PYKTIS YRA ŽMOGUS, nes gali jausti aistrą, būti aistringas.

OK: In *The Death of Truth*, she shows true, passionate anger, and she comes out and calls 45 by the name <...>
VK:

1. <...> ji parodo tikrą, aistringą pyktį, ir drąsiai kreipiasi į 45-ąjį prezidentą <...>
 2. <...> ji parodo savo tikruosius jausmus, įskaitant pyktį, ir 45 <...>
 3. Tačiau savo knygoje ji išreiškia aistringą pyktį ir nepabijo 45-tąjį prezidentą pavadinti <...>
 4. „Tiesos mirtyje“ ji parodo tikrą, stiprų pyktį ir 45 prezidentą drąsiai vadina <...>
 5. Savo knygoje ji atskleidžia teisingą, emocingą pyktį ir visus 45 išvadina <...>
 6. <...> ji parodo tikrą, aistringą pyktį, ji atsiskleidžia ir vadina 45-ąjį vardu <...>
- (MUST-LT)

OK sakiny – tai ištrauka iš knygos anotacijos. Šiam žanrui būdingos vaizdingos kalbos priemonės, vertinamoji raiška, kūrybiškumas, kuris čia išreiškiamas vaizdingu pykčio personifikavimu. Žodžių junginio *passionate anger* (liet. *aistringas pyktis*) paieška tekstuose rodo, kad tiek anglų, tiek lietuvių kalbose tai nėra dažna lingvistinė raiška, todėl šią kolokaciją reikėtų vertinti kaip kūrybišką ir stengtis vaizdinį perkelti į VK, net jei tokia raiška ir nėra jai būdinga (žr. 1, 3 ir 6-ą vertimus). 2-ame pavyzdyje matome, kad metafora neišlaikoma, premodifikatas tiesiog praleistas, 4-ame pavyzdyje, nors personifikacija išlieka, kūrybiškumas neutralizuotas, *stiprus pyktis* yra įprasta lietuvių kalbos kolokacija; 5-ame pavyzdyje sukurama nauja kūrybiška kolokacija, pyktis tampa emocingas, tačiau semantiniu ir konotaciniu požiūriais vertimas nutolsta nuo originalo.

METAFORINIŲ KOLOKACIJŲ VERTIMUI NAUDINGI IŠTEKLIAI

Nors išteklių lietuviškų konceptualiųjų metaforų nustatymui ir palyginimui vertimo tikslams negausu, vertėjai gali naudotis įvairiais vienakalbiais ir dvikalbiais žodynais, tekstynais, konceptualiųjų metaforų sąvadais, kurie gali padėti objektyviau nustatyti metaforos vartoseną OK ir VK, o ne tik remtis gimtakalbio jausmu. Problemos atpažinimas, lingvistinės raiškos palyginimas abejose kalbose, jos svarbos tekste įvertinimas atsižvelgiant į adresatą ir vertimo tikslą, tinkamos vertimo procedūros pasirinkimas, redagavimas vertinant teksto visumą yra svarbūs vertimo proceso etapai. Apžvelkime keletą išteklių, kurie gali praversti atpažįstant ir lyginant metaforinę raišką anglų ir lietuvių kalbų poroje:

1. Įprastos kolokacijos vartosenos tikrinimas galimas generuojant konkordansų eilutes ir analizuojant vartosenos kontekstą pasirinktame bendrajame ar specializuotos kalbos **tekstynė** ar jau minėtose interneto paieškos sistemose, naudojant specialius paiešką patikslinančius simbolius²⁸:

- Anglų kalbos išteklių pavyzdžiai gali padėti nustatyti, ar tam tikra kolokacija dažna, įprasta²⁹:
 - Britų nacionalinis tekstynas **BNC**;

²⁸ Pavyzdžiui: <https://atviri.emokymai.vu.lt/mod/book/view.php?id=14&chapterid=73>.

²⁹ Stengiasi nurodyti laisvai prieinamus išteklius. Yra daug ir kitokių, prenumeruojamų, pavyzdžiui, tekstyno analizės įranga *SketchEngine* (<https://www.sketchengine.eu/>).

- Šiuolaikinės amerikiečių anglų kalbos tekstynas [COCA](#);
- Specializuotas akademinės kalbos tekstynas [BAWE](#);
- Įvairių sričių ir kalbų tekstynų sąvada, prieinami per [CLARIN infrastruktūrą](#) su instituciniu prisijungimu;
- *Google* ir kt. paieškos sistemos;
- *Webcorp* paieškos sistema;
- *BNC lab* šnekamosios anglų kalbos tekstynas;
- Įvairių [naujienų portalų](#) turinio paieškos funkcijos.
- Lietuvių kalbos ištekliai pavyzdžiai:
 - *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*;
 - *Sakytinės lietuvių kalbos tekstynas*;
 - *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas*;
 - *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyno duomenų bazė*;
 - *Raštija.lt*: įvairių elektroninių lietuvių kalbos žodynų ir kt. paslaugų sąvadas;
 - Įvairių sričių tekstynai, prieinami per [CLARIN-LT infrastruktūrą](#) su instituciniu prisijungimu;
 - *Google* ir kt. internetinės paieškos sistemos;
 - Įvairių [naujienų portalų](#) turinio paieškos funkcijos.

2. Pasirinkto žodžio kolokatų lauką galima rasti **specializuotuose kolokacijų žodynuose**, tiek popieriniuose, tiek elektroniniuose arba **duomenų bazėse**:

- Anglų kalbos ištekliai pavyzdžiai:
 - *Anglų kalbos kolokacijų žodynas*;
 - Anglų kalbos kolokacijų žodynas: *Oxford Collocations Dictionary for Students of English* ([spausdinta versija](#));
 - Kiti anglų kalbos kolokacijų žodynai, randami įvedus raktinius paieškos žodžius į paieškos sistemą, pvz., *Macmillan Dictionary*.
- Lietuvių kalbos ištekliai pavyzdžiai:
 - *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas* (publicistikos žanro);
 - *Lietuvių kalbos pastoviuųjų žodžių junginių duomenų bazė* (publicistikos žanro; čia rasite daug kolokacijų, taip pat ir arbitraliųjų);
 - *IATE – ES terminologijos duomenų bazė*;
 - Lietuvos Respublikos [terminų bankas](#);

3. Įprastuose **vienakalbiuose žodynuose** kartais taip pat pateikiama kolokatų informacija ar vartojimo pavyzdžiai:

- Anglų kalbos ištekliai pavyzdžiai:
 - *Cambridge Dictionary*;
 - *Longman Dictionary of Contemporary English*.

- Lietuvių kalbos išteklių pavyzdžiai:

- [Dabartinės lietuvių kalbos žodynas](#);
- [Lietuvių kalbos žodynas](#).

4. Galima naudotis **konceptualiųjų metaforų sąvadais**:

- Anglų kalbos išteklių pavyzdžiai:

- [MetaNet Metaphor Wiki](#);
- [Index of /lakoff/metaphors](#).

- Lietuvių kalbos išteklių pavyzdžiai:

- [Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas](#).

5. Naudojant **automatines vertimo atmintis**, pvz., „Google vertėjas“, TRADOS, MEMOQ, Déjà vu ir kt., vertimo elementų pasiūlymai generuojami automatiškai, žinoma, vertėjas būtinai turi juos peržiūrėti ir, esant reikalui, redaguoti.

Pateiktų išteklių sąrašas nėra baigtinis, nuolat atsiranda naujų, papildomi seni, jau nekalbant apie automatines vertimo atmintis, kurios gerokai palengvina vertėjo darbą, be to, kiekvienas praktikuojantis vertėjas susiranda ir susidaro jam parankiausių, priklausomai nuo verčiamų tekstų žanro ir paskirties, išteklių sąvadą; kartais jie jau būna gatavi, paruošti užsakovų prieš pateikiant vertimo užduotį. Techninio pobūdžio vertimuose daug kolokacijų, net ir metaforinių, dažnai vartojamos kaip tos srities terminai, jų vertimui reikalingi specializuoti tos srities glosariai. Kita vertus, čia išvardyti išteklių pavyzdžiai gali parodyti jų įvairovę, gausą, paskatinti jais naudotis ir susikurti efektyvią kolokacijų atpažinimo bei vartojimo palyginimo eigą.

4.2 UŽDUOTIS. KLAUSIMYNAS.

1. Pažymėkite abstrakčiuosius daiktavardžius:

Amžius, aplinka, apsauga, asmuo, automobilis, būdas, dalykas, dėmesys, diena, duomenys, euras, galimybė, gyvenimas, informacija, įvykis, kaina, kalba, laikas, maistas, medžiaga, mėnuo, metai, metas, miestas, ministerija, ministras, moteris, namai, narys, pabaiga, pagalba, pajėgos, pareigūnas, partija, pasaulis, pirmininkas, policija, pradžia, prekyba, priemonė, produktas, projektas, reikalas, rezultatas, saugumas, seimas, sezonas, sistema, skyrius, sportas, sprendimas, sutartis, sveikata.

2. Konceptualiosios metaforos formulė rašoma:

- ☐ VIEN TIK DIDŽIOSIOMIS RAIDĖMIS,
- ☐ vien tik mažosiomis raidėmis,
- ☐ Tik Pirmosios Formulės Žodžių Raidės Rašomos Kaip Didžiosios,
- ☐ Konceptualiosios metaforos neužrašomos jokiomis formulėmis.

3. Įrašykite: konceptualiosiose metaforose k_____ koncepto savybės perkeliama a_____ sąvokai.

4. Parašykite konceptualiosios metaforos formulę: *gyvenimo kelias buvo ilgas ir vingiuotas; eidamas gyvenimo keliu, gali sutikti daug kliūčių; gyvenime kartais nuklystama nuo kelio*. Atsakymas: _____

5. Metaforinės kolokacijos dažnai vartojamos veiksmažodžių ir būdvardžių junginiuose su:

- ☐ konkrečiaisiais daiktavardžiais,
- ☐ abstrakčiaisiais daiktavardžiais,
- ☐ tikriniais daiktavardžiais,
- ☐ bendriniais daiktavardžiais,
- ☐ sudurtiniais daiktavardžiais.

6. Skirtingose kalbose metaforos:

- ☐ gali sutapti,
- ☐ gali skirtis,
- ☐ gali neegzistuoti,
- ☐ visi atsakymai tinka,
- ☐ visi atsakymai netinka.

7. Įrašykite. Jeigu originalo kalbos metaforinė kolokacija turi ekvivalentą vertimo kalboje, ji turi būti verčiama _____.

8. Ontologinėse metaforose abstraktas gali būti p_____.

9. Ar sutampa OK ir VK metaforinė raiška: *mėnulis dyla / moon wanes*?

- ☐ taip
- ☐ ne

10. Išvardykite keletą išteklių, kurie gali praversti atpažįstant, lyginant ir verčiant metaforines kolokacijas:

4.3 UŽDUOTIS. Šiuose sakiniuose pabraukite metaforines kolokacijas. Raskite joms kontekstinius atitikmenis anglų kalba (pavyzdžiai iš DELFI.lt tekstyno ir iš Delfi.lt internetinės svetainės).

1. Kadangi dirbu mados sektoriuje ir nemaža mano darbo dalis yra drabužių kolekcijų kūrimas, susidūriau su liūdnu faktu, kad nebegalėjau pati pasimatuoti naujų modelių, kuriuos turėjau patvirtinti prieš išleisdama į gamybą.

Metaforos vetimas: _____

2. Šis padažas nuo sojos padažo skiriasi tuo, kad jame nėra gliuteno, be to, jis tirštesnis, ryškesnio skonio, tad jo reikės kur kas mažiau.

Metaforos vetimas: _____

3. Jei skausminga patirtis palyginti nesena, daugumos žmonių reakcija būna pyktis, nepalankumas ar panieka, ir tai suprantama, bent jau pradžioje.

Metaforos vetimas: _____

4. Mokykloje niekada neplanavau išvažiuoti iš Lietuvos, tad tam, kad tai padaryčiau, reikėjo stiprių argumentų.

Metaforos vetimas: _____

5. Jei esate su kuo nors įtemptuose santykiuose – puikus metas atsiprašymui ir taikymuisi.

Metaforos vetimas: _____

6. Bet tam reikia tautos patikėtinių ryžto ir tvirtos valios.

Metaforos vetimas: _____

7. Minsko teigimu, manevrai rengiami dėl augančios karinės grėsmės iš kaimyninių Ukrainos ir Lenkijos.

Metaforos vetimas: _____

8. Jų pastangos neteisėtai patekti į Europos Sąjungos teritoriją kursto įtampą tarp Vakarų šalių ir Baltarusijos bei ją remiančios Rusijos.

Metaforos vetimas: _____

9. Jo ginklai – daugiausiai psichologiniai, o ne kariniai. Tikslas – pasėti baimę, netikrumą, abejones ir neviltį.

Metaforos vetimas: _____

10. Noras pasilepinti karšta saule ir žydra jūra nugalėjo visas baimes dėl keliavimo pandemijos metu.

Metaforos vetimas: _____

11. Jis teigė, kad atsakomybė šiuo metu krenta ant Vyriausybės pečių.

Metaforos vetimas: _____

12. Kitu atveju kyla pavojus, kad tvarumą matysime tik kaip gražų projektą.

Metaforos vetimas: _____

13. Tačiau blėstantis jaunimo dėmesys inžinerijos studijoms turi ir giluminių priežasčių.

Metaforos vetimas: _____

14. Pasitarimas katalonams padėjo: jie smeigė tris tritaškius iš eilės ir perėmė kontrolę į savo rankas.

Metaforos vetimas: _____

15. Noras viską daryti per jėgą, skubinti, kad greitos jūsų mintys spėtų judėti.

Metaforos vetimas: _____

 4.4 UŽDUOTIS. Aptarkite, kokie vertimo būdai taikyti verčiant metaforines kolokacijas (pavyzdžiai iš [Lygiagrečiojo tekstyno](#)). Jeigu norite tirti metaforas su kitokiu žodžiu, eikite tiesiai į lygiagretųjį tekstyną, pasirinkite reikiamas kalbas, įveskite norimą žodį į paieškos lauką, palaukite, kol bus sugeneruoti konkordansai, analizuokite, apibendrinkite.

Vertimo būdai:

- 1. Jeigu OK metafora turi VK ekvivalentą, ji gali būti verčiama pažodžiui.
- 2. Jeigu OK metafora neturi VK ekvivalento, gali būti verčiama pažodžiui pridedant paaiškinimą arba palyginimą.
- 3. OK metafora gali būti keičiama kitokia, vertimo kalbai būdinga metafora.
- 4. Metafora gali būti perfrazuojama, neišlaikoma.
- 5. Ne metaforinis OK junginys VK gali tapti metaforiniu.
- 6. Metafora gali būti praleidžiama, neverčiama.

Nr.	Pavyzdys	Vertimo būdas (pasirinkite skaičių)
1	The idea <u>had even crossed</u> his mind that she might be an agent of the Thought Police. Net <u>toptelėjo mintis</u> , kad ji gali būti minčių policijos agentė.	
2	No doubt the <u>idea was absurd</u> , but it had sprung into his mind in the very instant of feeling the scrap of paper in his hand. Be abejo, <u>ši mintis absurdiška</u> , bet ji atsirado jo galvoje vos tik pajutus rankoje tą popierėlį.	
3	Nor did the <u>idea</u> of refusing her advances even <u>cross his mind</u> . Atsisakyti viso to jam <u>nekilo minties</u> .	

4	He knelt down and began picking some partly to pass the time away, but also from a <u>vague idea</u> that he would like to have a bunch of flowers to offer to the girl when they met. Jis atsiklaupė ir ėmė skinti juos dėl to, kad greičiau praeitų laikas, <u>kartu atrodė</u> , kad būtų visai neblogai padovanoti puokštelę merginai, kai susitiks.	
5	Actually <u>the idea had first floated into his head</u> in the form of a vision, of the glass paperweight mirrored by the surface of the gateleg table. Tiesą sakant, šią <u>mintį jam sukėlė</u> stiklinis prespajė, atspindintis nuo stalo paviršiaus.	
6	Nothing holds it together except <u>an idea which is indestructible</u> . Jos narius sieja tikrai <u>idėja, kuri yra nesunaikinama</u> .	
7	Ralph <u>grasped the idea</u> and hit the shell with air from his diaphragm. Galiausiai Ralfas <u>suprato</u> ir lyg dumplėmis iš visos krūtinės papūtė.	
8	In such vault I had been told did Mr. Reed lie buried; and led by this thought <u>to recall his idea</u> , I dwelt on it with gathering dread. Teko girdėti, kad jame palaidotas misteris Ridas. Tatai <u>sužadino mano mintis</u> , ir aš vis labiau baisėdamasi ėmiau galvoti apie jį.	
9	Accustomed to John Reed's abuse, I never <u>had an idea</u> of replying to it; my care was how to endure the blow which would certainly follow the insult. Man buvo įprastas šiurkštus Džono Rido elgesys, ir niekad <u>nė į galvą neat- eidavo mintis priešintis</u> , tegalvodavau, kaip iškęsti smūgį, neišvengiamai sekantį po įžeidimo.	
10	Most finally, we need <u>to unlearn the idea</u> that what we have accomplished is our doing, and ours alone. Galų gale privalome <u>suvokti nežiną</u> , jog ne vieni viską pasiekiame.	

Papildomi duomenys savarankiškam darbui: palyginkite, kaip lietuviški žodžių junginiai su daiktavardžiais *idėja, širdis, viltis* išversti į anglų kalbą (LECOP tekstynas). Ar galite pastebėti tarpkultūrinės metaforinės raiškos skirtumų? Kokias vertimo procedūras pastebite?

Konkordansus rasite čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/atsisiusti#konkordansai>.

IDĖJA_vertimas iš lietuvių į anglų

ŠIRDIS_vertimas iš lietuvių į anglų

VILTIS_vertimas iš lietuvių į anglų

4.5 UŽDUOTIS. Išverskite į lietuvių kalbą ir parašykite konceptualiųjų metaforų formules šioms anglų kalbos kolokacijoms.³⁰

Nr.	Metaforinė kolokacija	Vertimas	Konceptualiosios metaforos formulė
1	You make my blood boil. Let her stew. He's just blowing off steam. He boiled over. He blew his top. I can't keep my anger bottled up anymore		PYKTIS YRA
2	The magic is gone. She is bewitching. I was entranced. She charmed him.		MEILĖ YRA
3	She's a late bloomer. She is in the flower of youth. She's past her bloom. She's let herself go to seed.		ŽMONĖS YRA
4	She gave us some brain food. His idea was half-baked. I'm tired of warmed-over theories. Let me chew on that for a while.		IDĖJOS YRA
5	He had cold feet. Her blood ran cold. A cold stab of fear went through me.		BAIMĖ YRA

4.6 UŽDUOTIS. Raskite šioms konceptualiųjų metaforų formulėms pavyzdžių lietuvių kalba. Ieškodami pavyzdžių, naudokitės šiame skyriuje nurodytais šaltiniais.

Konceptualiosios metaforos formulė	Lingvistinės raiškos pavyzdžiai
INFORMACIJA YRA SKYSTIS	
LAIKAS YRA PINIGAI	
SPORTAS YRA KARAS	
GYVENIMAS YRA KELIONĖ	

³⁰ Pavyzdžių šaltinis: <http://www.lang.osaka-u.ac.jp/~sugimoto/MasterMetaphorList/metaphors/index.html>.

4.7 UŽDUOTIS.

1. Išverskite kolokacijas į anglų / lietuvių kalbą nesinaudodami jokiais papildomomis priemonėmis.
2. Lietuviškų kolokacijų vartojimo kontekstą žiūrėkite [PASTOVU](#) duomenų bazėje.
3. Angliškų kolokacijų vartojimo kontekstą žiūrėkite [WebCorp](#) įrankyje.
4. Pasitikrinkite vertimus pasirinktame anglų / lietuvių kalbos kolokacijų žodyne arba tekстыne.
5. Su kokiais problemomis susidūrėte? Kokius vertimo būdus taikėte?

OK	Intuicinis vertimas	Vertimas naudojant išteklius	Vertimo būdas
1. Švelni priemonė			
2. Patogus būdas			
3. Stipri vieta			
4. Gilus dalykas			
5. Nutekinta informacija			
6. Tvirti įsitikinimai			
7. Aštri kritika			
8. Ryškus įvykis			
9. Brangus laikas			
10. Ūmus būdas			
11. Kamuojantis klausimas			
12. Gyvenimas verda			
13. Sveikata sušlubavo			
14. Pribrendo laikas			
15. Sklinda kalbos			
16. Smukusi kaina			
17. Pakurstyti kalbas			
18. Darbas verda			
19. Gyvenimas verda			
20. Viliojanti galimybė			

OK	Intuicinis vertimas	Vertimas naudojant išteklius	Vertimo būdas
1. A strong euro			
2. Narrow money			
3. Time flies			
4. To save time			
5. To waste time			
6. Time is running out			
7. To kill time			
8. A fragile trust			
9. A sick joke			
10. A sharp question			
11. Hard work			
12. A difficult child			
13. Moon wanes			
14. To fall in love			
15. A bright idea			
16. Bitter anger			
17. To bubble up with anger			
18. Deep happiness			
19. To be filled with happiness			
20. A black despair			

4.8 UŽDUOTIS. Šiose lietuvių autorių kūrinių ištraukose (LECOP tekstynas) galite matyti kūrybiškas metaforines kolokacijas. Jos turėtų būti išlaikomos ir vertime. Nustatykite, kokias vertimo būdus pritaikė vertėjai ir kaip tai paveikė sakinio stilių. Pasiūlykite savo vertimą.

Nr.	OK	VK	Vertimo siūlymas
1	<...> ląstelės žūva kiekvieną dieną, gelsta, sausėja oda, yra kaulai, vėsta, kaip sakydavo seniau, kraujas, <u>bet mintys galvoje vis kaito pučiamos, kaip žaizdras kalvėje, kažin kokių dvasios dumplių, degino jį visą, siurbė jo syvus; <...></u>	<...> cells were killed every day, the face became sallow and dry, the bones disintegrated, the blood cooled down, as they used to say, but <u>thoughts in his head were becoming more and more heated, like a forge blown by some spiritual bellows, they burnt and sweated him, the nerve impulses became very fast, his brain worked feverishly <...></u>	

Nr.	OK	VK	Vertimo siūlymas
2	Jo <u>mintys vingiavo lygiagrečiai</u> su jo skaitomais žodžiais, kaip plunksnos braižas tarp išspausdintų eilučių.	His <u>thoughts floated parallel</u> with the words he was reading like a pen's scribbles between the printed lines.	
3	Vyrų galvos speiguotom smegenim nesilaikė ant kaklų, vis sviro. Jų <u>mintys užšalo, jas reikėjo atitirpdyti</u> . Vyrų lenkė galvas arčiau ugnies, vos tverdami kaitrą, bet mintys nenorėjo rasti.	Their thoughts turned to ice and had to be <u>thawed out</u> .	
4	<u>Mintys besidrumsčiančios</u> pustuštėje auditorijoje.	His <u>thoughts floated murkily</u> in the half empty auditorium.	
5	Arba raudona dangaus šviesa, kurios laukia veidai keturių žmonių, tebemiegančių šiltoje tamsoje už medžio sienų, du veidai – viename trobos gale, du – kitame; aštuonios užmerktos akys, tačiau viena pora atsimerks anksčiau, ir slenksčio akmuo išgirs, kaip viduje, palei sienas, palei priemenės duris <u>tyliai slankioja pabudusios mintys</u> , jau norėdamos išeiti į lauką.	Or they need the red light of the sky, awaited by the faces of four people still asleep in the warm darkness behind the wooden walls, two faces at one end of the cottage, two at the other; eight closed eyes, but one pair will open before the others, and the stone threshold will hear <u>awakened thoughts, wanting to go out, silently creeping inside</u> , along the walls, beside the hall door.	
6	Užmiršo ir Damulio žodžius, kuriuos dar neseniai pati sau mėgo kartoti, nuo kurių jos <u>sunkios mintys blaivės</u> ir akys šviesiau imdavo žiūrėti...	She even forgot Damulis' words, which she had earlier liked so much, repeating them to herself, and which used to <u>drive away her heavy thoughts</u> and brighten her eyes.	

4.9 UŽDUOTIS. Darbas su elektroniniais ištekliais. Eiga:

1. Susipažinkite su šiame skyriuje nurodytais ištekliais, galinčiais padėti verčiant metaforines kolokacijas.
2. Pasirinkite vieną išteklių, kitiems studentams plačiau pristatykite jo paskirtį ir naudojimo galimybes. Aptarkite privalumus ir trūkumus.
3. Iš **PASTOVU** duomenų bazės pasirinkite bent 10 kolokacijų, aprašykite jų vertimo eigą.
4. Raskite skyriuje nepaminėtų kolokacijų duomenų bazių, žodynų ar kitų išteklių, padarykite jų sąvadą.
5. Sukurkite jums priimtinausią, efektyviausią metaforinių kolokacijų vertimo eigos procedūrą.
6. Parenkite žodinį pristatymą.

4.10 UŽDUOTIS. Pasirinktuose naujienų portaluose **anglų** ir **lietuvių** kalbomis išanalizuokite keletą krepšinio rungtynių aprašymų sporto rubrikoje. Kokių randate konceptualiosios metaforos **SPORTAS YRA KARAS** lingvistinės raiškos pavyzdžių? (pvz., *nugalėti varžovą, atkovoti kamuolį, smeigti tritaškį*)

Skaitiniai

- Marcinkevičienė R. 2006: Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos* 45, 109–118.
- Schaeffner Ch. 2004: Metaphor and Translation: Some Implications of a Cognitive Approach. *Journal of Pragmatics* 36, 1253–1269.
- Taylor Ch. 2021: Metaphors of Migration over Time. *Discourse & Society* vol. 32, Nr. 4, 463–481.
- Būdvytė-Gudienė A., Gudavičius A., Jurgaitis N., Papaurėlytė Klovienė S., Toleikienė R. 2014: *Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas*. Vilnius: UAB „BMK leidykla“.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Antroje mokomosios priemonės dalyje į kolokacijas žvelgta plačiąja prasme iš vertimo studijų perspektyvos. Lietuvoje kolokacijų vertimo tyrimai nėra gausūs, vertimo studentams skirtuose vadovėliuose kolokacijos dažniausiai minimos kartu su kitomis vertimo problemomis, tačiau sistemškai surinktų pratimų ir duomenų, skirtų išskirtinai šiam vertimo objektui, ypač trūksta. Todėl tikimasi, kad ši priemonė bus naudinga tiems, kurie dėsto vertimo studijų dalykus ir mokosi versti, nes tai pirma tokio pobūdžio lietuviška mokomoji priemonė, skirta konkrečiai vertimo problemai – kolokacijoms.

Teorinėje dalyje pristatomi užsienio tyrėjų patarimai apie kolokacijų vertimą adaptuojami lietuvių kalbai, iliustruojami vertimo pavyzdžių analize į lietuvių kalbą ir iš jos. Kiekvieno skyriaus gale pateiktos nuorodos kviečia skaitytoją patį būti vertimo teorijos kritiku, savarankiškai gilinti žinias skaitant aptartą teoriją originalo kalba, susipažinti su funkcinio ir deskriptyviojo vertimo studijų požūriais.

Kuriant praktines užduotis, stengtasi parodyti esamų vertimo studijoms naudingų išteklių įvairovę ir pritaikomumą. Tekstynai, duomenynai, žodynai ir kitų atvirosios ar akademinės prieigos priemonių pasiūla įvairioms kalbų poroms gausėja, bet vis dar nėra pakankamai integruojama į vertimo studijų mokymo procesą. Vienas svarbiausių šios mokomosios priemonės tikslų ir būtų paskatinti pasiūlytus pratimų modelius panaudoti, pritaikyti, perdaryti skirtingų kalbų porų vertimo ir mokymo poreikiams, prisijaukinti vienakalbius ir lygiagrečiuosius tekstynus ieškant vertimo atitikmenų. Siūlant praktines kolokacijų vertimo gaires, stengtasi parodyti tuos metodus, kurie galėtų būti greitai ir paprastai pritaikomi net ir neturint gilių tekstynų lingvistikos žinių, nes iš profesionalių vertėjų tikimasi ne tik kokybiško, bet ir greito darbo, o kokybės ir greičio derinys kuria savitas darbo taisykles. Visus besidominčius platesnėmis lietuvių–anglų ir anglų–lietuvių vertimų studijų galimybėmis ir mokomojoje priemonėje naudotų lygiagrečiųjų bei lyginamųjų tekstynų tyrimais, kviečiame kreiptis į mokomosios priemonės autoreis.

LITERATŪRA

- Ambrazas V. 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Baker M. 2001: *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London/New York: Routledge.
- Biber D., Conrad S. 2009: *Register, Genre, and Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bielinskienė A., Boizou L., Bumbulienė I., Kovalevskaitė J., Krilavičius T., Mandravickaitė J., Rimkutė E., Vilkaitė-Lozdienė L. 2019: *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas*. VDU. <https://pastovu.vdu.lt/zodynas/>.
- Boizou L., Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2015: Lietuvių kalbos dvižodžių junginių morfologinių ir sintaksinių ypatybių sąsajos. *Darbai ir dienos* 64, p. 115-131. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1493122935081/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Būdvytytė-Gudienė A., Gudavičius A., Jurgaitis N., Papaurėlytė Klovienė S., Toleikienė, R. 2014. *Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas*. Vilnius: UAB „BMK leidykla“.
- Bülw-Møller A.M., Pedersen K. 2003: *The View from the Bridge. Text Analysis for Translators and Other Communicators*. Samfundslitteratur.
- Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/crumble>.
- Čiurlionienė S. 1933. Apie vertimus. *Gimtoji kalba* 2, 17–20.
- Eu J. 2017: Patterns of Google Use in Language Reference and Learning: a User Survey. *Comput. Educ.* 4, 419–439. <https://doi.org/10.1007/s40692-017-0094-5>.
- Henriksen B. 2013: Research on L2 learners' Collocational Competence and Development – a Progress Report. Ed. Bardel Camilla, Linquist, Christina, and Layfer, Batia. *L2 Vocabulary Acquisition, Knowledge and Use. New Perspectives on Assessment and Corpus Analysis*. European Second Language Association.
- Jackson J. 2014: *Introducing Language and Intercultural Communication*. London/New York: Routledge.
- Katan D. 1999: *Translating Culture. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kövecses Z. 2005: *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses Z. 2014: Conceptual Metaphor Theory and the Nature of Difficulties in Metaphor Translation. *Tradurre Figure Translating Figurative Language*, 25–39. http://amsacta.unibo.it/4030/1/TradurreFigure_Volume_MillerMonti2014.pdf.
- Lakoff G., Johnson M. 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Liu D. 2010: Going Beyond Patterns: Involving cognitive Analysis in the Learning of Collocations. *TESOL Quarterly: a Journal for Teachers of English to Speakers of Other Languages and of Standard English as a Second Dialect*, Vol. 44, Nr. 1, 4–30. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.5054/tq.2010.214046>.
- Marcinkevičienė R. 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:B.03~2010~1367174973657/B.03~2010~1367174973657.pdf>.
- Marcinkevičienė R. 2006: Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos* 45, 109–118. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367170555792/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Mooney A., Peccei J. S., LaBelle S., Henriksen B. E., Eppler E., Irwin A., Pichler P., Soden S. 2011: *The Language, Society and Power Reader*. London/New York: Routledge.
- Munday J. 2016: *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London/New York: Routledge.
- Nesselhauf N. 2005: *Collocations in a Learner Corpus*. John Benjamins: Amsterdam.
- Newmark P. 1988: *A Textbook of Translation*. New York/London: Prentice-Hall.

- Pažūsis L. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas. http://www.vsk.flf.vu.lt/upl/File/knygos/Kalba_ir_vertimas.pdf.
- Pym A. 2010. *Exploring Translation Theories*. London/New York: Routledge.
- Rimkutė E., Kovalevskaitė J., Vaičenonienė J. 2021: Towards the Development of Arbitrary Collocation Recognition Criteria. *Metaphor and Space*. VU, Vilnius, birželio 23–26 d. (konferencijos pranešimas).
- Schaeffner Ch. 2004: Metaphor and Translation: Some Implications of a Cognitive Approach. *Journal of Pragmatics*, 36, 1253–1269, <http://docenti.unimc.it/gaia.aragrande/teaching/2017/18210/files/letture-per-esame-parte-teorica/cognitive-approach-to-the-translation-of-metaphor-schaffner-2004>.
- Seretan V. 2011: Syntax-Based Collocation Extraction. *Text, Speech and Language Technology*, 44. Springer, Dordrecht.
- Steen G. 2014: Translating Metaphor: What's the Problem? Red. Miller D. R., Monti E. *Translating Figurative Language*, Bologna, CeSLiC, 11–24. http://amsacta.unibo.it/4030/1/TradurreFigure_Volume_MillerMonti2014.pdf.
- Tarptautinių žodžių žodynas. 1985. Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Taylor Ch. 2021: Metaphors of Migration over Time. *Discourse & Society* 32, Nr. 4, 463–481. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0957926521992156>.
- Vaičenonienė J. 2012: Nejprastų kolokacijų vertimas grožinės literatūros kūriniuose: tekstynų paremtas tyrimas. *Darbai ir dienos* 58, 117–136. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188769295/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Vaičenonienė J. 2009: Cultural Translation and Linguistic Metaphor: a Case Study of Verbal Metaphor Translation. *Respectus Philologicus* 16 (21), 38–49. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1519737173510/J.04~2009~1519737173510.pdf>.
- Vaičenonienė J., Kovalevskaitė J., Ringailienė T. 2017. Tekstynais paremti vertimų kalbos tyrimai ir šaltiniai. *Kalbų studijos* 30, 42–55. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1518531495520/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Vaičenonienė J., Kovalevskaitė J. 2019: Leksinės ir morfologinės vertimų kalbos ypatybės. *Darnioji daugiakalbystė* 14, 208–235. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1568095142313/J.04~2019~1568095142313.pdf>.
- Vaičenonienė J. 2005: *Angliškų ir lietuviškų reklamos tekstų kalbos analizė*. Kaunas: VDU (magistro darbas).
- Volungevičienė S. 2010: Metaforinių kolokacijų vertimo problemos. *Kalbų studijos* 16, 23–27. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172717996/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Walker C. Ph. 2011: A Corpus-Based Study of the Linguistic Features and Processes which Influence the Way Collocations are Formed: Some Implications for the Learning of Collocations. *TESOL Quarterly*, Vol. 45, Nr. 2, 291–312.
- Zanettin F. 2012. *Translation-Driven Corpora (Translation Practices Explained 14)*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Jolanta Kovalevskaitė, Erika Rimkutė, Jurgita Vaičenonienė

LIETUVIŲ KALBOS KOLOKACIJOS: VARTOJIMAS, MOKYMAS(IS) IR VERTIMAS

Mokomoji priemonė

Redaktorė Erika Rimkutė
Maketuotoja Skaidra Vaicekauskienė

2022 06 23. Užsakymo Nr. K22-029.

Išleido
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas
www.vdu.lt | leidyba@vdu.lt